

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Фаховий коледж
Циклова комісія зі спеціальності «Правоохоронна діяльність»

С. О. Загороднюк, О. В. Матвєєв, А. М. Меденцев

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ
УКРАЇНИ»**

Видавництво
«Юридика»
2025

Рецензенти:

Бакаянова Н. М. – завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор заслужений юрист України;

Крижановська О. В. – завідувач кафедри адміністративного права і процесу Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

*Рекомендовано Вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету
(протокол № 1 від 29 серпня 2025 року)*

Загороднюк С. О.

- 3-14 Судові та правоохоронні органи України : навчально-методичний посібник для здобувачів фахової передвищої освіти зі спеціальності «Правоохоронна діяльність» / С. О. Загороднюк, О. В. Матвеев, А. М. Меденцев. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 154 с.

DOI

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» розроблено відповідно до навчального плану освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність» рівня фахового молодшого бакалавра у фаховому коледжі Міжнародного гуманітарного університету та містить комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних із засвоєнням основ організації та функціонування судової влади й системи правоохоронних органів України. Видання спрямоване на формування у здобувачів системних знань про конституційні засади правосуддя, систему судоустрою, статус суддів, організацію діяльності Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції, а також про структуру, повноваження і напрями діяльності органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, органів і установ виконання покарань та інших правоохоронних інституцій.

Навчально-методичний посібник охоплює опис навчальної дисципліни, заплановані результати навчання, тематичний план, програму курсу з опорними положеннями тем, плани і методичні рекомендації з проведення практичних занять, методичні рекомендації з організації самостійної роботи здобувачів освіти, питання для підготовки до підсумкового контролю, тестові завдання, а також список рекомендованої літератури та нормативно-правових актів. У виданні подано практико-орієнтовані завдання, ситуаційні кейси та приклади застосування законодавства у сфері організації та діяльності судових і правоохоронних органів, що сприяють формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців правоохоронної діяльності, розвитку навичок орієнтування у системі органів правопорядку та правильного застосування норм чинного законодавства у службовій практиці.

УДК 342.56+347.97/.99+351.74/.76(477)(075.8)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	7
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	
«СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»	9
Рекомендації	
щодо проведення практичних (семінарських) занять	13
Рекомендації щодо самостійної роботи здобувача фахової передвищої освіти	18
Тема 1. Предмет, основні поняття й система дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»	23
Тема 2. Правосуддя та його принципи	27
Тема 3. Судова система України. Суди загальної юрисдикції	34
Тема 4. Конституційний суд України	41
Тема 5. Правовий статус суддів та присяжних	47
Тема 6. Дисциплінарна відповідальність суддів	52
Тема 7. Органи суддівського самоврядування	58
Тема 8. Прокуратура України	64
Тема 9. Дисциплінарна відповідальність прокурорів	70
Тема 10. Органи прокурорського самоврядування	77
Тема 11. Міністерство внутрішніх справ України. Національна поліція України	84
Тема 12. Служба безпеки України	89
Тема 13. Національне антикорупційне бюро України	98
Тема 14. Бюро економічної безпеки України	105
Тема 15. Державне бюро розслідувань. Органи досудового розслідування	113
Тема 16. Адвокатура та нотаріат України	121
Тема 17. Органи та установи юстиції	128
Тема 18. Вища рада правосуддя	135

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	143
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	146
ДОВІДНИК ЗДОБУВАЧА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	151

ПЕРЕДМОВА

Сучасна юридична освіта в Україні неможлива без глибокого, системного та критичного розуміння інститутів, які забезпечують функціонування правової держави. Навчальна дисципліна «Судові та правоохоронні органи України» займає особливе місце в підготовці майбутніх юристів: вона формує не лише професійні знання, а й ціннісне ставлення до верховенства права, справедливості, захисту прав людини та балансу влади.

Цей навчально-методичний посібник розроблено з урахуванням фундаментальних засад Конституції України, чинного законодавства, міжнародних стандартів у сфері правосуддя, а також реальних змін, що відбулися в українській правоохоронній системі. Особливу увагу приділено реформам, спрямованим на забезпечення незалежності судової влади, ефективності прокуратури, професійності поліції, прозорості спеціалізованих органів (НАБУ, ДБР, БЕБУ) та відповідності національної системи вимогам Європейського Союзу.

«Судові та правоохоронні органи України» є обов'язковою дисципліною у підготовці правоохоронців, предметом вивчення якої є: організаційна побудова та функції суду, органів прокуратури, досудового розслідування, Національної поліції та інших органів МВС України, Служби безпеки України, адвокатури, взаємодії цих органів між собою та з іншими державними установами й громадськими формуваннями.

Метою вивчення дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» є систематизоване засвоєння здобувачами фахової передвищої освіти теоретичних знань про принципи організації та діяльності, понятійний апарат судових та правоохоронних органів, поняття, види та загальну характеристику державних органів, які приймають участь у протидії злочинності.

Посібник охоплює *ключові теми*:

– конституційні засади організації судової та правоохоронної влади;

- система судів, статус суддів, інститут присяжних;
- органи судового самоврядування (Вища рада правосуддя);
- прокуратура, механізми її підзвітності та самоврядування;
- Національна поліція, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань;

- антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК);
- Бюро економічної безпеки;
- адвокатура, нотаріат, органи юстиції.

Особливістю посібника є поєднання теоретичного аналізу з практичними завданнями: тестами, ситуативними задачами, творчо-аналітичними завданнями, рекомендаціями до самостійної роботи. Це дозволяє здобувачам фахової передвищої освіти засвоїти не лише нормативну базу, а й навчитися аналізувати реальні кейси, формулювати аргументовану позицію, розуміти механізми взаємодії між різними інститутами влади.

Автори прагнули створити не просто довідковий матеріал, а інструмент для формування професійного мислення майбутнього юриста, який зможе діяти в умовах складного, динамічного та іноді суперечливого правового поля. Було також враховано виклики, пов'язані з воєнним станом та прискореною євроінтеграцією, що значною мірою вплинули на функціонування всіх правоохоронних структур.

Посібник призначено для здобувачів фахової передвищої освіти та може використовуватися як під час аудиторних занять, так і для самостійної роботи, написання рефератів, доповідей з їхнім захистом на семінарських (практичних) заняттях, тез доповідей на науково-практичних конференціях.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність посібника обумовлена кардинальними змінами, що відбулися в системі судових та правоохоронних органів України протягом останніх років. Після 2014 року було запроваджено комплексну реформу правосуддя, яка передбачала створення нових інститутів (НАБУ, ДБР, ВАК, БЕБУ), реструктуризацію існуючих органів, а також формування механізмів громадянського контролю та професійного самоврядування. Умови повномасштабного вторгнення в Україну (з 2022 року) додатково вплинули на функціонування цих структур, що потребує окремого наукового та навчального осмислення.

Викладання курсу «Судові та правоохоронні органи України» має *на меті* виховання у здобувачів фахової передвищої освіти поважного ставлення до Конституції України як Основного закону, кримінального та кримінального процесуального законів, основною функцією яких є охорона найбільш важливих суспільних відносин соціальних цінностей, а також пізнавальну, дидактичну та практичну мету.

Мета посібника – забезпечити здобувачів фахової передвищої освіти системними, актуальними та практично орієнтованими знаннями щодо:

- конституційно-правових засад організації судової та правоохоронної влади;
- структури, повноважень, гарантій та механізмів відповідальності ключових органів (суди, прокуратура, поліція, СБУ, НАБУ, ДБР, БЕБУ, ВРП);
- міжнародних стандартів у сфері правосуддя та їх імплементації в Українське законодавство;
- проблем функціонування правоохоронної системи в умовах воєнного стану та євроінтеграційних змін.

Посібник складається з теоретичних матеріалів, методичних рекомендацій до самостійної роботи, тестових завдань, ситуативних задач,

творчо-аналітичних завдань та практичних рекомендацій до проведення практичних (семінарських занять). Такий підхід сприяє формуванню у здобувачів фахової передвищої освіти не лише знань, а й ключових компетентностей: аналітичного мислення, правової культури, здатності працювати з первинними джерелами, аргументовано висловлювати власну позицію та застосовувати норми права до реальних життєвих ситуацій.

Весь матеріал подано з урахуванням чинного законодавства станом на січень 2026 року, включаючи останні зміни у Конституції і Законах України: «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Бюро економічної безпеки України» тощо, а також практику Верховного Суду України, Вищої ради правосуддя, міжнародних органів (ЄСПЛ, ООН, ОБСЄ).

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»

Вивчення навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» має фундаментальне значення для професійного становлення майбутнього правоохоронця, оскільки забезпечує системне розуміння механізмів реалізації права в Україні. Ця дисципліна є не лише теоретичним курсом, а практичною основою для подальшої діяльності у будь-якій галузі юриспруденції.

Вивчення навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи» сприяє:

1. Формуванню цілісного уявлення про систему правозастосування.

Здобувач фахової передвищої освіти отримує знання про:

- структуру та взаємодію органів, які здійснюють правосуддя та забезпечують правопорядок;
- розподіл повноважень між судовою, виконавчою та спеціалізованими системами;
- межі компетенції кожного органу.

Це дозволяє уникнути професійних помилок у майбутньому, наприклад, подати скаргу не в той орган або неправильно кваліфікувати процесуальні дії.

2. Розумінню механізмів захисту прав людини.

Навчальна дисципліна «Судові та правоохоронні органи України» дає змогу зрозуміти, як працюють інститути, що призначені для захисту прав громадян:

- з якою заявою звертатися до суду чи прокуратури;
- як оскаржити дії дізнавача або слідчого;

- які гарантії передбачені законом для підозрюваного, потерпілого, свідка;
- як діяти особі в разі порушення її прав під час затримання, розслідування чи судового розгляду.

Це особливо важливо для майбутніх працівників судових та правоохоронних органів.

3. Ознайомлення з реформами та сучасним станом правоохоронної системи.

Україна переживає глибокі зміни у сфері правосуддя), зокрема:

- створення нових органів (НАБУ, ДБР, БЕБУ, ВАК);
- реформа прокуратури та поліції;
- запровадження інституту присяжних;
- формування системи судового самоврядування.

4. Підготовці до реального професійного середовища.

Будь-який юрист постійно взаємодіє з судами та правоохоронними органами, а саме:

- подає клопотання в суд;
- спілкується з прокурором;
- подає заяви до поліції;
- аналізує рішення НАБУ чи ДБР.

5. Розвиток громадянської свідомості та професійної етики.

Дисципліна сприяє формуванню:

- розуміння балансу між безпекою та правами людини;
- поваги до верховенства права;
- відповідальності за справедливість у суспільстві.

Майбутній правоохоронець усвідомлює, що він є частиною системи, яка має служити суспільству. Отже, вивчення навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» сприяє формуванню професійного світогляду, без якого не є можливою повноцінна правоохоронна діяльність.

Метою навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» є опрацювання здобувачами фахової передвищої освіти знаннями та практичними навичками стосовно визначення основних понять курсу, сутності та соціального призначення державних і правових явищ у державі; надання знань про основні поняття, категорії, правові інститути; аналіз змісту Конституції України, міжнародних конвенцій та інших нормативно-правових актів; вміле користування

джерелами конституційного права; узагальнення досвіду роботи судових та правоохоронних органів, стійких сучасних знань з теорії і практики кримінального та кримінального процесуального права, формуванні в них навичок і вмінь щодо самостійного аналізу та системного засвоєння тем курсу «Судові та правоохоронні органи України», навичок розробки науково-практичних рекомендацій щодо їх удосконалення, розвитку здібностей до науково-дослідної роботи, а також самостійності та відповідальності в обґрунтуванні та використанні в практичній діяльності нормативного матеріалу.

«Судові та правоохоронні органи України» є обов'язковою дисципліною, що формує спеціальні компетентності ОПП. Названа дисципліна передбачає опанування методології дослідження сутності і змісту правоохоронних органів та суду, їх структури та діяльності.

Завданням навчальної дисципліни є глибоке засвоєння здобувачами фахової передвищої освіти теоретичного матеріалу.

Опанування навчальним матеріалом курсу «Судові та правоохоронні органи України» передбачає засвоєння сутності, функцій і особливостей цього курсу, а саме:

- успішне засвоєння здобувачами фахової передвищої освіти програмного курсу визначає систематичну самостійну та індивідуальну роботу;
- особливого значення набуває вміле і своєчасне ознайомлення з публікаціями у періодичних виданнях, збірниках наукових статей та тез науково-практичних конференцій;
- підготовка здобувачами фахової передвищої освіти доповідей (рефератів) для виступу (захисту) на практичних заняттях;
- під керівництвом викладача – складання здобувачами фахової передвищої освіти тез для публікації у збірниках науково-практичних конференцій та участь у них;
- здобувачі фахової передвищої освіти мають слідувати за змінами і доповненнями в законодавстві та вносити їх в конспекти лекцій;
- здобувачі фахової передвищої освіти мають використовувати практичний досвід працівників правоохоронних органів, суду, експертних установ та установ виконання покарань, який вони отримують під час проходження навчально-ознайомчої практики та під час спілкування з ними при проведенні зустрічей, організованих університетом, для відповідей на практичних заняттях та при складанні

рефератів (доповідей) та тез для публікації у збірниках науково-практичних конференцій.

Основними формами вивчення курсу «Судові та правоохоронні органи України» є лекції, практичні (семінарські) заняття та самостійна робота здобувачів фахової передвищої освіти.

Кращому опануванню навчальним матеріалом здобувачами фахової передвищої освіти може слугувати проведення певної частини **лекційного заняття** у форматі:

а) бесіди, що передбачає активізацію інтелектуальної діяльності здобувачів фахової передвищої освіти, мотивування їх до вивчення певної теми навчальної дисципліни, постановку «бінарних» та «небінарних» запитань для виявлення ставлення, думки, рівня ознайомлення та готовності здобувачів фахової передвищої освіти, визначення міри сприйняття ними матеріалу, що викладається. Адекватна оцінка психоемоційного стану здобувачів фахової передвищої освіти, фахова та етична реакція на їхні репліки є загальною вимогою щодо проведення будь-якого публічного виступу – за такого формату набуває особливого значення;

б) дослідження, що передбачає формулювання здобувачами фахової передвищої освіти за участі викладача певної теоретичної позиції, виявлення закономірностей або аномалій у правовому регулюванні, шляхом «мозкового штурму» (метод спільного пошуку ідей і рішень, шляхів вирішення проблем або нестандартних ситуацій, що має на меті запропонувати якнайбільшу кількість варіантів, не вдаючись до їхнього аналізу та критики, а потім відібрати перспективні пропозиції, обговоривши та оцінивши кожен варіант);

в) ситуаційного аналізу (кейс-метод), що передбачає вивчення здобувачами фахової передвищої освіти реальної конкретної політико-правової ситуації (події), визначення за участі викладача суті проблеми, формулювання можливих варіантів її вирішення.

Значення отримання здобувачами фахової передвищої освіти практичних вмінь та навичок з навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»

Отримання практичних вмінь та навичок з навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» має вирішальне значення для професійного становлення майбутнього правоохоронця. Теоретичні знання про структуру, повноваження та принципи діяльності

правоохоронних інститутів стають цінними лише тоді, коли здобувач фахової передвищої освіти уміє застосовувати їх на практиці, аналізувати реальні ситуації, приймати обґрунтовані рішення та ефективно взаємодіяти з органами влади.

Таким чином, вивчення курсу «Судові та правоохоронні органи України» забезпечує формування у майбутніх працівників ОВС, прокуратури та судів спеціальних знань, вмінь і навичок, необхідних для успішної діяльності майбутніх фахівців-юристів, працівників правоохоронних органів та суду.

Рекомендації щодо проведення практичних (семінарських) занять

Завданням проведення практичних занять є:

- закріплення теоретичних знань з питань, розглянутих на лекції, підготовлених під час самостійної роботи, виконання домашнього завдання;
- перевірка знань основних положень, сутності та змісту понять та термінів, які вивчаються;
- формування вміння аналізу чинного кримінального та кримінального процесуального законів;
- вивчення норм Конституції України, з точки зору їх дотримання працівниками судових та правоохоронних органів;
- формування практичних навичок застосування отриманих знань під час розв'язання творчо-аналітичних та практичних завдань, тестів;
- вміння самостійно вивчати та аналізувати необхідні нормативно-правові акти, спеціальну юридичну літературу, яка надається щодо кожного практичного заняття. При висвітленні питань теми здобувачу фахової передвищої освіти дозволяється користуватися особистим конспектом для цитування окремих положень законодавчих актів, наукових джерел.

Основними *формами та методами* проведення *практичних занять* є розв'язання ситуативних задач, тестових та творчо-аналітичних завдань, практичних ситуацій.

На *практичне заняття* виносяться питання, які розглядалися на лекції, підготовлені під час самостійної роботи.

Практичні заняття проводяться під керівництвом викладача з використанням різних форм і методів контролю знань: просте опитування, вільна дискусія, обговорення рефератів (доповідей).

При підготовці до практичних занять здобувачі фахової передвищої освіти мають надавати перевагу підручникам, монографіям та навчальним посібникам.

Рекомендовано певний порядок підготовки до практичного заняття, який має передбачати:

- ознайомлення зі змістом відповідної теми у силабусі та робочій програмі навчальної дисципліни;

- ознайомлення з питаннями, які заплановано розглянути на даному занятті;

- звернення до конспекта лекцій;

- звернення до методичних вказівок лектора щодо особливостей вивчення даної теми;

- опрацювання основних положень кримінального та кримінального процесуального законодавства, які стосуються теми, рекомендованої для її вивчення, юридичну літературу, конспектування окремих положень, що стосуються питань теми;

- при користуванні підручниками, необхідно добре засвоїти поняття, які є основними (опорними) для цієї теми і які визначені у методичних рекомендаціях до певної теми, виокремлені в планах практичних занять;

- складання в окремому зошиті конспекту основних положень теми, яка виноситься на практичне заняття, а також необхідно замислитись над кожним питанням, яке виноситься на обговорення на занятті;

- складання плану відповіді, що надасть можливість зробити її більш чіткою та послідовною;

- ознайомлення з переліком запропонованих тем рефератів, обрання бажаної теми та її розкриття, використовуючи нормативно-правові акти, наукову юридичну літературу, що надаються у даних навчально-методичних матеріалах.

Як ефективно повторити тему перед семінаром (практичним заняттям) з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»?

5-ти крокова стратегія повторення перед семінаром (практичним заняттям)

Крок 1. Уточніть тему семінару (практичного заняття).

Перегляньте план курсу або завдання від викладача.

Наприклад, якщо тема сформульована загально (наприклад, «Органи досудового розслідування»), уточніть, чи входять до неї НАБУ, ДБР, СБУ, БЕБ.

Крок 2. Повторіть ключові поняття (використовуйте предметний покажчик).

Відкрийте відповідний розділ у вашому предметному покажчику і вивчіть:

- визначення термінів (наприклад: «досудове розслідування», «процесуальне керівництво»);
- нормативну базу (який закон регулює цю сферу?);
- структуру органу.

Крок 3. Візуалізуйте: подивіться схему або таблицю.

Використовуйте готові схеми або порівняльні таблиці:

Спробуйте самостійно намалювати схему з пам'яті – це найкращий тест на розуміння.

Крок 4. Програйте ситуацію (кейс-метод).

Дайте відповіді на контрольні запитання щодо відповідної теми.

Крок 5. Підготуйте відповіді на типові запитання теми.

Напишіть короткі тези відповідей (2–3 речення).

Відповіді здобувача фахової передвищої освіти на *практичному занятті* на теоретичні питання мають бути докладними та обґрунтованими, містити посилання на нормативні акти та роз'яснення Пленуму Верховного Суду України та практику органів внутрішніх справ та суду.

1. Мета практичних (семінарських) занять:

Практичні (семінарські) заняття з дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» мають на **меті**:

- закріплення теоретичних знань, отриманих під час лекцій та самостійної роботи;
- формування вмінь аналізувати нормативно-правові акти, судову практику та офіційні документи;
- розвиток навичок правового мислення, аргументованого висловлювання думки, критичного аналізу інститутів влади;
- підготовку здобувачів фахової передвищої освіти до професійної діяльності у правоохоронній сфері, зокрема взаємодії з судами, прокуратурою, поліцією, СБУ тощо.

2. Основні принципи проведення практичних (семінарських) занять:

- *Активна участь здобувачів фахової передвищої освіти:* заняття повинні бути інтерактивними, з обов'язковим залученням здобувачів фахової передвищої освіти до обговорення.

- *Опора на чинне законодавство:* всі питання мають розглядатися в контексті актуальних норм Конституції України, кодексів, законів та підзаконних актів.

- *Зв'язок теорії з практикою:* використання реальних прикладів із судової практики, медіа, офіційних звітів органів влади.

- *Професійна орієнтація:* наголос на тому, як отримані знання застосовуються на практиці адвокатом, прокурором, суддею, слідчим, нотаріусом тощо.

3. Форми проведення практичних занять:

1. Дискусії та дебати.

Наприклад: «Чи ефективна система громадянського контролю за поліцією?», «Незалежність суддів: міфи чи реальність?»

2. Аналіз нормативно-правових актів.

Здобувачі фахової передвищої освіти працюють із текстами законів, визначають компетенцію органів, порядок прийняття рішень, гарантії прав.

3. Розбір судових рішень та постанов.

Аналіз справ із практики Верховного Суду, Окружного адмінсуду, ЄСПЛ. Звертається увага на мотиваційну частину, процесуальні порушення, застосування норм.

4. Рольові ігри.

Моделювання засідання Вищої ради правосуддя, слухання у суді, допит свідка, спілкування з представником прокуратури.

5. Презентації.

Короткі (5–7 хв) презентації, наприклад, на теми: «Структура Національної поліції», «Функції Державного бюро розслідувань», «Механізми відповідальності суддів».

6. Робота в малих групах.

Кожна група отримує окреме завдання (наприклад, порівняти повноваження прокурора та слідчого; проаналізувати процедуру подання скарги на дії поліції).

4. Особливі вимоги щодо здобувачів фахової передвищої освіти:

1. Точність цитування норм права:

Вказувати повну назву закону, дату прийняття, номер, редакцію (актуальну на момент відповіді на занятті). Наприклад: «Згідно зі статтею 126 Конституції України».

2. Аналіз, а не переказ:

Недостатньо перелічити повноваження певного органу: потрібно оцінити, наскільки вони ефективні, чи є проблеми і як їх вирішити.

3. Актуальність джерел:

Переважно використовувати джерела останніх 3–5 років (2021–2026 рр.), оскільки правоохоронна система України активно реформується.

4. Використання офіційних джерел:

- [zakon.rada.gov.ua] (<https://zakon.rada.gov.ua>) – законодавство.
- [reyestr.court.gov.ua] (<https://reyestr.cord.gov.ua>) – судові рішення.
- Офіційні сайти: Верховного Суду, ВРП, НАБУ, ГПУ, МВС тощо.

5. Правова культура мовлення:

- Уникати розмовних слів, емоційних оцінок.
- Використовувати коректну юридичну термінологію.

6. Критерії оцінювання роботи здобувачів фахової передвищої освіти на практичних заняттях:

- Рівень підготовки до заняття (знання матеріалу, наявність конспекту).
- Активність у дискусіях, здатність аргументувати свою позицію.
- Якість виконання індивідуальних / групових завдань.
- Вміння працювати з джерелами права.
- Професійна культура мовлення, дотримання етики.
- Повнота розкриття теми.
- Всі питання теми розглянуто логічно та послідовно.
- Наявна власна аналітична позиція.
- Використано первинні (нормативні, судові) та наукові джерела.
- Правова грамотність (точність цитування, коректне використання термінів).

5. Поради здобувачам фахової передвищої освіти:

- Починати з вивчення законодавства, а не з підручників.
- Ставити запитання: «Чи працює ця норма на практиці?», «Що можна покращити?»

- Перевіряти роботу на унікальність до задачі викладачу.
- Готуватися захищати свою роботу, бо викладач може запитати про деталі викладеного матеріалу.

Доповідь чи реферат – це не формальність, а можливість показати, що здобувачі фахової передвищої освіти не лише знають право, а й вміють ним мислити.

Результатом більш поглибленого вивчення теми є складання **реферату**. Ця важлива форма засвоєння навчального матеріалу дає можливість більш глибоко та детально розібратися в змісті та сутності питань теми з використанням додаткових джерел та доповідати основні положення реферату з їх роз'ясненням на практичному занятті.

Ефективне практичне заняття – це не просто передача знань, а створення умов для формування майбутнього професійного правовохоронця, здатного діяти в реальному правовому полі.

Рекомендації щодо самостійної роботи здобувача фахової передвищої освіти

Однією з важливих форм навчального процесу є **самостійна робота** здобувачів фахової передвищої освіти з певних тем курсу «Судові та правоохоронні органи України».

Самостійна робота, поряд з лекціями та практичними заняттями, покликана забезпечити виконання навчальної, робочої програм і силябусу, глибоке та творче вивчення і засвоєння програмного матеріалу. Самостійна робота покликана щодо поглибленого вивчення усіх тем курсу. Завдання для самостійної роботи визначаються викладачем, доводяться до відома здобувачів фахової передвищої освіти під час навчального процесу, перевіряються на практичних заняттях у відведений час.

Важливою формою поглибленого вивчення теми є написання **реферату**. Ця форма навчання дає можливість детально розбирати питання теми з використанням додаткових джерел. Після прослуховування (захисту) реферату на практичному занятті, він має бути переданий викладачу для перевірки та оцінювання.

Самостійна робота сприяє розвитку у здобувачів фахової передвищої освіти самостійності в навчальному процесі, відпрацюванню вмінь теоретичного аналізу правових норм та їх практичному

застосуванню під час вирішення конкретних практичних завдань з кожної теми, яка вивчається, є заходом самоперевірки своїх знань.

Найбільшою мірою стан самостійного засвоєння матеріалу, науково-теоретичного дослідження окремих питань, які не були предметом розгляду під час занять, перевіряються під час підготовки реферату (доповіді), розв'язання задач, складання схем (таблиць) та конспектів згідно визначених тем; при цьому особливу увагу слід приділяти найбільш актуальним та складним питанням щодо діяльності судових та правоохоронних органів.

Самостійна робота складається з наступних ***етапів***:

- знайомлення зі змістом відповідної теми в анотації навчальної дисципліни;
- ознайомлення з питаннями, які винесені на самостійну роботу з певної теми;
- вивчення конспекту лекції;
- ознайомлення з методичними вказівками щодо особливостей вивчення даної теми;
- опрацювання рекомендованої для вивчення теми літератури;
- конспектування окремих положень, що стосуються питань теми;
- ознайомлення, вивчення та конспектування основних положень постанов Пленуму Верховного Суду України, роз'яснення яких мають рекомендаційно-обов'язковий характер;
- ознайомлення з новелами законодавства України, прийнятих в умовах воєнного стану;
- вивчення правових висновків об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції;
- вивчення науково-експертних висновків, практики судів, прокуратури і органів внутрішніх справ;
- засвоєння понять, які є визначальними / опорними для відповідної теми;
- підготовки відповідей на кожне питання, що виноситься на обговорення, плану відповіді, що зробить її більш чіткою, логічною та послідовною;
- використання при відповіді на практичному занятті структурно-логічних схем при висвітлюванні певних питань теми, яка вивчається;
- повторення основних положень та визначень з попередніх тем;
- ознайомлення з переліком запропонованих тем рефератів;

– ознайомлення з рекомендованими монографічними роботами, науковими статтями та використання їх положень під час підготовки рефератів.

Для **закріплення теоретичного матеріалу** здобувачам фахової передвищій освіти пропонується виконувати практичні завдання та розв'язувати задачі. Вони виконуються письмово у зошитах для практичних занять. Розв'язання задач повинне супроводжуватись посиланням на відповідний нормативний-правовий акт, тому що розв'язання задач може бути обґрунтованим тільки у тому випадку, коли має місце посилання на відповідні нормативно-правові акти.

При розв'язанні задачі треба уважно її прочитати, вникнути у її зміст, а також вибрати з неї те, що має значення та записати це у своїх зошитах.

З усіх тем надається перелік основних питань з навчальної дисципліни, а також юридична література, яку слід вивчити при підготовці до практичного (семінарського) заняття.

Питання, на які здобувачам фахової передвищій освіти слід звернути особливу увагу при вивченні навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»

Вивчення дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» вимагає не лише знання нормативних актів, а й глибокого розуміння сутності, взаємодії та еволюції інститутів влади, які забезпечують функціонування правової держави.

Ключові питання, що потребують підвищеної уваги, критичного аналізу та постійного оновлення знань, у зв'язку з активними реформами та викликами сучасності, (зокрема – умовами воєнного стану та євроінтеграції).

1. Конституційні засади організації судової та правоохоронної влади.

- Як розподіляється влада між гілками держави за Конституцією України?

- Чи є прокуратура, СБУ, Національна поліція частиною судової, виконавчої чи окремої системи?

- Які є конституційні гарантії незалежності судової влади?

2. Судова система та статус суддів.

- Яка структура судової системи України станом на 2026 рік?

- Чим відрізняється Верховний Суд від Конституційного Суду?

- Які гарантії та обмеження передбачені для суддів?
- Як здійснюється призначення, атестація та дострокове звільнення суддів?

- Чи може суддя бути незалежним і водночас підзвітним?

3. Органи суддівського самоврядування.

- Які повноваження має Вища рада правосуддя?
- Як формується склад ВРП? Чи забезпечує він баланс інтересів?
- Яка роль ради суддів України?
- Чи є органи суддівського самоврядування ефективним механізмом контролю чи інструментом політичного компромісу?

4. Прокуратура: функції, реформа та підзвітність.

- Як змінилися функції прокуратури після реформи 2015 року?
- Чи є прокурор «обвинувачем за замовчуванням» чи захисником інтересів громадян?
- Як здійснюється дисциплінарна відповідальність прокурорів?
- Яка роль Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів?

5. Національна поліція та МВС України.

- У чому полягає принцип «поліція – служба громаді»?
- Які права має громадянин під час затримання?
- Як здійснюється громадянський контроль за діяльністю поліції?
- Як змінилася робота поліції в умовах воєнного стану?

6. Служба безпеки України.

- Які повноваження СБУ передбачені законом?
- Які обмеження накладено на її діяльність?
- Чи може СБУ розслідувати будь-які кримінальні провадження?
- Як здійснюється парламентський та судовий контроль за СБУ?

7. Спеціалізовані антикорупційні та економічні органи.

- У чому різниця між компетенцією НАБУ, ДБР та БЕБУ?
- Хто розслідує факти корупційних дій серед високопосадовців, а хто – зловживання працівників поліції?

- Чи може БЕБУ проводити податкові перевірки?

- Як забезпечується незалежність цих органів від політичного впливу?

8. Державне бюро розслідувань (ДБР).

- Хто є об'єктом розслідувань ДБР?
- Чи може ДБР розслідувати злочини суддів, прокурорів, працівників поліції?

- Як забезпечується незалежність ДБР при розслідуванні проваджень?

9. Адвокатура та нотаріат.

- Які принципи лежать в основі адвокатської діяльності?
- Чи має адвокат право відмовити клієнту?
- У чому полягає роль нотаріуса у профілактиці правових конфліктів?

- Як здійснюється дисциплінарна відповідальність адвокатів і нотаріусів?

10. Органи юстиції.

- Які функції виконує Міністерство юстиції?
- Хто забезпечує виконання судових рішень?
- Як здійснюється державна реєстрація прав на нерухомість?
- Як органи юстиції допомагають ВПО та громадянам з окупованих територій?

11. Міжнародні стандарти та євроінтеграція.

- Які вимоги Ради Європи та ЄС стосуються судової системи?
- Як практика Європейського суду з прав людини впливає на українське правосуддя?

- Які кроки необхідні для виконання рекомендацій Венеціанської комісії?

12. Правосуддя в умовах воєнного стану.

- Як функціонують суди під час воєнного стану?
- Чи можливе дистанційне розгляд справ?
- Як захищаються права громадян у надзвичайних умовах?
- Як змінилися повноваження правоохоронних органів під час воєнного стану?

13. Громадянський контроль та довіра до інститутів.

- Як громадянин може вплинути на діяльність суду чи прокуратури?
- Чи існують ефективні механізми скарг на дії правоохоронців?
- Як вимірюється рівень довіри до судової системи?
- Що може зробити майбутній юрист для підвищення легітимності правоохоронних органів?

Ці питання не лише допоможуть систематизувати знання, а й стануть основою для наукових досліджень, курсових робіт, рефератів, доповідей, дискусій та професійного самовизначення.

Тема 1. Предмет, основні поняття й система дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття судових і правоохоронних органів.
2. Система і структура правоохоронних органів України.
3. Правоохоронна діяльність: поняття та особливості.
4. Основні напрямки та головні риси правоохоронної діяльності.
5. Поняття і види принципів правоохоронної діяльності.
6. Законність як універсальний принцип правоохоронної діяльності.
7. Поняття і зміст правопорядку.
8. Законодавчі джерела навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».
9. Класифікація джерел навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

Методичні рекомендації

Предмет будь-якої навчальної дисципліни визначається юридичною проблематикою, що підлягає вивченню. З урахуванням цих загальних положень, можна визначити предмет навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України». Так, *предметом даної дисципліни* є система знань щодо нормативно-правової бази, основних засад організації, завдань, повноважень та основних напрямів діяльності державних органів та недержавних правових (самоврядних) інститутів з діяльності у судовій сфері, а також як правоохорони, так і правозахисту, взаємодію між ними та з державними органами різних гілок влади.

З урахуванням цього, *дисципліну «Судові та правоохоронні органи України»* можна визначити як таку, в рамках якої вивчаються *основи організації та найбільш істотні напрями і завдання діяльності судових, правоохоронних та правозахисних органів, їх взаємодія один з одним та іншими органами держави.*

Система чи зовнішня побудова навчального курсу «Судові та правоохоронні органи України» включає в собі дві частини: *Загальну і Особливу.*

Загальна частина присвячена таким основним, вихідним положенням як поняття, предмет, завдання навчальної дисципліни,

законодавчі джерела дисципліни, методи пізнання, співвідношення з іншими навчальними дисциплінами.

Особлива частина розглядає всі і кожен окремо судовий, правоохоронний та правозахисний орган, його виникнення, організацію, побудову, внутрішню систему і структуру, цілі, завдання та функції.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Намалювати схему взаємодії між судом, прокуратурою, поліцією, СБУ, громадянином.
2. Написати міні-есе (1–2 стор.) на тему: «Чи є дисципліна “Судові та правоохоронні органи” лише теорією, чи вона формує майбутнього громадянина-юриста?»
3. Підготувати презентацію по темі «Предмет, основні поняття й система дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».
4. Назвіть та охарактеризуйте ознаки правоохоронної діяльності. Скласти схему чи таблицю.

Самостійна робота – 2 год / 4 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв’язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин подав скаргу до прокуратури на незаконні дії слідчого поліції, який відмовився відкривати кримінальне провадження за фактом шахрайства. Прокурор погодився з відмовою, пояснивши, що «школа невелика». Громадянин вважає, що його право на доступ до правосуддя порушено.

Питання:

1. Чи має право прокурор погоджувати відмову в розслідуванні через «невелику школу»?
2. Які механізми захисту передбачені у такому випадку?
3. Чи може громадянин самостійно звернутися до суду?

Задача 2

Суд першої інстанції виніс вирок у кримінальній справі. Підсудний подав апеляційну скаргу. Апеляційний суд скасував вирок і направив справу на новий розгляд. Під час повторного розгляду суд засудив підсудного до більш суворого покарання.

Питання:

1. Чи порушено принцип *ne bis in idem*?
2. Чи може суд погіршити покарання під час повторного розгляду?
3. Які гарантії має підсудний у такій ситуації?

Задача 3

НАЗК виявило, що міністр не подав повну інформацію в електронній декларації. Матеріали були передані до НАБУ. Однак НАБУ відмовилося відкривати провадження, мотивуючи це тим, що «порушення не містить ознак злочину».

Питання:

1. Чи має НАБУ обов'язок розслідувати всі матеріали від НАЗК?
2. Чи може таке рішення бути оскаржене?
3. Хто має остаточно вирішувати, чи є в діях міністра склад злочину?

Задача 4

Працівники БЕБУ провели обшук в офісі підприємця без рішення суду, посилаючись на «невідкладність». Підприємець оскаржив дії БЕБУ, стверджуючи, що докази отримано з порушенням процедури.

Питання:

1. Надайте правову оцінку діям працівників БЕБУ. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання для самостійної роботи:

Запитання для осмислення:

1. Чи може юрист ефективно працювати, не розуміючи, як влаштована система органів, з якими йому доведеться взаємодіяти?
2. Що таке «Судові та правоохоронні органи»?
3. Система органів судової влади, прокуратури, Нацполіції, СБУ, ДБР, НАЗК, Державної пенітенціарної служби, а також їхні повноваження, гарантії, обмеження, взаємодія та відповідальність як предмет навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».
4. «Судові та правоохоронні органи» – це не просто список інституцій, а живий механізм захисту прав людини, який кожен майбутній юрист має знати, розуміти і вміти удосконалювати.
5. Дисципліна «Судові та правоохоронні органи» – це галузь юридичної науки та навчальний курс, що вивчає правові засади, структуру, компетенцію, принципи діяльності та механізми контролю за органами, які здійснюють правосуддя та забезпечують правопорядок.

6. Визначити поняття дисципліни: дати власне науково обґрунтоване визначення, використовуючи Конституцію, закони, підручники.

7. Визначити предмет дисципліни: що саме вона вивчає (органи, повноваження, принципи, взаємодію, проблеми)?

8. Визначити методи дисципліни: якими способами ми вивчаємо ці органи? (порівняльно-правовий, системний, історичний, соціологічний, нормативно-правовий аналіз тощо?)

Питання для самоконтроля:

1. Поняття судових і правоохоронних органів.

2. Система і структура правоохоронних органів України.

3. Правоохоронна діяльність. Основні напрямки та головні риси правоохоронної діяльності.

4. Поняття і види принципів правоохоронної діяльності.

5. Законність як універсальний принцип правоохоронної діяльності.

6. Поняття і зміст правопорядку.

7. Законодавчі джерела навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

8. Класифікація джерел навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

Теми рефератів:

1. Служба судової охорони: поняття та характеристика.

2. Предмет, метод та зміст навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Про прокуратуру : Закон України від 14.05.2015 № 714-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714-19>

5. Про Національну поліцію : Закон України від 07.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

6. Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Закон України від 03.02.2011 № 2904-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2904-17>
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 21.03.1991 № 877-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-12>
8. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
9. Лукашук І. І. Правосуддя в Україні: теорія та практика. Київ : Юридична книга, 2022. 288 с.
10. Семенова Н. В. Система правоохоронних органів України: концептуальні засади та реформування. *Право України*. 2024. № 5. С. 45–58.
11. *Верховна Рада України* : офіційний вебпортал. URL: <https://www.rada.gov.ua>
12. *Верховний Суд України* : офіційний сайт. URL: <https://www.scourt.gov.ua>
13. *Прокуратура України* : офіційний вебсайт. URL: <https://www.prono.org.ua>
14. *Національна поліція України* : офіційний сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua>
15. Головацький В. М. Судоустрій і правоохоронна система України : підручник / В. М. Головацький, Т. В. Цимбалюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 412 с.
16. Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Закон України від 03.02.2011 № 2904-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2904-17>

Тема 2. Правосуддя та його принципи

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття правосуддя, його ознаки.
2. Конституційне визначення поняття *правосуддя*.
3. Правосуддя як спосіб реалізації судової влади.
4. Правосуддя і судочинство як форма його здійснення.
5. Принципи судочинства, їх значення.

6. Суд як орган правосуддя.
7. Суд як орган судової влади.
8. Судова система України.
9. Основні напрямки судово-правової реформи в Україні.

Методичні рекомендації

Під час підготовки здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, вміти виокремлювати основні поняття, тлумачити їх ознаки.

Правосуддя є однією з фундаментальних цінностей правової держави, гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, а також ефективним механізмом забезпечення верховенства права. Воно втілює в собі не лише формальний процес розгляду справ у суді, а й глибоке морально-правове зобов'язання держави надавати кожному справедливий, об'єктивний і своєчасний захист у разі порушення його законних інтересів.

У сучасному демократичному суспільстві правосуддя функціонує на основі системи загальнопризнаних принципів, які визначають його сутність, структуру та процедури. До таких принципів належать: незалежність суддів, законність, рівність усіх перед законом і судом, змагальність сторін, гласність, належний судовий процес тощо. Вони закріплені як у Конституції України та національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах, зокрема у Європейській конвенції з прав людини.

Розуміння сутності правосуддя та його основоположних засад є необхідною умовою для подальшого вдосконалення правової системи, забезпечення справедливості та захисту прав кожної особи.

Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства.

Правосуддя становить основний зміст судової влади і полягає у розгляді судами в судових засіданнях цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ конституційної юрисдикції і законному, обґрунтованому, справедливому їх вирішенні.

Правосуддя має місце тоді, коли суд повно з'ясував усі істотні обставини справи, правильно застосував закон і постановив законне, обґрунтоване і справедливе судове рішення у справі.

Правосуддя – це особливий вид державної діяльності, що здійснюється судом на підставі закону, зміст якої становить розгляд і вирішення судових справ з метою забезпечення гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави, а результатом якого є постановлення правосудного судового рішення, яке має загальнообов'язковий характер.

З точки зору теорії права, здійснення правосуддя є *правозастосовною діяльністю, що ґрунтується на суворому дотриманні закону, тому вирішення відповідного спору з порушенням закону чи постановлення неправосудного рішення не можна назвати правосуддям*. Тому дуже важливим є те щоб суд здійснював правосуддя на *засадах верховенства права, забезпечуався захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави*.

Теоретичні посилання (для самоперевірки):

Основні принципи правосуддя в Україні:

- законність;
- незалежність суддів;
- гласність;
- змагальність сторін та рівноправність їх прав;
- презумпція невинуватості;
- заборона повторного судочинства за одну й ту саму справу

(*ne bis in idem*);

- доступність правосуддя;
- обов'язковість і виконуваність судових рішень.

Джерела: Конституція України (ст. 124–131), Цивільний процесуальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Європейська конвенція з прав людини.

Під час самостійної роботи здобувачі фахової передвищої освіти мають засвоїти *основні положення теми*, визначитися з наступними питаннями:

1. Поняття правосуддя, його ознаки.
2. Конституційне визначення поняття *правосуддя*.
3. Правосуддя як спосіб реалізації судової влади.
4. Правосуддя і судочинство як форма його здійснення.
5. Принципи судочинства, їх значення.
6. Суд як орган правосуддя.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Питання для осмислення:

«Що для мене особисто означає “справедливе правосуддя”? Чи вірю я, що його можна досягти в сучасній Україні? Що я, як майбутній юрист, можу зробити для цього?»

«Правосуддя – це не лише рішення суду, а віра суспільства в те, що закон працює для кожного».

2. Проаналізуйте статтю 6 – право на справедливий суд Європейської конвенції з прав людини.

3. Проаналізуйте ключові принципи правосуддя (на прикладі 3–4 принципів на вибір):

- незалежність суддів;
- законність;
- рівність усіх учасників перед законом і судом;
- гласність;
- право на захист;
- невідворотність судового рішення;
- доцільність строків розгляду справи.

4. Наведіть нормативне закріплення (Конституція, Закон «Про судоустрій», КПК, ЦПК тощо).

5. Наведіть реальний приклад, де цей принцип було дотримано або порушено.

6. Оцініть наслідки такого дотримання/порушення для громадянина та суспільства.

7. Есе-розмірковування: «Чи може бути справедливим рішення, яке юридично бездоганне?»

8. Напишіть уявного листа від імені громадянина до голови Верховного Суду з пропозиціями щодо посилення довіри до правосуддя.

9. Підготувати діалог між: суддею, адвокатом, потерпілим і представником ООН – про те, що заважає здійсненню справедливого правосуддя.

10. Складіть есе про те, як історія людини, яка звернулася до суду і як принципи правосуддя вплинули на її долю.

11. Ознайомитись та законспектувати у зошиті:

- закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- рішення Верховного Суду України (реєстр судових рішень:

<https://reyestr.court.gov.ua>);

- практика Європейського суду з прав людини (<https://hudoc.echr.coe.int>);
- звіти Ради Європи, ООН, Transparency International Ukraine щодо стану правосуддя в Україні (2024–2026).

Самостійна робота – 3 год / 4 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Підсудного у справі про крадіжку суд засудив, хоча сторона обвинувачення не надала достатніх доказів. Суд мотивував рішення тим, що «особа виглядає як злочинець» і «має судимість за подібний злочин». Захист оскаржив рішення.

Питання:

1. Які принципи правосуддя були порушені?
2. Чи може суд ґрунтуватися на наявності попередньої судимості для визнання вини?
3. Які наслідки має таке порушення?

Задача 2

Громадянин подав позов до суду про захист честі та гідності. Суд розглядав справу за закритими дверима, посилаючись на «моральну складову». Журналісти та громадськість не мали доступу до засідання.

Питання:

1. Чи правомірне закриття засідання?
2. У яких випадках допускається негласне судочинство?
3. Чи порушено принцип гласності?

Задача 3

Підозрюваний у вбивстві відмовився від адвоката, заявивши, що сам зможе захищатися. Слідчий припинив допит, бо вважав, що у кримінальних провадженнях адвокат обов'язковий.

Питання:

1. Чи має право підозрюваний відмовитися від адвоката?
2. У яких випадках участь адвоката є обов'язковою?
3. Чи було правомірне припинення допиту?

Задача 4

Суд першої інстанції виправдав підсудного у справі про шахрайство. Прокурор подав апеляційну скаргу і апеляційний суд засудив того самого підсудного. Той звернувся до Верховного Суду, стверджуючи, що порушено принцип *ne bis in idem*.

Питання:

1. Чи порушено принцип заборони повторного покарання?
2. Чи може апеляційний суд змінити вирок на більш суворий?
3. У чому різниця між апеляцією та повторним судочинством?

Задача 5

Під час розгляду кримінальної справи суд відмовився допустити до доказів показання свідка, отримані під тиском під час допиту слідчим.

Питання:

Обґрунтуйте правомірність такого рішення суду з точки зору принципів правосуддя.

Задача 6

Громадянин Петренко подав позов до суду про захист честі та гідності. Під час розгляду справи суд вирішив провести засідання у закритому режимі, посилаючись на особливий характер справи.

Питання:

Чи можливе таке рішення? Чи не порушується при цьому принцип гласності?

Задача 7

Під час розгляду цивільної справи суддя відмовився задовольнити клопотання однієї зі сторін про виклик додаткового свідка, мотивуючи це тим, що «він уже має достатньо інформації».

Питання:

Які принципи правосуддя могли бути порушені в такій ситуації?

Задача 8

Прокурор, виступаючи в кримінальній справі, заявив, що підсудний винен, оскільки він раніше вже був судимий.

Питання:

Чи відповідає це принципу презумпції невинуватості? Обґрунтуйте свою відповідь.

Задача 9

Суддя, який розглядав справу про адміністративне правопорушення, отримав листа від депутата місцевої ради з проханням «врахувати статус особи» під час ухвалення рішення.

Питання:

Як має вчинити суддя? Який принцип правосуддя тут реалізується?

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте сутність правосуддя як соціального, правового та морального феномена.
2. Проаналізувати конституційні та міжнародні принципи правосуддя в теорії та практиці.
3. Визначте роль судової влади в демократичному суспільстві.
4. Визначте поняття «правосуддя»:
 - Як воно розуміється в Конституції України (ст. 124)?
 - Як трактується в міжнародних документах (наприклад, Декларація прав людини, Європейська конвенція з прав людини)?
 - Чи є правосуддя лише процедурою чи це також справедливість?
5. В чому полягає актуальність дослідження принципів правосуддя?

Питання для самоконтроля:

1. Судова влада як одна з гілок державної влади.
2. Ознаки та функції судової влади.
3. Суд як орган судової влади,
4. Правосуддя – спосіб реалізації судової влади.
5. Правосуддя і судочинство як форма його здійснення.

Теми рефератів:

1. Основні напрямки судово-правової реформи в Україні.
2. Поняття та характеристика судової системи України.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Адміністративний процесуальний кодекс України : Закон України від 06.03.2017 № 1792-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>

6. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.03.2017 № 1791-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1791-19>
7. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://www.un.org/uk/documents/decl_conv/declar.shtml
9. Лукашук І. І. Правосуддя в Україні: теорія, принципи, практика. Київ : Юридична книга, 2024. 304 с.
10. Головацький В. М. Принципи здійснення правосуддя в демократичному суспільстві. Львів : ЛДУВС, 2025. 256 с.
11. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
12. Семенова Н. В. Принципи правосуддя в умовах воєнного стану: міжнародні стандарти та національна реалізація. *Право України*. 2025. № 2. С. 51–65.
13. Петренко І. О. Верховенство права як основа справедливого правосуддя. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 33–45.
14. Верховний Суд України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.scourt.gov.ua>
15. Рекомендація Ради Європи CM/Rec (2010)12 щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів. URL: <https://rm.coe.int/168070d6c8>

Тема 3. Судова система України. Суди загальної юрисдикції

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Судова влада та її організаційні засади в Україні.
2. Поняття й основні риси системи судів загальної юрисдикції.
3. Суди загальної юрисдикції.
4. Поняття «ланка судової системи» і «судова інстанція», їх характеристика.
5. Поняття підвідомчості та підсудності у судовій системі.
6. Діюча система судів загальної юрисдикції: склад і повноваження.
7. Місцевий суд – основна ланка системи судів загальної юрисдикції, склад та повноваження.
8. Місцеві спеціалізовані суди, їх повноваження.

9. Спеціалізовані суди в системі судів загальної юрисдикції.

10. Апеляційний суд України. Порядок його формування, склад, повноваження та структура.

11. Судові палати та президія апеляційного суду. Апеляційні спеціалізовані суди, порядок формування, склад та повноваження цих судів.

12. Верховний Суд України – найвищий судовий орган України. Судові палати, Президія і Пленум Верховного Суду України. Роз'яснення Пленуму Верховного суду України з питань застосування законодавства.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як – поняття та система судів загальної юрисдикції; спеціалізовані суди в системі судів загальної юрисдикції; поняття підвідомчості та підсудності у судовій системі; поняття «судової ланки» та «судової інстанції»; місцеві спеціалізовані суди, їх повноваження; апеляційний суд: порядок його формування, склад, повноваження та структура; судові палати та президія апеляційного суду; апеляційний суд України; Верховний Суд України як найвищий судовий орган України, а також інші питання, які зазначені у темі.

Під час підготовки до практичного заняття, здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати та вміти формулювати основні положення та поняття з теми «Судова система України. Суди загальної юрисдикції», а саме:

1. Визначте поняття підвідомчості та підсудності у судовій системі.

2. Охарактеризуйте суди загальної юрисдикції.

3. Місцевий суд як основна ланка системи судів загальної юрисдикції, склад та повноваження.

4. Верховний Суд України як найвищий судовий орган України.

Судова система є однією з ключових складових конституційного ладу України та фундаментом правової держави. Вона призначена для здійснення правосуддя – виключного, незалежного та об'єктивного механізму захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, установ та держави в цілому. Згідно з Конституцією України, правосуддя в державі здійснюється виключно судами, що підкреслює монопольний характер судової влади та її відокремленість від інших гілок влади.

Сучасна судова система України формується в умовах глибоких реформ, спрямованих на забезпечення її незалежності, ефективності,

прозорості та відповідності міжнародним стандартам, зокрема європейським. Структура судів, їх компетенція, порядок формування та механізми контролю постійно удосконалюються з метою підвищення довіри суспільства до правосуддя. У цьому контексті аналіз сучасного стану судової системи, її організаційних засад та функціонування є не лише науково актуальним, а й практично необхідним для подальшого розвитку демократичного правового простору в Україні.

Систему судів загальної юрисдикції складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди, Апеляційний суд України;
- 3) вищі спеціалізовані суди;
- 4) Верховний суд України.

Місцеві суди – це місцеві загальні суди, а також місцеві господарські та місцеві адміністративні суди. Вони є основною ланкою судової системи, оскільки розглядають переважну більшість справ, цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних. Ці суди є такими судовими органами, які найбільш наближені до населення. Місцеві суди є судами I інстанції, тобто вони розглядають і вирішують справу по суті.

У відповідності з принципом територіальності в кожній адміністративно – територіальній одиниці утворюється свій місцевий суд (загальні) – у районі, районі в місті, міський або міськрайонний суд, у кожному військовому гарнізоні – військовий суд гарнізону. В кожній області, а також АРК, м. Києві та Севастополі утворені апеляційні суди (загальні).

З урахуванням компетенції судів, специфіки розгляду і вирішення окремих категорій справ створюються спеціалізовані суди – господарські та адміністративні. В подальшому можуть створюватися й інші види спеціалізованих судів. Відповідно до Указу Президента України «Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України» місцеві господарські суди утворені в областях, в АРК та м. Києві та Севастополі, тобто також з урахуванням принципу територіальності. Місцеві адміністративні суди передбачається створити у відповідних округах.

Апеляційні спеціалізовані суди – це апеляційні господарські та апеляційні адміністративні суди, перші утворені у відповідних округах, мережа яких затверджена вказаним Указом Президента.

Апеляційні суди є судами апеляційної інстанції, тобто переглядають рішення, вироки, постанови та ухвали місцевих судів, що не набрали

законної сили, а також розглядають окремі категорії справ, віднесених до їх компетенції процесуальним законодавством по I інстанції (наприклад кримінальні справи проти основ національної безпеки України, про злочини, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі; у цивільному судочинстві це, наприклад справи, де однією із сторін може бути місцевий суд району, району в місті і т.д., а також апеляційні суди розглядають справи по скаргах на рішення, дії, чи бездіяльність територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента).

Апеляційні господарські суди не мають визначених категорій справ, які б вони розглядали по суті як I інстанція, а відповідно до ст. 13 ГПК України місцеві господарські суди розглядають у першій інстанції усі справи, підвідомчі господарським судам.

До *Вищих спеціалізованих судів України* належать *Вищий господарський суд України та Вищий адміністративний суд України*. Вони переглядають рішення відповідних спеціалізованих місцевих судів у касаційному порядку.

У системі судів загальної юрисдикції найвищим судовим органом є *Верховний Суд України*.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Порівняйте судову систему України з однією з країн ЄС (наприклад, Польщею, Німеччиною, Естонією). Що можна перейняти? Що робити не варто?
2. Складіть уявний звіт експерта для міжнародної організації (наприклад, Ради Європи).
3. Підготуйте діалог / інтерв'ю (наприклад, між громадянином, суддею Касаційного суду та представником громадської організації).
4. Охарактеризуйте сучасну судову систему України:
 - Які види судів передбачені Конституцією та Законом «Про судоустрій і статус суддів»?
 - Яка ієрархія судів загальної юрисдикції?
 - Які спеціалізовані суди діють у 2026 році? (зокрема: Верховний Суд, Вищий антикорупційний суд, Вищий господарський суд тощо).
5. Проаналізуйте ключові реформи:
 - Як змінилася структура судової системи після 2016 року?
 - Як вплинуло створення Вищого антикорупційного суду, реформа ВРП, нова процедура призначення суддів?

- Як воєнний стан (з 2022 р.) вплинув на діяльність судів?
- Довіра громадян до судової системи (можна використати дані соціопитувань – Київський міжнародний інститут соціології, Ішко Kucheriv Democratic Initiatives Foundation тощо).

6. Напишіть історію з життя людини (наприклад, пенсіонерки, підприємця, військовослужбовця), яка звернулася до суду. Покажіть, через які інстанції вона пройшла, які труднощі виникли, чи було досягнуто справедливості.

7. Розробіть шляхи удосконалення судової системи України. Які зміни ви б запропонували? Як забезпечити швидке, справедливе та прозоре правосуддя?

8. Ознайомитись та законспектувати у зошитах:

- Конституція України (розділ VIII).
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (із змінами 2023–2025 рр.).

Самостійна робота – 3 год / 4 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин Петренко подав позов до районного суду про стягнення боргу. Суд першої інстанції задовольнив позов частково. Петренко подав апеляційну скаргу. Апеляційний суд повністю скасував рішення та відмовив у задоволенні позову. Петренко хоче оскаржити це рішення у Верховному Суді.

Питання:

1. Чи має право Петренко звернутися до Верховного Суду?
2. За яких умов Верховний Суд розглядає касаційну скаргу?
3. Чи може Верховний Суд змінити рішення апеляційного суду?

Задача 2

У кримінальній справі про вбивство суд першої інстанції засудив підсудного до 12 років ув'язнення. Апеляційний суд підтримав рішення. Захита подала касаційну скаргу до Верховного Суду, посилаючись на те, що суди порушили норми Кримінального процесуального кодексу.

Питання:

1. Чи входить до компетенції Верховного Суду розгляд таких скарг?
2. Чи може Верховний Суд переглянути фактичні обставини справи?
3. Які наслідки може мати виявлення порушення процесуального закону?

Задача 3

Два апеляційні суди винесли суперечливі рішення за однаковими правовими нормами у справах про захист прав споживачів. Одна колеґія вважає, що договір недійсний, інша – що дійсний.

Питання:

1. Як у такому випадку забезпечується єдність судової практики?
2. Чи може Верховний Суд ухвалити постанову, що буде обов'язковою для всіх судів?
3. Як називається такий механізм у судовій системі?

Задача 4

Народний депутат Верховної Ради України вніс до Верховної Ради проект закону, в якому пропонується надати Верховному Суду право розглядати справи про оскарження указів Президента як суд першої інстанції.

Питання:

1. Чи відповідає ця пропозиція чинному Конституційному устрою?
2. Чи може Верховний Суд розглядати справи як суд першої інстанції?
3. Які органи мають право розглядати такі справи?

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати зміни в судоустрої, зокрема в контексті реформ 2014–2026 років.
2. Визначте поняття: *ефективність, доступність та незалежність судової влади*.
3. Визначте роль судової системи в забезпеченні верховенства права та захисті прав громадян.

Питання для самоконтроля:

1. Судова влада та її організаційні засади в Україні.
2. Поняття й основні риси системи судів загальної юрисдикції.
3. Суди загальної юрисдикції: їх характеристика.
4. Поняття «ланка судової системи» і «судова інстанція», їх характеристика.
5. Поняття підвідомчості та підсудності у судовій системі.

6. Місцевий суд – основна ланка системи судів загальної юрисдикції, склад та повноваження.
7. Місцеві спеціалізовані суди, їх повноваження.
8. Спеціалізовані суди в системі судів загальної юрисдикції.
9. Апеляційний суд України. Порядок його формування, склад, повноваження та структура.

Теми рефератів:

1. Реформування судової системи України в умовах воєнного стану.
2. Вищі спеціалізовані суди України. Їх види, порядок формування, структура та повноваження.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://www.scourt.gov.ua>
3. Реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 № 374/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374/96-вр#Text>
6. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.03.2017 № 1791-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1791-19>
9. Адміністративний процесуальний кодекс України : Закон України від 06.03.2017 № 1792-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>
10. Лукашук І. І. Судова система України: структура, принципи, реформи. Київ : Юридична книга, 2024. 320 с.
11. Головацький В. М. Судова влада та її організаційні засади в Україні. Львів : ЛДУВС, 2025. 288 с.
12. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.

13. Семенова Н. В. Реформування судової системи України в умовах воєнного стану. *Право України*. 2025. № 1. С. 44–59.

14. Петренко І. О. Принципи організації та діяльності судової системи України. *Юридичний часопис*. 2024. № 3. С. 27–38.

15. Конституційний Суд України : офіційний сайт. URL: <https://www.ccu.gov.ua>

16. Рекомендація Ради Європи CM/Rec (2010)12 щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів URL: <https://rm.coe.int/168070d6c8>

Тема 4. Конституційний суд України

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Завдання та основні принципи діяльності Конституційного суду України.
2. Порядок утворення, склад та повноваження Конституційного суду України, вимоги до суддів Конституційного суду.
3. Провадження у справах в Конституційному суді України.
4. Конституційний Суд як гарант конституційного порядку.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як – завдання та основні принципи діяльності Конституційного суду України; порядок утворення, склад та повноваження Конституційного суду України; вимоги до суддів Конституційного суду; провадження у справах в Конституційному суді України, а також інші питання, які зазначені у темі.

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і вміти формулювати основні положення та поняття з теми «Конституційний суд України», визначати їх зміст та сутність, а саме:

1. Актуальні проблеми і перспективи розвитку конституційного контролю в Україні.
2. Принципи діяльності Конституційного суду України.
3. Конституційне судочинство як окремий вид правосуддя.

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в державі, призначеним для забезпечення верховенства Конституції як основного Закону країни. Він виступає гарантією конституційного ладу, захисту прав і свобод людини та громадянина, а також здійснює контроль за відповідністю законів і інших нормативно-правових актів Основному Закону. У системі влади України Конституційний Суд займає особливе місце: він не входить до жодної з трьох гілок влади, але виконує функцію «конституційного арбітра», сприяючи збереженню балансу між ними.

Актуальність дослідження діяльності Конституційного Суду зростає в умовах постійних політичних, соціальних та правових трансформацій у країні, а також прагнення України до повноцінної інтеграції в європейський правовий простір. Ефективність його роботи безпосередньо впливає на стабільність правової системи, захист демократичних цінностей та довіру громадян до державних інституцій. Тому аналіз компетенції, структури, процедур діяльності та ролі Конституційного Суду є важливим елементом розуміння сучасного конституційного механізму України.

Інститут Конституційного Суду було передбачено Законом УРСР від 24 жовтня 1990 року у зв'язку з прийняттям 16 липня Декларації про державний суверенітет України. Планувалося створення Конституційного Суду замість Комітету конституційного нагляду (згідно з Конституцією УРСР 1978 року) у складі Голови Суду, двох заступників і 23 членів Суду, який так і не сформували.

Після проголошення незалежності України у червні 1992 року ухвалили новий Закон «Про Конституційний Суд України». Верховна Рада почала формувати його склад, але призначила лише Голову Конституційного Суду України. Також обрали ще кілька суддів, однак рішення лічильної комісії не затвердили.

Конституція України 1996 року не лише закріпила європейську модель конституційного права, а й встановила тримісячний термін для її формування, що значною мірою сприяло створенню Конституційного Суду України. Оскільки Закон «Про Конституційний Суд України» 1992 року не відповідав чинній Конституції, 16 жовтня 1996 року ухвалили новий. У вересні – жовтні призначили 16 суддів, які 18 жовтня прийняли присягу і приступили до виконання своїх повноважень. Через відсутність коштів у Державному бюджеті для забезпечення фінансування Суд розпочав прийом конституційних

подань і звернень лише з 2 січня 1997 року, а 13 травня 1997 року Конституційний Суд України прийняв перше рішення. Закон України «Про Конституційний Суд України» прийнятий Верховною Радою України 13 липня 2017 року, який визначає порядок організації та діяльності цього суду, статус суддів, підстави і порядок звернення до нього, процедуру розгляду ним справ і виконання його рішень.

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Проаналізуйте, як воєнний стан вплинув на діяльність Конституційного суду України. Чи може КСУ ефективно функціонувати під час воєнного стану?
2. Проаналізувати статус, повноваження, склад та процедури Конституційного Суду України.
3. Визначити конституційне судочинство як окремий вид правосуддя.
4. Розвинути критичне мислення щодо ролі КСУ в забезпеченні верховенства Конституції, захисті прав людини та балансі влади.
5. Творчо осмислити актуальні проблеми і перспективи розвитку конституційного контролю в Україні.
6. Скласти уявний звіт експерта для Венеціанської комісії або ООН.
7. Підготувати діалог / листування: наприклад, між громадянином, депутатом, суддею КСУ та представником громадської організації.
8. Аналіз одного рішення КСУ:
 - Назва справи, дата, суть питання.
 - Яке рішення було прийнято? Які аргументи наведено?
 - Які наслідки мало це рішення для законодавства, суспільства, прав громадян?
 - Чи вважаєте ви це рішення збалансованим, легітимним, прогресивним?

Рекомендовані рішення для аналізу (2020–2026 рр.):

- № 10-р/2020 (про недоторканність депутата).
- № 7-р/2022 (про повноваження під час воєнного стану).
- № 9-р/2023 (про конституційну скаргу щодо права на освіту).
- № 5-р/2025 (про мовне законодавство).

9. Напишіть уявний лист від імені громадянина, який вважає, що його конституційні права порушено законом. Обґрунтуйте, чому саме КСУ має розглянути скаргу, і яке рішення ви очікуєте.

10. Запропонуйте власну концепцію удосконалення Конституційного Суду. Чи потрібно змінювати механізм призначення суддів? Розширювати доступ громадян? Впроваджувати цифрові інструменти? Відповідь обґрунтуйте.

11. Скласти есе: «Чи вірю я в ефективність конституційного контролю в Україні? Чи може КСУ бути справжнім гарантом прав громадян?»

12. Законспектувати у зошиті розділ XII Конституції України.

Самостійна робота – 3 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Група з 40 народних депутатів звернулася до Конституційного Суду з поданням про перевірку конституційності нового закону про податки. КСУ відмовив у відкритті провадження.

Питання:

1. Чи правомірна відмова КСУ?
2. Скільки народних депутатів мають право ініціювати звернення до КСУ?
3. Чи можуть депутати оскаржити відмову КСУ?

Задача 2

Громадянин подав конституційну скаргу до КСУ, стверджуючи, що норма Кримінального кодексу, за якою його засудили, порушує його право на справедливий суд. Однак він не подав касаційну скаргу до Верховного Суду.

Питання:

1. Чи може КСУ розглядати таку скаргу?
2. Яка умова є обов'язковою для подання конституційної скарги?
3. Чи є конституційна скарга ефективним засобом захисту прав?

Задача 3

Президент України звернувся до КСУ з поданням про офіційне тлумачення поняття «державна зрада» в статті 111 Конституції. КСУ ухвалив рішення, в якому роз'яснив зміст цієї норми.

Питання:

1. Чи має КСУ право давати офіційне тлумачення Конституції?
2. Чи є таке тлумачення обов'язковим для всіх органів влади?
3. Чи може таке рішення змінити зміст закону?

Задача 4

Верховна Рада прийняла закон, який обмежує право громадян на звернення до суду. Громадська організація звернулася до КСУ з вимогою визнати закон неконституційним. КСУ визнав закон таким, що суперечить Конституції.

Питання:

1. З якого моменту закон втрачає чинність?
2. Чи може Верховна Рада повторно прийняти аналогічний закон?
3. Чи можуть особи, які постраждали від цього закону, вимагати відшкодування шкоди?

Завдання для самостійної роботи:

На підставі самостійного вивчення теоретичного матеріалу, необхідно відповісти на наступні запитання з обґрунтуванням відповіді, а саме:

1. Поняття та місце КСУ в системі державної влади:
 - Чи є КСУ частиною судової влади? Чим його компетенція відрізняється від судів загальної юрисдикції?
 - Які принципи лежать в основі конституційного судочинства?
2. Повноваження КСУ за статтею 150 Конституції України:
 - Перелічіть та поясніть кожне повноваження.
 - Хто має право звертатися до КСУ? (Президент, Верховна Рада, Уряд, суди, група народних депутатів, громадяни у разі конституційної скарги?)
3. Процедура прийняття рішень:
 - Як формується склад КСУ? Хто призначає суддів?

- Як приймаються рішення? Чи є вони остаточними?
- Чи діє інститут окремих думок суддів?

Питання для самоконтроля:

1. Завдання та основні принципи діяльності Конституційного суду України.
2. Порядок утворення, склад та повноваження Конституційного суду України, вимоги до суддів Конституційного суду.
3. Провадження у справах в Конституційному суді України.
4. Конституційний Суд як гарант конституційного порядку.

Теми рефератів:

1. Реформування судової системи України.
2. Принципи діяльності Конституційного Суду України.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>; Про Конституційний Суд України : Закон України. *Офіційний сайт КСУ*. URL: <https://www.ccu.gov.ua>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 № 374/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374/96-вр#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 12.02.2001 № 2208-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2208-14>
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1825-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1825-15>
6. Лукашук І. І. Конституційне право України : підручник. Київ : Юридична книга, 2024. 512 с.
7. Головацький В. М. Конституційний контроль в Україні: теорія та практика / В. М. Головацький. Львів : ЛДУВС, 2025. 288 с.
8. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
9. Семенова Н. В. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні верховенства права. *Право України*. 2025. № 1. С. 33–47.
10. Петренко І. О. Конституційний Суд як гарант конституційного порядку. *Юридичний часопис*. 2024. № 4. С. 19–31.

11. Конституційний Суд України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.ccu.gov.ua>

12. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.rada.gov.ua>

13. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf

14. Рекомендація Ради Європи CM/Rec (2016)2 щодо ролі конституційних судів у демократичному суспільстві. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1f5a>

15. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://www.un.org/uk/documents/decl_conv/declar.shtml

Тема 5. Правовий статус суддів та присяжних

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття правового статусу суддів.
2. Роль судді та присяжних у здійсненні правосуддя.
3. Дисциплінарна відповідальність та заохочення суддів.
4. Порядок набуття статусу судді.
5. Матеріальне та соціальне забезпечення суддів.
6. Участь громадян у здійсненні правосуддя у формі суду присяжних.
7. Гарантії прав присяжних.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і формулювати основні положення та поняття з теми:

1. Права та обов'язки судді.
2. Права та обов'язки присяжного.
3. Роль інституту присяжних у здійсненні правосуддя.

Творчо-аналітичне завдання

1. Ознайомитись зі статистикою ВРП щодо кількості присяжних справ у 2024–2026 рр.

2. Скласти доповідь щодо сутності розуміння гарантій, обов'язків, обмежень та механізмів відповідальності суддів у сучасній Україні.

3. Ознайомитись з інститутом судочинства за участю присяжних як елементом демократичного правосуддя.

4. Критично осмислити баланс між незалежністю суддів та їх підзвітністю суспільству.

5. Творчо осмислити роль людини (присяжного) у здійсненні правосуддя.

6. Скласти порівняльне аналітичне есе: «Суддя та присяжний: хто несе більшу відповідальність за справедливість?»

7. Скласти візуальний проект: інфографіка «Шлях до мантиї», схема «Гарантії та обмеження суддів», плакат «Хто такий присяжний?»

8. Кейс-дослідження: аналіз реального дисциплінарного провадження щодо судді або практики участі присяжних у кримінальному провадженні.

9. Скласти уявний щоденник: робочий день з життя судді / присяжного.

10. Скласти лист-звернення: від імені громадянської організації до Вищої ради правосуддя щодо удосконалення статусу суддів.

11. Опишіть уявну ситуацію: вам як громадянину запропонували взяти участь у розгляді кримінального провадження. Які емоції ви відчуваєте? Як ви будете приймати рішення? Чи вірите, що будь-яка людина може здійснювати правосуддя?

12. Створіть словесний або візуальний портрет судді, якому ви довіряли б особисто. Які якості він має? Як він поводить себе поза залом суду? Як він реагує на тиск?

13. Запропонуйте три конкретні, реалістичні зміни у законодавстві або практиці, які, на вашу думку, підвищать якість, незалежність і довіру до суддів.

14. Законспектиувати у зошиті розділ 38: «Судочинство за участю присяжних» Кримінального процесуального кодексу України.

15. Ознайомитись з Кодексом суддівської етики.

16. Законспектувати у зошиті статті 126–131 Конституції України.

17. Ознайомитись з Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

18. Скласти есе: «Чи хотів(ла) б я колись стати суддею? Чи погодився(лась) б я стати присяжним? Чому? Як майбутній юрист, як я ставлюся до людей, які приймають рішення про вину особи?»

19. Підготувати проведення ролевої гри «Засідання колегії присяжних».

20. Підготувати проведення ролевої гри «Засідання суду».

21. Скласти есе: Присяжний – це не просто випадковий громадянин. Він – носій довіри суспільства. Ваше завдання – зрозуміти, як ця довіра зароджується і як її не втратити.

Самостійна робота – 3 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв’язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин Петренко, який мешкає в Києві, отримав повістку про виклик до суду як кандидата на посаду присяжного у справі про вбивство. Він вважає, що це порушує його права, оскільки він не має юридичної освіти. Чи правомірні його заперечення? Чи може він відмовитися від участі?

Питання:

1. Чи є наявність юридичної освіти обов’язковою для присяжного?
2. За яких умов громадянин може бути звільнений від участі в якості присяжного?

Задача 2

Суддя О. був звинувачений у затягуванні розгляду цивільної справи понад 2 роки без поважних причин. Громадянин подав скаргу до Вищої ради правосуддя. Через місяць суддю було звільнено з посади без проведення дисциплінарного провадження.

Питання:

1. Чи правомірне звільнення судді без дисциплінарного провадження?
2. Яка процедура має бути дотримана у такому випадку?

Задача 3

Під час розгляду кримінальної справи за участю присяжних один із присяжних відмовився брати участь у таємному голосуванні, мотивуючи це релігійними переконаннями.

Питання:

1. Чи може присяжний відмовитися від голосування?
2. Які наслідки цього для колегії присяжних?

Задача 4

Кандидат на посаду судді Верховного Суду подав документи до Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Проте ВРП відмовила йому в участі у конкурсі, посилаючись на те, що він раніше був членом політичної партії (хоча офіційно вийшов з неї 3 роки тому).

Питання:

1. Чи є така відмова правомірною?
2. Чи може особа, яка колись була членом партії, стати суддею?

Додаткове завдання (для обговорення)

1. Чи потрібен Україні інститут присяжних у період воєнного стану?
2. Аргументуйте свою позицію з урахуванням:
 - права на справедливий суд;
 - безпеки громадян;
 - ефективності правосуддя.

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти, на підставі самостійного вивчення теоретичного матеріалу, аналізу основних понять мають визначитися з відповіддю на наступні питання:

1. Правовий статус судді в Україні:
 - Які гарантії незалежності передбачені Конституцією та Законом «Про судоустрій і статус суддів» (наприклад: недоторканність, незмінність, матеріальне забезпечення)?
 - Які обов'язки та обмеження покладено на суддів (етичні норми, заборона займатися підприємницькою діяльністю, політичною діяльністю тощо)?
 - Як здійснюється призначення суддів? Хто бере участь у конкурсі?
 - Які механізми відповідальності існують (дисциплінарна, кримінальна, процедура дострокового звільнення)?
 - Яку роль відіграє Вища рада правосуддя у формуванні та контролі за суддями?
2. Інститут присяжних у кримінальному процесі:
 - У яких справах застосовується судочинство з участю присяжних (ст. 397 КПК України)?

- Як формується колегія присяжних? Які вимоги до кандидатів?
 - Які права та обов'язки мають присяжні?
 - Чи може рішення присяжних бути оскаржено?
 - Які переваги та недоліки цього інституту в українській практиці?
3. В чому полягає баланс між незалежністю і відповідальністю суддів?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття правового статусу суддів.
2. Роль судді та присяжних у здійсненні правосуддя.
3. Дисциплінарна відповідальність та заохочення суддів.
4. Порядок набуття статусу судді.
5. Матеріальне та соціальне забезпечення суддів.
6. Участь громадян у здійсненні правосуддя у формі суду присяжних.

Теми рефератів:

1. Гарантії прав присяжних.
2. Роль судді та присяжних у здійсненні правосуддя.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Про Вищу кваліфікаційну комісію суддів України : Закон України від 21.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
6. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>
7. Про участь громадян у здійсненні правосуддя у формі суду присяжних : Закон України від 21.06.2016 № 1406-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-19>
8. Лукашук І. І. Судова влада та незалежність суддівства в Україні. Київ : Юридична книга, 2024. 296 с.

9. Головацький В. М. Правовий статус суддів та інститут присяжних в Україні : монографія. Львів : ЛДУВС, 2025. 264 с.
10. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
11. Семенова Н. В. Гарантії незалежності суддів у світлі європейських стандартів. *Право України*. 2025. № 2. С. 58–72.
12. Петренко І. О. Інститут суду присяжних в Україні: проблеми запровадження та перспективи. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 41–53.
13. Верховний Суд України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.scourt.gov.ua>
14. Вища кваліфікаційна комісія суддів України : офіційний сайт URL: <https://vkksu.gov.ua>
15. Рекомендація Ради Європи CM/Rec (2010)12 щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів. URL: <https://rm.coe.int/168070d6c8>
16. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://vtp.gov.ua>

Тема 6. Дисциплінарна відповідальність суддів

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття дисциплінарної відповідальності суддів.
2. Нормативно-правове регулювання відповідальності суддів.
3. Принципи дисциплінарної відповідальності суддів.
4. Дисциплінарний проступок судді.
5. Види дисциплінарних стягнень щодо суддів.
6. Органи дисциплінарної відповідальності суддів.
7. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності суддів.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми *слід розглянути у повному обсязі* такі питання як поняття дисциплінарної відповідальності суддів та її нормативно-правове регулювання; принципи дисциплінарної відповідальності суддів; поняття дисциплінарного проступку судді; види дисциплінарних стягнень щодо суддів; органи дисциплінарної відповідальності суддів; міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності суддів, а також інші питання, які зазначені у темі.

У відповідності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», дисциплінарна відповідальність суддів може бути застосована за такі порушення, як:

- порушення вимог щодо сумісництва чи конфлікту інтересів;
- несумлінне виконання професійних обов'язків;
- порушення вимог судової етики;
- затягування розгляду справ без поважних причин;
- публічні висловлювання, що підривають авторитет правосуддя.

За дисциплінарні проступки до суддів можуть застосовуватися такі види покарань: догана, сувора догана, а також у певних випадках – звільнення з посади.

Розгляд дисциплінарних справ здійснюється Вищою радою правосуддя (ВРП), яка є основним органом, відповідальним за дисциплінарне провадження щодо суддів.

Міжнародні стандарти у сфері дисциплінарної відповідальності суддів закріплені в таких документах, як:

- Основні принципи незалежності суддів (прийняті ООН у 1985 р.).
- Європейська хартія суддів (Рада Європи, 1998).
- Венеціанська комісія: Доповідь про незалежність суддів (2010).
- Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо судової етики та дисциплінарної відповідальності.

Ці документи підкреслюють, що:

- дисциплінарна відповідальність має бути передбаченою законом;
- процедура розгляду дисциплінарних справ – справедливою, прозорою та швидкою;
- судді мають право на належну правову допомогу та оскарження рішень;
- дисциплінарні органи повинні бути незалежними від виконавчої та законодавчої влади;
- покарання мають бути пропорційними до вчиненого проступку.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Визначити розуміння механізмів дисциплінарної відповідальності суддів як одного з інструментів забезпечення підзвітності при збереженні незалежності.

2. Проаналізувати правові підстави, процедури та практику дисциплінарних проваджень у сучасній Україні та скласти доповідь.

3. Розвинути критичне мислення щодо балансу між захистом суддів від необґрунтованого тиску та необхідністю відповідальності за порушення етики чи закону та скласти доповідь.

4. Творчо осмислити роль громадянського контролю, Вищої ради правосуддя та міжнародних стандартів у цьому процесі та скласти доповідь.

5. Скласти аналітичне есе: «Чи може суддя бути незалежним і водночас підзвітним?»

6. Кейс-дослідження: аналіз реального дисциплінарного провадження проти судді (за матеріалами ВРП) та скласти доповідь.

7. Візуальний проект: інфографіка «Шлях дисциплінарної скарги», схема «Хто і як може притягнути суддю до відповідальності?»

8. Скласти уявний звіт експерта: для Ради Європи або Венеціанської комісії щодо стану дисциплінарної відповідальності суддів в Україні.

9. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Вищої ради правосуддя з пропозиціями щодо удосконалення судової системи.

10. Підготувати проведення модельного засідання Дисциплінарної комісії.

11. Організувати дебати на тему: «Чи потрібна окрема антикорупційна комісія для суддів?»

12. Проаналізувати одне дисциплінарне провадження, ознайомившись зі справою з Реєстру дисциплінарних проваджень на сайті ВРП ([\[https://vrp.gov.ua\]](https://vrp.gov.ua) (<https://vrp.gov.ua>)):

- опишіть: суть скарги, позицію судді, висновки комісії, рішення;
- чи вважаєте ви рішення обґрунтованим? Чи було дотримано принципів справедливості та належної процедури?

13. Напишіть уявний лист до ВРП від імені громадянина, який став жертвою несумлінної поведінки судді. Обґрунтуйте, чому ваша скарга заслуговує на розгляд.

14. Запропонуйте три конкретні зміни у законодавстві або процедурі, які, на вашу думку, зроблять систему ефективнішою, прозоришою та менш політизованою.

15. Законспектувати у зошиті статті 126, 130 Конституції України.

16. Законспектувати у зошиті розділ VII Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

17. Ознайомитись з Кодексом суддівської етики та скласти доповідь.

18. Ознайомитись з Положенням про Дисциплінарну комісію ВРП та скласти доповідь.

19. Ознайомитись з Висновками Венеціанської комісії щодо дисциплінарної відповідальності суддів та скласти доповідь.

Самостійна робота – 3 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Суддя місцевого суду протягом 14 місяців не розглядав цивільну справу про стягнення аліментів, посилаючись на «велике навантаження». Сторона подала скаргу до Вищої ради правосуддя.

Питання:

1. Чи є затягування розгляду справи підставою для дисциплінарної відповідальності?

2. Які строки розгляду цивільних справ передбачені законом?

3. Чи може «велике навантаження» бути виправданням?

Задача 2

Під час відпустки суддя опублікував у соцмережах пост із підтримкою конкретної політичної партії. Громадська організація подала скаргу до ВРП.

Питання:

1. Чи порушив суддя вимоги законодавства?

2. Чи заборонено суддям займатися політичною діяльністю?

3. Чи має значення, що це було під час відпустки?

Задача 3

Суддя виніс рішення, яке було скасоване апеляційним судом через порушення норм процесуального права. Прокурор подав скаргу до ВРП, вимагаючи притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності.

Питання:

1. Чи є скасування рішення автоматичною підставою для дисциплінарного стягнення?

2. За яких умов суддя може бути притягнутий до відповідальності за судові рішення?

3. Чи захищає принцип «незалежності судді» від таких скарг?

Задача 4

Суддя не подав електронну декларацію в установлені строки. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) передало матеріали до Вищої ради правосуддя.

Питання:

1. Чи є порушення строків декларування підставою для дисциплінарної відповідальності?
2. Чи може це призвести до звільнення з посади?
3. Які інші наслідки можуть настати?

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання з обґрунтуванням відповіді, а саме:

1. Правові підстави дисциплінарної відповідальності суддів.
 - Які нормативно-правові акти регулюють це питання (Конституція, Закон «Про судоустрій і статус суддів», Кодекс суддівської етики, положення ВРП)?
 - Які дії судді вважаються дисциплінарними проступками (порушення Кодексу етики, затягування розгляду справ, грубість, конфлікт інтересів тощо)?
2. Суб'єкти, які мають право ініціювати дисциплінарне провадження.
 - Хто може подати скаргу на суддю (громадяни, адвокати, прокурори, інші судді, ВРП, Голова Верховного Суду)?
 - Чи є обмеження щодо анонімних скарг?
3. Процедура дисциплінарного провадження.
 - Які етапи передбачені? (реєстрація скарги, перевірка, відкриття провадження, розгляд ДК ВРП, прийняття рішення).
 - Які види дисциплінарних стягнень можуть бути застосовані?
 - Чи можна оскаржити рішення Дисциплінарної комісії? Як?
4. Суддя має бути вільним від страху, але не вільним від відповідальності. Де проходить ця межа?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття дисциплінарної відповідальності суддів.
2. Нормативно-правове регулювання.
3. Принципи дисциплінарної відповідальності суддів.
4. Дисциплінарний проступок судді.

5. Види дисциплінарних стягнень щодо суддів.
6. Органи дисциплінарної відповідальності суддів.
7. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності суддів.

Теми рефератів:

1. Правові підстави дисциплінарної відповідальності суддів.
2. Процедура дисциплінарного провадження щодо судді.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 203.
4. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 204.
5. Про дисциплінарну відповідальність суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 205.
6. Кодекс суддівської етики: затв. постановою Вищої ради правосуддя від 22 лютого 2017 р. № 3. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/documents/kodeks-suddivskoyi-etyky>
7. Положення про Дисциплінарну палату Вищої ради правосуддя : затв. постановою Вищої ради правосуддя від 12 квітня 2017 р. № 23. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/documents/polozhennya-pro-dytsyplinarnu-palatu>
8. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1405-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 206.
9. European Convention on Human Rights (Rome, 4.XI.1950). Strasbourg : Council of Europe, 1950. URL: <https://www.echr.coe.int>
10. Recommendation CM/Rec (2010)12 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecutors in the criminal justice system [та інші рекомендації щодо незалежності суддів]: adopted 13 October 2010. Council of Europe. Strasbourg, 2010. URL: <https://rm.coe.int>

11. Venice Commission. Opinion on the Draft Laws on the Judiciary of Ukraine (CDL- AD (2017)030). Strasbourg : European Commission for Democracy through Law, 2017. URL: <https://www.venice.coe.int>

12. Вища рада правосуддя. Щорічний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/reports>

13. European Commission. 2024 Report on Ukraine's progress towards EU membership. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/>

14. GRECO. Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Ukraine Compliance Report (2023–2024). Strasbourg : Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

15. Центр політико-правових реформ. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні: аналіз практики Вищої ради правосуддя (2020–2024) / авторський колектив. Київ, 2024. 56 с.

16. *Право України* : науково-практичний журнал. Київ : Ін Юре, 2020–2025. Річні випуски.

17. Загайкевич М. В. Дисциплінарна відповідальність суддів у світлі європейських стандартів. *Юридичний часопис*. 2022. № 5. С. 45–58.

18. Козюбра М. І. Суддівська етика та дисциплінарна відповідальність: проблеми співвідношення. *Право і суспільство*. 2023. № 2. С. 112–124.

19. Лукашук І. І. Незалежність суддів та механізми їхньої підзвітності. *Юридичний журнал*. 2021. № 6. С. 22–35.

20. Transparency International Україна. Моніторинг діяльності Вищої ради правосуддя: звіт за 2024 рік Київ, 2025. URL: <https://ti-ua.org>

21. Судова влада України : офіційний портал. URL: <https://court.gov.ua>

22. Українська правда. Скарги на суддів та рішення ВРП: аналіз 2020–2025 років. URL: <https://www.pravda.com.ua>

Тема 7. Органи суддівського самоврядування

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та значення незалежності судової влади в демократичному правовому державному устрої.

2. Історична еволюція інституту суддівського самоврядування в Україні.
3. Теоретичні засади суддівського самоврядування.
4. Система органів суддівського самоврядування в Україні.
5. Функції органів суддівського самоврядування.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми *слід розглянути у повному обсязі* такі питання як поняття та значення незалежності судової влади в демократичному правовому державному устрої; історична еволюція інституту суддівського самоврядування в Україні; теоретичні засади судового самоврядування; система органів судового самоврядування в Україні; функції органів судового самоврядування; порівняльний аналіз моделей судового самоврядування; проблеми та перспективи розвитку судового самоврядування в Україні, а також інші питання, які зазначені у темі.

Сутність суддівського самоврядування полягає в тому, що судді, через спеціально створені органи, беруть участь у прийнятті рішень, які *стосуються*:

- організації судової системи;
- кадрових питань (призначення, переведення, дисциплінарна відповідальність);
- матеріально-технічного та фінансового забезпечення судів;
- формування судової політики.

Цей інститут є логічним продовженням принципу незалежності суддів: якщо судді повинні бути незалежними у своїх рішеннях, то вони мають бути незалежними й у питаннях управління системою, в якій працюють.

У системі принципів організації правосуддя в Україні суддівське самоврядування займає центральне місце. Воно закріплене в статті 130-1 Конституції України, яка прямо передбачає, що «органи судового самоврядування здійснюють повноваження, визначені Конституцією України та законом».

Таким чином, воно є не просто рекомендацією, а конституційною нормою, що визначає модель управління судовою системою.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Проаналізуйте одне рішення ВРП або діяльності Ради суддів.
 - Оберіть конкретне рішення (наприклад, про відмову у призначенні кандидата, про дострокове звільнення судді, про затвердження нових членів ВРП).
 - Охарактеризуйте: обставини, правові підстави, суспільну реакцію.
 - Чи вважаєте ви це рішення прозорим, обґрунтованим, відповідним міжнародним стандартам?
2. Проаналізувати структуру, повноваження та практику діяльності таких органів у сучасній Україні (зокрема – Вищої ради правосуддя, Ради суддів України, кваліфікаційних комісій).
3. Критично осмислити ефективність, прозорість та баланс між професійною автономією суддів і суспільним контролем. Скласти доповідь.
4. Суддівське самоврядування – це не привілей, а відповідальність. Не замкнена система, а міст між професійною автономією та суспільною довірою. Ваше завдання – зрозуміти, чи тримається цей міст і чи можна по ньому йти. Скласти есе.
5. Творчо осмислити роль суддівського самоврядування як гарантію верховенства права. Скласти есе.
6. Скласти аналітичне есе: «Чи є суддівське самоврядування справжньою незалежністю чи замкненою кастою?»
7. Підготувати порівняльне дослідження: «Органи суддівського самоврядування в Україні та Польщі / Німеччині / Франції».
8. Скласти візуальний проект: інфографіка «Хто керує суддями?», схема «Шлях призначення судді через органи самоврядування».
9. Кейс-аналіз: дослідження конкретного рішення Вищої ради правосуддя (наприклад, щодо призначення, звільнення або дисциплінарного стягнення).
10. Скласти уявний звіт експерта: для Ради Європи або Європейської комісії з демократії через право (Венеціанської комісії).
11. Підготувати проведення модельного засідання ВРП.
12. Підготувати проведення дебатів «Чи потрібно скорочувати повноваження ВРП?»
13. Опишіть, як би ви приймали рішення щодо кандидата на посаду судді Верховного Суду. На що звернули б увагу? Як уникнути політичного впливу?

14. Напишіть уявну заяву Раді суддів України щодо загрози незалежності судової влади (наприклад, у зв'язку з законопроектом, медійним тиском, воєнним станом).

15. Запропонуйте три реалістичні зміни, які, на вашу думку, зроблять органи суддівського самоврядування ефективнішими, менш бюрократичними та більш відкритими для громадян.

16. Законспектувати у зошиті статтю 130¹ Конституції України.

17. Ознайомитись з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та скласти доповідь.

18. Скласти доповідь щодо питання: незалежність судової влади не може існувати без механізмів внутрішнього регулювання.

Самостійна робота – 3 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Рада суддів України направила до Президента України звернення з вимогою скасувати указ про призначення судді, оскільки, на їхню думку, кандидат не відповідає професійним критеріям. Президент відмовився скасовувати указ.

Питання:

1. Чи має Рада суддів право впливати на рішення Президента щодо призначення судді?

2. Яка роль Ради суддів у процедурі призначення суддів?

3. Чи може Рада оскаржити указ Президента?

Задача 2

Суддя подав скаргу до Ради суддів України на рішення Вищої ради правосуддя про його тимчасове відсторонення. Рада відмовилася розглядати скаргу, пояснивши, що не має повноважень у сфері дисциплінарного провадження.

Питання:

1. Чи правомірна відмова Ради суддів?

2. До якого органу слід звертатися із оскарженням рішень ВРП?

3. Які механізми захисту прав суддів передбачені законом?

Задача 3

На Конгресі суддів України було прийнято рішення про вимогу до Верховної Ради змінити законодавство щодо фінансування судів. Деякі депутати заявили, що Конгрес «втручається у законодавчу владу».

Питання:

1. Чи має Конгрес суддів право вносити пропозиції щодо зміни законів?

2. Чи є такі дії формою втручання у повноваження Верховної Ради?

3. Які гарантії незалежності суддів передбачені у цьому контексті?

Задача 4

Загальні збори суддів місцевого суду обрали представника до Ради суддів України. Через місяць ВРП відмовила цьому судді в акредитації, мотивуючи це «політичною активністю».

Питання:

1. Чи має ВРП право блокувати участь обраного судді в органах самоврядування?

2. Чи є «політична активність» підставою для обмеження права на участь у самоврядуванні?

3. Які права має суддя у разі порушення його корпоративних прав?

Завдання для самостійної роботи:

Надати розгорнуті відповіді на наступні запитання:

1. Поняття та конституційні засади суддівського самоврядування

- Що означає «суддівське самоврядування»? Чим воно відрізняється від адміністративного управління?

- Які принципи закріплені в Конституції України (ст. 130¹)?

- Як самоврядування пов'язане з незалежністю суддів?

2. Система органів суддівського самоврядування в Україні (станом на 2026 рік).

- Вища рада правосуддя (ВРП): склад, повноваження, роль у призначенні, звільненні, дисциплінарних справах.

- Рада суддів України: цілі, функції, представництво інтересів суддівського корпусу.

- Кваліфікаційні комісії суддів: роль у конкурсному відборі, перевірці кваліфікації.

- Чи існують органи самоврядування на рівні окремих судів (ради судів)?

3. В чому полягає сутність, функції та значення органів суддівського самоврядування в системі забезпечення незалежності судової влади?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття та значення незалежності судової влади в демократичному правовому державному устрої.

2. Історична еволюція інституту суддівського самоврядування в Україні.

3. Теоретичні засади суддівського самоврядування.

4. Система органів суддівського самоврядування в Україні.

5. Функції органів суддівського самоврядування.

6. Порівняльний аналіз моделей суддівського самоврядування.

7. Проблеми та перспективи розвитку суддівського самоврядування в Україні.

Теми рефератів:

1. Проблеми та перспективи розвитку суддівського самоврядування в Україні.

2. Порівняльний аналіз моделей суддівського самоврядування.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Офіційний сайт ВРП. URL: <https://vrp.gov.ua>

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

4. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>

5. Про Вищу кваліфікаційну комісію суддів України : Закон України від 21.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

6. Про Раду суддів України : Закон України від 21.06.2016 № 1405-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1405-19>

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

8. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

9. Головацький В. М. Судова система та органи судового самоврядування в Україні : монографія. Львів : ЛДУВС, 2024. 296 с.
10. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
11. Лукашук І. І. Судове самоврядування як гарант незалежності суддівства. *Право України*. 2025. № 2. С. 54–67.
12. Семенова Н. В. Реформа органів судового самоврядування.
13. Вища рада правосуддя : офіційний вебсайт. URL: <https://vrp.gov.ua>
14. Рада суддів України : офіційний сайт. URL: <https://rsu.gov.ua>
15. Вища кваліфікаційна комісія суддів України : офіційний сайт. URL: <https://vkksu.gov.ua>
16. Верховний Суд України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.scourt.gov.ua>

Тема 8. Прокуратура України

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та характеристика органів прокуратури України.
2. Загальна характеристика основних завдань та функцій прокуратури.
3. Правові засади організації і діяльності прокуратури.
4. Система органів прокуратури.
5. Місце прокуратури в системі правоохоронних органів України.
6. Взаємозв'язок та взаємодія органів прокуратури з іншими правоохоронними та судовими органами.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають звернути увагу на наступні питання:

1. Загальна характеристика основних завдань та функцій прокуратури.
2. Правові засади організації і діяльності прокуратури.
3. Система органів прокуратури.

Основними джерелами регулювання діяльності прокуратури є:

1. Конституція України (стаття 131¹).
2. Закон України «Про прокуратуру» від 14.05.2015 № 774-VIII.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК).
4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України».
5. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» (частково регулює дисциплінарну відповідальність прокурорів).
6. Міжнародні документи:
 - Європейська конвенція з прав людини (ст. 5, 6).
 - Рекомендація Рес (2000)19 Ради Європи щодо ролі прокуратури.

Подальший розвиток прокуратури має ґрунтуватися на повній відповідності міжнародним стандартам (зокрема рекомендаціям Ради Європи та GRECO), посиленні професійної етики, впровадженні сучасних цифрових інструментів роботи та активному залученні громадянського суспільства до процесів контролю. Лише так можна перетворити прокуратуру на справжній гарант законності, справедливості та прав людини в Україні.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Напишіть уявний щоденник прокурора, який працює в умовах воєнного стану. Які виклики він зустрічає? Як приймає рішення? Чи відчуває тиск?

2. Запропонуйте три конкретні зміни у структурі, функціях або підходах прокуратури, які, на вашу думку, зроблять її більш ефективною, прозорою та орієнтованою на громадянина.

3. Напишіть лист до Генерального прокурора від імені особи, яка зверталася до прокуратури за захистом. Чи отримала допомогу? Що можна покращити?

4. Скласти доповідь з розкриттям питань щодо місця, функцій та еволюції прокуратури в системі органів державної влади України.

5. Проаналізувати зміни у повноваженнях прокуратури після реформ 2014–2026 років, зокрема щодо її ролі в кримінальному провадженні.

6. Критично осмислити щодо ефективності, підзвітності та довіри до прокуратури як інституту. Скласти доповідь.

7. Творчо осмислити роль прокурора в сучасному правовому державному механізмі. Скласти доповідь.

8. Скласти аналітичне есе: «Прокуратура: від “ока держави” до захисника прав громадян?»

9. Кейс-дослідження: аналіз діяльності прокуратури у конкретній справі (наприклад, військові злочини, корупція, захист прав потерпілих).

10. Візуальний проект: інфографіка «Прокуратура: структура та функції», схема «Шлях кримінального провадження з участю прокурора» (супроводжується пояснювальною запискою (1–2 стор.)

11. Підготувати уявний звіт експерта: для Генеральної прокуратури або Європейської комісії щодо стану прокурорської реформи.

12. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Генерального прокурора з пропозиціями щодо покращення роботи.

13. Законспектувати у зошитах та вивчити напам'ять:

Структура прокуратури:

- Генеральна прокуратура України
- Прокуратури областей, районів, міст
- Військова прокуратура
- Прокуратура Автономної Республіки Крим (у вигнанні)
- Спеціалізовані прокуратури (наприклад, з питань ДТП, екології, військових злочинів)

Основні функції прокуратури за чинним законодавством:

- Підтримання державного обвинувачення в суді
- Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство
- Захист прав, свобод та інтересів громадян і суспільства
- Представництво інтересів держави в суді
- Міжнародне співробітництво у сфері правосуддя

14. Підготувати реферати або доповіді з розкриттям наступних питань, а саме:

- Участь прокурора у кримінальних провадженнях про корупцію в місцевій владі.
- Захист прав дітей чи внутрішньо переміщених осіб.
- Скарги на бездіяльність прокурора у кримінальному провадженні.

15. Прокуратура – це не лише обвинувач. Це гарант того, щоб закон працював однаково для всіх. Ваше завдання – зрозуміти, чи виконує вона цю місію і як допомогти їй це робити краще. Скласти есе.

16. Що я, як майбутній юрист, можу зробити, щоб прокуратура стала частиною справедливої системи правосуддя?» Скласти есе.

17. Організувати дебати на тему: «Чи потрібна Україні окрема антикорупційна прокуратура?»

18. Скласти схему: Структура та система органів прокуратури України.

Самостійна робота – 3 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Прокурор районної прокуратури отримав скаргу від громадянина на незаконні дії працівників Національної поліції, які без підстав затримали його сина. Прокурор відмовився розглядати скаргу, мотивуючи це тим, що він займається лише кримінальними справами.

Питання:

1. Чи правомірна відмова прокурора?
2. Які повноваження має прокурор щодо захисту прав громадян?
3. Які дії може вжити прокурор у такій ситуації?

Задача 2

Під час розгляду кримінальної справи про крадіжку прокурор, який підтримував обвинувачення, висловив суду свою думку про провину підсудного, навівши додаткові аргументи, які не містилися в матеріалах справи. Защита заявила клопотання про відвод прокурора, вважаючи, що він виходить за межі своїх повноважень.

Питання:

1. Чи має право прокурор наводити аргументи, які не містяться в матеріалах справи?
2. Які обмеження діють на прокурора під час участі в судовому засіданні?
3. Чи є підстави для відводу прокурора?

Задача 3

Генеральний прокурор України видав наказ про звільнення прокурора області через «недостатню ефективність роботи». Прокурор оскаржив наказ у суді, стверджуючи, що його звільнили без згоди Вищої ради правосуддя.

Питання:

1. Хто має право звільняти прокурорів?
2. Чи потрібна згода Вищої ради правосуддя для звільнення прокурора?

3. Чи є підстави для оскарження наказу?

Задача 4

Прокурор виявив, що міська рада прийняла рішення, яке суперечить Конституції України – воно обмежує право громадян на доступ до інформації. Він вирішив подати до суду позов про визнання цього рішення недійсним.

Питання:

1. Чи має право прокурор подавати такий позов?
2. У яких випадках прокурор може виступати як суб'єкт права на звернення до суду?
3. Як називається така форма реагування прокурора?

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання та обґрунтувати відповіді:

1. Конституційно-правові засади прокуратури.
 - Як визначено місце прокуратури в Конституції України (ст. 131¹)?
 - Чи є прокуратура частиною судової, виконавчої чи окремої гілки влади?
 - Які основні принципи її діяльності?
2. Аналіз однієї реальної ситуації з діяльності прокуратури.
 - Оберіть приклад із офіційних звітів ГПУ, новин, рішень судів або скарг громадян
 - Опишіть: суть події, роль прокурора, результат
 - Чи було дотримано принципів законності, неупередженості, ефективності?
 - Як ця ситуація вплинула на довіру до прокуратури?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття та характеристика органів прокуратури України.
2. Загальна характеристика основних завдань та функцій прокуратури.
3. Правові засади організації і діяльності прокуратури.
4. Система органів прокуратури.

5. Місце прокуратури в системі правоохоронних органів України.
6. Взаємозв'язок та взаємодія органів прокуратури з іншими правоохоронними та судовими органами.

Теми рефератів:

1. Місце прокуратури в системі правоохоронних органів України.
2. Правові засади організації і діяльності прокуратури.

Література до теми

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua>
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.05.2015 № 714-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714-19>
4. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
6. Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>
7. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>
8. Про гарантовану державою правову допомогу : Закон України від 11.02.2013 № 494-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-18>
9. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
10. Головацький В. М. Прокуратура в системі правоохоронних органів України : монографія. Львів : ЛДУВС, 2024. 272 с.
11. Лукашук І. І. Функції прокуратури в умовах реформи правосуддя. *Право України*. 2025. № 3. С. 41–55.
12. Семенова Н. В. Еволюція статусу прокуратури в Україні: від надзору до представництва інтересів держави. *Юридичний вісник*. 2024. № 6. С. 22–34.

13. Генеральна прокуратура України : офіційний вебсайт.
URL: <https://www.gp.gov.ua>

14. Спеціалізована антикорупційна прокуратура : офіційний сайт.
URL: <https://sap.gp.gov.ua>

15. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL:
<https://www.rada.gov.ua>

16. Міжнародні стандарти функціонування прокуратури:
рекомендації Ради Європи та ООН. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e5a>

Тема 9. Дисциплінарна відповідальність прокурорів

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та правова природа дисциплінарної відповідальності прокурорів.
2. Нормативно-правове регулювання відповідальності прокурорів.
3. Підстави дисциплінарної відповідальності прокурора.
4. Види дисциплінарних стягнень.
5. Органи дисциплінарної відповідальності прокурорів.
6. Дисциплінарне провадження щодо прокурора.
7. Співвідношення дисциплінарної та інших видів відповідальності.
8. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності прокурорів.
9. Судова практика щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як поняття, підстави, органи та правова природа дисциплінарної відповідальності прокурорів та її нормативно-правове регулювання, а також інші питання, які зазначені у темі.

Однією з цілей прокурорського самоврядування стаття 65 Закону України «Про прокуратуру» визначає зміцнення незалежності

прокурорів та захист від втручання в їх діяльність. Зазначена мета є найбільш фундаментальною з усіх перерахованих цієї статтею Закону «Про прокуратуру» цілей прокурорського самоврядування, такою, яка визначає необхідність його функціонування загалом. Незалежність прокурорів є однією з гарантій неупередженого та ефективного здійснення ним своїх повноважень.

Стаття 7 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів визначає, що при виконанні службових обов'язків прокурор має бути незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання в його професійну діяльність, у тому числі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, зобов'язаний активно, у визначений законодавством спосіб протистояти спробам посягання на його незалежність.

Незалежність прокурора є принципом організації та діяльності прокуратури. Його сутність полягає в тому, що прокурор у своїй діяльності керується вимогами правових норм, а також власним внутрішнім переконанням.

Згідно з Законом, Рада прокурорів України як орган прокурорського самоврядування розглядається фактично як захисник прокурора від незаконного втручання в його діяльність.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти доповідь щодо реальних механізмів громадянського контролю.
2. Прийняти участь у проведенні модельного засідання Дисциплінарної колегії ВККП.
3. Підготуватись щодо організації дебатів «Чи потрібна окрема антикорупційна комісія для прокурорів?»
4. Скласти доповідь щодо механізмів дисциплінарної відповідальності прокурорів як інструменту забезпечення їх підзвітності, професійної етики та дотримання закону.
5. Проаналізувати правові підстави, процедури та практику дисциплінарних проваджень щодо прокурорів у сучасній Україні. Скласти доповідь.
6. Розвинути критичне мислення щодо балансу між необхідністю контролю за діяльністю прокурорів і захистом їх від необґрунтованого тиску. Скласти доповідь.

7. Творчо осмислити роль громадянського контролю, Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів (ВККП) та міжнародних стандартів у цьому процесі. Скласти доповідь.

8. Скласти аналітичне есе:

9. Кейс-дослідження: аналіз реального дисциплінарного провадження щодо прокурора (за матеріалами ВККП).

10. Візуальний проект: інфографіка «Шлях скарги на прокурора», схема «Хто і як притягує прокурора до відповідальності?»

11. Уявний звіт експерта: для Європейської комісії з демократії через право (Венеціанської комісії).

12. Лист-звернення: від імені громадянина до Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів

13. Аналіз одного реального дисциплінарного провадження: Оберіть справу з Реєстру дисциплінарних проваджень на сайті ВККП ([<https://vkpk.gov.ua>] (<https://vkpk.gov.ua>)).

- Опишіть: суть скарги, позицію прокурора, висновки комісії, рішення

- Чи вважаєте ви рішення обґрунтованим? Чи було дотримано принципів належної процедури?

Приклади для аналізу:

- Скарга на бездіяльність прокурора у справі про домашнє насильство

- Порушення вимог щодо декларування майна

- Упереджене ставлення до підозрюваного.

Опишіть, як би ви приймали рішення у конкретному випадку (можна взяти реальну скаргу). На що звернули б увагу? Як уникнути суб'єктивності?

5. Напишіть уявний лист до ВККП від імені особи, яка стала жертвою непрофесійної поведінки прокурора. Обґрунтуйте, чому ваша скарга заслуговує на розгляд.

6. Запропонуйте три конкретні зміни у законодавстві або процедурі, які, на вашу думку, зроблять систему ефективнішою, прозорішою та менш політизованою.

7. Ознайомитись та законспектувати у зошиті:

- Конституція України (ст. 131¹).

- Закон України «Про прокуратуру» (розділ VII).

- Кодекс професійної етики прокурора.
8. Прийняти участь у дискусії: «Чи потрібно впровадити незалежний механізм дисциплінарної відповідальності для прокурорів?»

Самостійна робота – 3 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Прокурор районної прокуратури не реагував на скаргу громадянина протягом двох місяців. Громадянин подав скаргу до Вищої ради правосуддя. Через тиждень прокурор отримав повідомлення про відкриття дисциплінарного провадження. Він заявив, що не порушував закону, бо «не було часу».

Питання:

1. Чи є бездіяльність прокурора підставою для дисциплінарної відповідальності?
2. Які нормативні строки розгляду звернень прокурором?
3. Чи може «відсутність часу» бути виправданням?

Задача 2

Під час участі в судовому засіданні прокурор висловив образливі зауваження на адресу адвоката, назвавши його «некомпетентним і корумпованим». Адвокат подав скаргу до Вищої ради правосуддя.

Питання:

1. Чи порушив прокурор Кодекс етики?
2. Чи є такі дії підставою для дисциплінарного стягнення?
3. Які положення Кодексу етики регулюють поведінку прокурора в суді?

Задача 3

Генеральний прокурор видав наказ про звільнення прокурора області за «порушення службової дисципліни». Прокурор оскаржив наказ, стверджуючи, що дисциплінарне провадження не проводилося, а рішення Вищої ради правосуддя відсутнє.

Питання:

1. Чи має право Генеральний прокурор самостійно звільняти прокурорів за дисциплінарні порушення?

2. Який порядок притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності?

3. Чи є підстави для скасування наказу?

Задача 4

Прокурор подав фіктивну декларацію, не вказавши власний автомобіль. Це виявило Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Матеріали були передані до Вищої ради правосуддя.

Питання:

1. Чи є подання неправдивої декларації підставою для дисциплінарної відповідальності?

2. Чи може це призвести до звільнення з посади?

3. Які інші види відповідальності можуть настати?

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання та обґрунтувати відповіді:

1. Правові підстави дисциплінарної відповідальності прокурорів.

- Які нормативно-правові акти регулюють це питання?

- закон України «Про прокуратуру» (розділ VII);

- Кодекс професійної етики прокурора;

- положення про Вищу кваліфікаційну комісію прокурорів (ВККП.)

- Які дії вважаються дисциплінарними проступками? (наприклад: порушення Кодексу етики, бездіяльність, упередженість, розголошення таємниці, конфлікт інтересів).

2. Суб'єкти, які мають право ініціювати дисциплінарне провадження.

- Хто може подати скаргу на прокурора?

- громадяни, адвокати, потерпілі;

- керівники прокуратури (Генеральний прокурор, начальники управлінь);

- ВККП за власною ініціативою.

- Чи приймаються анонімні скарги?

3. Процедура дисциплінарного провадження.

• Етапи: подання скарги → первинна перевірка → відкриття провадження → розгляд Дисциплінарною колегією ВККП → прийняття рішення.

• Які види дисциплінарних стягнень можуть бути застосовані (застереження, догана, звільнення з посади)?

• Чи можна оскаржити рішення ВККП? Як?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття та правова природа дисциплінарної відповідальності прокурорів.

2. Нормативно-правове регулювання.

3. Підстави дисциплінарної відповідальності прокурора.

4. Види дисциплінарних стягнень.

5. Органи дисциплінарної відповідальності прокурорів.

6. Дисциплінарне провадження щодо прокурора

7. Співвідношення дисциплінарної та інших видів відповідальності.

8. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності прокурорів.

9. Судова практика щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів.

Теми рефератів:

1. Види дисциплінарних стягнень стосовно прокурорів: поняття та характеристика.

2. Механізм дисциплінарної відповідальності прокурорів.

Література до теми

1. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів. Реєстр дисциплінарних проваджень. URL: <https://vkpk.gov.ua>

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.

3. Про прокуратуру : Закон України від 14 вересня 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 46. Ст. 418.

4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 14–15. Ст. 105.

5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 48. Ст. 1352.

6. Положення про Вищу раду прокуратури : затв. постановою Вищої ради прокуратури від 30 листопада 2017 р. № 10. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/documents>

7. Положення про Дисциплінарну палату Вищої ради прокуратури : затв. постановою Вищої ради прокуратури. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/documents>

8. Кодекс етики прокурора : затв. постановою Вищої ради прокуратури від 27 червня 2018 р. № 28. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/documents/kodeks-etyky-prokurora>

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 46–47. Ст. 427.

10. Recommendation CM/Rec (2010)12 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecutors in the criminal justice system : adopted 13 October 2010. Council of Europe. Strasbourg, 2010. URL: <https://rm.coe.int/168070d3c0>

11. European Convention on Human Rights (Rome, 4.XI.1950) Strasbourg : Council of Europe, 1950. URL: <https://www.echr.coe.int>

12. Вища рада прокуратури. Щорічний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/reports>

13. European Commission. 2024 Report on Ukraine's progress towards EU membership. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/>

14. GRECO. Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors Ukraine Compliance Report (2024). Strasbourg : Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

15. Центр політико-правових реформ. Дисциплінарна відповідальність прокурорів в Україні: аналіз практики Вищої ради прокуратури (2020–2024) / авторський колектив. Київ, 2024. 52 с.

16. Transparency International Україна. Моніторинг діяльності Вищої ради прокуратури: звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://ti-ua.org>

17. UNDP Ukraine. EU PRAVO Project: Supporting Prosecution Reform in Ukraine – Annual Report 2024 Kyiv : United Nations Development Programme, 2025. URL: <https://ua.undp.org>

18. Лукашук І. І. Прокурорське самоврядування та механізми дисциплінарної відповідальності. *Юридичний журнал*. 2022. № 4. С. 56–68.

19. Семенова О. В. Дисциплінарна відповідальність прокурорів у світлі європейських стандартів. *Право України*. 2023. № 6. С. 112–125.

20. Козюбра М. І. Етика та відповідальність прокурора: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2021. № 3. С. 89–101.

21. Офіційний сайт Вищої ради прокуратури. URL: <https://vprp.gov.ua>

22. Українська правда. Аналіз дисциплінарних справ щодо прокурорів (2020–2025) URL: <https://www.pravda.com.ua>

23. Вища рада прокуратури. Статистика розглянутих скарг та дисциплінарних проваджень (2020–2025). Київ, 2025. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/statistics>

Тема 10. Органи прокурорського самоврядування

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та значення прокурорського самоврядування.
2. Нормативно-правові засади прокурорського самоврядування.
3. Мета і завдання органів прокурорського самоврядування.
4. Система органів прокурорського самоврядування.
5. Всеукраїнська конференція прокурорів. Рада прокурорів України.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як поняття та значення прокурорського самоврядування; нормативно-правові засади прокурорського самоврядування; мета і завдання органів прокурорського самоврядування; система органів прокурорського самоврядування; всеукраїнська конференція прокурорів; Рада прокурорів України; значення прокурорського самоврядування для правової держави, а також інші питання, які зазначені у темі.

Сучасна модель прокуратури в Україні, сформована в результаті глибоких реформ правоохоронної системи, передбачає не лише зміну її функцій, а й забезпечення внутрішньої організаційної незалежності

через інститут прокурорського самоврядування. Цей *механізм* є важливою складовою демократичного управління прокуратурою, спрямованою на захист професійної автономії прокурорів, забезпечення їхньої підзвітності перед професійним співтовариством, а не політичними чи адміністративними структурами.

Поняття «прокурорське самоврядування» охоплює систему колегіальних органів, які здійснюють повноваження з призначення, атестації, дисциплінарного провадження та захисту прав прокурорів. У цьому контексті особливе значення має Рада прокурорів України – центральний орган самоврядування, створений для реалізації принципів колегіальності, прозорості та участі професійного співтовариства у формуванні кадрової політики.

Прокурорське самоврядування – це система органів і механізмів, що забезпечують колегіальне управління діяльністю прокуратури, захист професійної незалежності прокурорів, а також здійснення внутрішнього контролю за дотриманням закону в системі прокуратури.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Прокурорське самоврядування – це не стіна, що відгороджує прокуратуру від суспільства, а фільтр, що пропускає лише професіоналізм, етику та відповідальність. Ваше завдання – зрозуміти, чи працює цей фільтр і як його удосконалити. Скласти доповідь.

2. Сформувати розуміння сутності, функцій та значення органів прокурорського самоврядування в системі забезпечення професійної автономії, етики та підзвітності прокурорського корпусу. Скласти доповідь.

3. Проаналізувати структуру, повноваження та практику діяльності таких органів у сучасній Україні (зокрема – Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів, Ради прокурорів України). Скласти доповідь.

4. Розвинути критичне мислення щодо ефективності, прозорості та балансу між внутрішньою професійною автономією та суспільним контролем. Скласти доповідь.

5. Творчо осмислити роль самоврядування як інструменту модернізації прокуратури. Скласти доповідь.

6. Скласти аналітичне есе: «Чи є прокурорське самоврядування гарантією професійності чи механізмом замкненої системи?»

7. Порівняльне дослідження: «Органи прокурорського самоврядування в Україні та Польщі / Франції / Німеччині». Скласти доповідь.

8. Візуальний проєкт: інфографіка «Хто формує прокуратуру?», схема «Шлях кандидата в прокурори через органи самоврядування».

9. Кейс-аналіз: дослідження конкретного рішення Вищої кваліфікаційної комісії прокурорів (ВККП).

10. Скласти уявний звіт експерта: для Європейської комісії з демократії через право (Венеціанської комісії).

11. Скласти доповідь: «Реформа прокуратури є створенням нових механізмів управління кадрами».

12. Опишіть, як би ви приймали рішення щодо кандидата на посаду прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури. На що звернули б увагу? Як уникнути політичного впливу?

13. Напишіть уявну заяву Ради прокурорів України щодо загрози професійній автономії (наприклад, у зв'язку з законопроектом, медійним тиском, війною).

14. Запропонуйте три реалістичні зміни, які, на вашу думку, зроблять органи прокурорського самоврядування ефективнішими, менш бюрократичними та більш відкритими для громадян. Скласти доповідь.

15. Законспектувати у зошиті:

- Закон України «Про прокуратуру» (розділ VI¹).
- Положення про Вищу кваліфікаційну комісію прокурорів.
- Положення про Раду прокурорів України.

16. Скласти доповідь: «Чи вірю я, що органи прокурорського самоврядування в Україні дійсно забезпечують професійну автономію та якість кадрів? Що я, як майбутній юрист, очікую від цієї системи?»

17. Прийняти участь у проведенні модельного засідання ВККП.

18. Прийняти участь в організації дебатів «Чи потрібно скасувати ВККП і передати її функції Генпрокурору?»

Самостійна робота – 3 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Рада прокурорів України направила до Президента України три кандидатури на посаду Генерального прокурора. Президент вніс до Верховної Ради іншу кандидатуру, яка не входила до списку Ради.

Питання:

1. Чи має право Президент пропонувати кандидата, який не був запропонований Радою прокурорів?
2. Яка роль Ради прокурорів у процедурі призначення Генерального прокурора?
3. Чи може Верховна Рада розглядати кандидатуру, не погоджену Радою?

Задача 2

Прокурор подав скаргу до Ради прокурорів України на наказ Генерального прокурора про переведення. Рада відмовилася розглядати скаргу, пояснивши, що з 2016 року вона не має повноважень у сфері дисциплінарної відповідальності.

Питання:

1. Чи правомірна відмова Ради?
2. До якого органу тепер слід звертатися із дисциплінарними скаргами на прокурорів?
3. Чи має Рада прокурорів будь-які механізми захисту прав прокурорів?

Задача 3

На Всеукраїнському з'їзді прокурорів було прийнято рішення про вимогу до Верховної Ради звільнити Генерального прокурора через «втрату довіри».

Питання:

1. Чи має Всеукраїнський з'їзд прокурорів право вимагати звільнення Генерального прокурора?
2. Хто має конституційне право ініціювати звільнення Генерального прокурора?
3. Чи має юридичну силу рішення З'їзду щодо «втрати довіри»?

Задача 4

Рада прокурорів України опублікувала проект нової Стратегії розвитку прокуратури. Генеральний прокурор відмовився її підтримати, заявивши, що лише він визначає стратегічні напрями діяльності прокуратури.

Питання:

1. Чи має Рада прокурорів право розробляти стратегічні документи?
2. Які повноваження Ради у сфері стратегічного планування?
3. Чи є рішення Ради обов'язковими для Генерального прокурора?

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на запитання з обґрунтуванням відповіді:

1. Поняття та правові засади прокурорського самоврядування.
 - Що означає «прокурорське самоврядування»? Чи передбачене воно Конституцією?
 - Які цілі самоврядування: забезпечення незалежності, професійної етики, якості кадрів?
 - Як самоврядування пов'язане з реформою прокуратури після 2014 року?
2. Система органів прокурорського самоврядування в Україні (станом на 2026 рік).

Вища кваліфікаційна комісія прокурорів (ВККП):

- Склад (як формується?).
- Повноваження (конкурси, атестація, дисциплінарні провадження).
- Роль у призначенні / звільненні прокурорів.
- Рада прокурорів України:
 - мета створення;
 - представництво інтересів прокурорського корпусу;
 - вплив на політику Генеральної прокуратури.

Чи існують органи самоврядування на місцевому рівні?

3. Аналіз одного рішення ВККП або діяльності Ради прокурорів.
 - Оберіть конкретне рішення (наприклад, про відмову у призначенні кандидата, про дострокове звільнення прокурора, про результати конкурсу).
 - Охарактеризуйте: обставини, правові підстави, суспільну реакцію.
 - Чи вважаєте ви це рішення прозорим, обґрунтованим, відповідним міжнародним стандартам?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття та значення прокурорського самоврядування.
2. Нормативно-правові засади прокурорського самоврядування.
3. Мета і завдання органів прокурорського самоврядування.

4. Система органів прокурорського самоврядування. Всеукраїнська конференція прокурорів.

5. Рада прокурорів України.

6. Значення прокурорського самоврядування для правової держави.

Теми рефератів:

1. Мета і завдання органів прокурорського самоврядування.

2. Значення прокурорського самоврядування для правової держави.

Література до теми

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) : Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 року. № 30. Ст. 141 (зі змінами) № 1401-VIII від 02.06.2016. *BBP*. 2016. № 28. Ст. 532 № 2680-VIII від 07.02.2019. *BBP*. 2019. № 9. Ст. 50. № 27-IX від 03.09.2019. *BBP*. 2019. № 38. Ст. 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

2. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12 (із змінами та доповненнями, № 2249-VIII від 19.12.2017. *BBP*. 2018. № 6–7. Ст. 43. № 2469-VIII від 21.06.2018. *BBP*. 2018. № 31. Ст. 241. № 2475-VIII від 03.07.2018, *BBP*. 2018. № 36. Ст. 272 № 113-IX від 19.09.2019. *BBP*. 2019. № 42. Ст. 238. № 263-IX від 31.10.2019)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

3. Про державну службу : Закон України. № 889-VII від 10.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-18>

4. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України. № 1700-VII від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

5. Положення про Вищу раду прокуратури. Постанова Вищої ради прокуратури від 30.11.2017 № 10. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/documents>

6. Положення про Дисциплінарну палату Вищої ради прокуратури. Затверджено постановою ВРП. URL: <https://vprp.gov.ua/ua/documents>

7. Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ). Рада Європи, 1950. Стаття 6. URL: <https://www.echr.coe.int>

8. Про роль прокурорів у системі правосуддя : Рекомендація СМ/Рес (2010)12 Комітету міністрів Ради Європи. Рада Європи, 2010. URL: <https://rm.coe.int/168070d3c0>

9. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. 2014. Глава 21 : Правосуддя, свобода та безпека. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/10663/association-agreement-between-the-eu-and-ukraine_en

10. Звіти GRECO (Групи держав проти корупції). Рада Європи. Звіти щодо України за 2022–2024 роки. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/country-profiles>

11. Назарук С. Л. Прокурорське самоврядування – вагома складова у реформуванні органів прокуратури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 43 (2). С. 69–71. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.43-2.pdf>

12. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів. Затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17>.

13. Шапошник А. С. Правова характеристика керівних принципів діяльності прокурора в Україні та незалежність прокурора як їх основа. *Академічні візії*. 2022. Випуск 13. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10078183>; Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 195 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0417U002279>

14. Тінювий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. URL: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/09/tinovyjzvit-rozdil-23-yes-ukrayina.pdf>

15. Рада прокурорів України. URL: <https://rpu.gp.gov.ua/ua/rishenya/rozglyad.html>

16. Рішення Ради прокурорів України № 2-нзп-23 від 04 вересня 2023 року «Про розгляд повідомлень керівника Слобожанської окружної прокуратури Дніпропетровської області Катєби Олега Анатолійовича та заступника керівника Слобожанської окружної прокуратури Дніпропетровської області Батрака Станіслава Сергійовича про загрозу незалежності прокурорів». URL: https://rpu.gp.gov.ua/ua/rishenya/rozglyad.html?_m=publications&t=rec&id=337060 (дата звернення: 12.11.2025); Як забезпечити незалежність прокурора в Україні? URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-to-ensure-prosecutorial-independence-in-ukraine->

17. Офіційні сайти: <https://vkpk.gov.ua>; <https://www.gp.gov.ua>.
Розділ «Рада прокурорів».
18. Офіційний сайт ВККП. URL: <https://vkpk.gov.ua>

Тема 11. Міністерство внутрішніх справ України. Національна поліція України

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Концепція реформування системи Міністерства внутрішніх справ України.
2. Міністерство внутрішніх справ України, його завдання, структура, повноваження.
3. Національна поліція України: її завдання, функції, структура.
4. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як концепція реформування системи Міністерства внутрішніх справ України, його завдання, структура, повноваження; Національна поліція України: її завдання, функції, структура; інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності, а також інші питання, які зазначені у темі.

Міністерство внутрішніх справ України (МВС) є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сферах громадської безпеки, правопорядку, міграції, цивільного захисту, адміністративно-територіального устрою та реєстрації актів цивільного стану.

Одним із ключових структурних елементів МВС є Національна поліція України – правоохоронний орган, створений у 2015 році в рамках масштабної реформи правоохоронної системи з метою заміни колишньої міліції.

Створення Національної поліції стало відповіддю на суспільні вимоги щодо демократизації, професіоналізації та підвищення довіри

до правоохоронних органів, які особливо загострилися після подій Революції гідності. Нова модель поліції орієнтована на служіння громадянам, захист прав людини, прозорість дій та підзвітність перед суспільством. У сучасних умовах, зокрема під час повномасштабного воєнного вторгнення РФ, роль Національної поліції України значно зросла: вона не лише забезпечує правопорядок у тилу, а й бере участь у захисті територіальної цілісності країни.

Актуальність аналізу діяльності МВС та Національної поліції полягає в необхідності оцінки ефективності реформ, виявлення існуючих проблем та шляхів їх подолання з метою побудови сучасної, європейської моделі правоохоронної системи в Україні.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Чи відчуваю я, що можу звернутися до поліції за допомогою? Чи вважаю я її службою громади? Що я, як майбутній юрист, можу зробити, щоб поліція стала частиною справедливої та безпечної системи?» Скласти доповідь.

2. Ознайомитись:

- Конституція України.
- Закон України «Про Національну поліцію».
- Закон України «Про Міністерство внутрішніх справ».
- Звіти МВС щодо діяльності (2024–2026 рр.).
- Практика Європейського суду з прав людини щодо дій поліції.

3. Скласти доповідь на тему: «Сучасна поліція як інститут, що перебуває в постійному реформуванні».

4. Скласти доповідь на тему: «Реальні механізми захисту прав людини під час взаємодії з поліцією».

5. Прийняти участь у проведенні ролевої гри «Затримання особи: права та обов'язки».

6. Прийняти участь в організації дебатів «Чи потрібна окрема антикорупційна поліція?»

7. Сформулювати розуміння місця, функцій та еволюції Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції в системі правоохоронних органів України. Скласти доповідь.

8. Проаналізувати правові засади, структуру, повноваження та практику діяльності поліції після реформи 2015 року, зокрема в умовах воєнного стану (2022–2026 рр.). Скласти доповідь.

9. Критично осмислити щодо ефективності, підзвітності, довіри громадян та захисту прав людини під час взаємодії з поліцією. Скласти доповідь.

10. Скласти аналітичне есе: «Від міліції до поліції: чи змінилася сутність або лише назва?»

11. Кейс-дослідження: аналіз реальної ситуації взаємодії громадянина з поліцією (наприклад, затримання, подання заяви, скарга на дії поліцейського). Скласти доповідь.

12. Візуальний проект: інфографіка «Структура Національної поліції України 2026 року», схема «Права громадянина під час затримання».

13. Скласти уявний звіт експерта: для ООН або ОБСЄ щодо стану прав людини у діяльності Національної поліції.

14. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Міністра внутрішніх справ із пропозиціями щодо покращення роботи поліції.

15. Напишіть уявний щоденник поліцейського, який працює в умовах воєнного стану. Які виклики він зустрічає? Як він захищає права громадян і себе самого?

16. Запропонуйте три конкретні зміни у структурі, підходах або технологіях, які, на вашу думку, зроблять поліцію більш ефективною, людяною та орієнтованою на громаду.

17. Створіть стислу, зрозумілу інфографіку або буклет «Що робити, якщо до вас підійшов поліцейський?» – з акцентом на права, обов'язки та безпечну поведінку.

Самостійна робота – 3 год / 4 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Працівник поліції зупинив громадянина на вулиці, пояснивши це тим, що «треба перевірити документи». Громадянин попросив пояснити підстави, але отримав відповідь: «Це моє право: я – працівник поліції». Після перевірки документів громадянина відпустили.

Питання:

1. Чи мав працівник поліції право вимагати документи без підстав?
2. Які законні підстави для перевірки документів передбачені законом?

3. Чи може громадянин записувати взаємодію з працівником поліції на телефон?

Задача 2

Під час масової акції протесту поліцейські застосували водомети та світло-шумові гранати для розгону натовпу. Організатори акції заявили, що дії поліції були неправомірними, оскільки акція була мирною.

Питання:

1. За яких умов поліція має право застосовувати засоби примусу під час масових заходів?

2. Чи порушено право на мирні зібрання?

3. Які механізми захисту передбачені у такому випадку?

Задача 3

Слідчий поліції відкрив кримінальне провадження за фактом хабарництва щодо міністра енергетики. Через тиждень Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) зажадала передати матеріали до НАБУ.

Питання:

1. Чи правомірно відкриття провадження слідчим поліції?

2. Хто має виключну компетенцію щодо розслідування корупційних злочинів високопосадовців?

3. Які наслідки можуть бути за порушення підслідності?

Задача 4

Громадянин повідомив до поліції про крадіжку ноутбука. Через місяць йому повідомили, що справу закрито через «відсутність складу злочину». Однак ноутбук так і не знайшли, а камери в будинку зафіксували злодія.

Питання:

1. Чи може бути закрито справу, якщо є докази злочину?

2. Які права має потерпілий у кримінальному провадженні?

3. Чи може громадянин оскаржити рішення про закриття провадження?

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання з обґрунтуванням відповіді:

1. Правові засади діяльності МВС та Національної поліції України

- Як визначено їхній статус у Конституції України?

- Які закони регулюють їх діяльність?

- закон України «Про Національну поліцію»;

- закон України «Про Міністерство внутрішніх справ»;
- кодекс законів України про працю, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про свободу мирних зібрань» тощо.

2. Структура та функції (станом на 2026 рік).

• Роль Міністерства внутрішніх справ: стратегічне керівництво, координація, цивільний контроль.

• Структура Національної поліції:

- патрульна поліція;
- державна служба охорони;
- департамент стратегічних розслідувань;
- національна поліція з питань кібербезпеки;
- військова адміністрація поліції (у зв'язку з війною);

• Основні функції: профілактика злочинів, розслідування, охорона громадського порядку, захист прав громадян.

3. Механізми контролю та підзвітності.

• Внутрішній контроль: Департамент внутрішнього контролю МВС.

• Громадянський контроль: радники при поліції, громадські ради, НПО.

• Судовий контроль: скарги до суду, ЄСПЛ.

• Міжнародний моніторинг: ОБСЄ, ООН, Рада Європи.

4. Аналіз однієї реальної ситуації.

• Оберіть приклад із офіційних звітів МВС України, новин, рішень судів або скарг громадян.

• Опишіть: суть події, дії поліції, реакція громадськості, наслідки.

• Чи було дотримано принципів законності, пропорційності, поваги до прав людини?

Приклади для аналізу:

- реакція поліції на повітряну тривогу та евакуацію;
- затримання під час мирного протесту;
- подання заяви про домашнє насильство;
- скарга на корупційні дії патрульного;
- робота поліції на тимчасово окупованих територіях.

Питання для самоконтроля:

1. Концепція реформування системи Міністерства внутрішніх справ України.

2. Міністерство внутрішніх справ України, його завдання, структура, повноваження.

3. Національна поліція України: її завдання, функції, структура.
4. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності.

Теми рефератів:

1. Реформування Національної поліції України.
2. Місце Національної поліції України в системі правоохоронних органів.

Література до теми

1. Офіційні сайти: <https://www.npu.gov.ua>; <https://www.mvs.gov.ua>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 31. Ст. 711.
3. Про Міністерство внутрішніх справ : Закон України від 20.12.2017 № 2311-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 4–5. Ст. 27.
4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1533. *Офіційний вісник України*. 2022. № 3. Ст. 67.
5. Державна програма реформування правоохоронної системи на 2022–2025 роки : затв. Указом Президента України від 14.02.2022 № 63/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/632022-42345>
6. Рекомендація CM/Rec (2010)13 Комітету міністрів Ради Європи щодо ролі поліції в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права. Страсбург, 2010. 12 с.
7. *Національна поліція України* : офіційний вебсайт. URL: <https://www.npu.gov.ua>

Тема 12. Служба безпеки України

Практичне заняття – 2 год

Питання до заняття:

1. Служба безпеки України: поняття, основні завдання та функції.
2. Система Служби безпеки України.
3. Структура підрозділів Служби безпеки України.
4. Повноваження Служби безпеки України.
5. Підслідність Служби безпеки України.

6. Місце Служби безпеки в системі правоохоронних органів України.
7. Взаємозв'язок та взаємодія органів Служби безпеки з іншими правоохоронними та судовими органами.

Методичні рекомендації

Здобувачам фахової передвищої освіти треба *засвоїти питання щодо характеристики СБУ, а саме:*

- *правова природа:* СБУ – це спеціальний централізований орган державної влади, що підпорядковується Президенту України;
- *конституційне закріплення:* Стаття 85, п. 13 Конституції України (Верховна Рада затверджує основи зовнішньої та внутрішньої політики, але СБУ підпорядкована Президенту);
- *основний закон:* Закон України «Про Службу безпеки України» (№ 2397-VIII від 21.03.2014, із змінами до 2025 р.).

Після початку повномасштабного вторгнення рф (2022 р.) та введення воєнного стану, повноваження СБУ значно розширені, зокрема у сфері боротьби з диверсіями, шпигунством, колабораціонізмом.

Основні напрями діяльності СБУ

Напря́м	Змі́ст дія́льності
1. Контррозвідувальна діяльність	Виявлення, запобігання та припинення діяльності іноземних спецслужб, шпигунства, диверсій, тероризму.
2. Боротьба з тероризмом	Протидія терористичним актам, фінансуванню тероризму, ліквідація терористичних груп.
3. Захист державної таємниці	Контроль за доступом до секретної інформації, перевірка осіб, які працюють із класифікованими даними.
4. Боротьба з корупцією	Лише у сферах, пов'язаних із національною безпекою (наприклад, корупція у військовій сфері, оборонному комплексі). Не має права розслідувати корупцію високопосадовців – це компетенція НАБУ.
5. Боротьба з організованою злочинністю	У разі зв'язку з загрозами нацбезпеці (наприклад, контрабанда зброї, кіберзлочинність, дестабілізація суспільства).
6. Протидія колабораціонізму	З 2022 р.: розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 111-1–111-3 КК України (співробітництво з агресором, легітимізація окупаційної влади тощо).

Творчо-аналітичне завдання:

1. Підготуватись щодо проведення дебатів «Чи потрібно передати функції слідства СБУ до ДБР?»

2. Прийняти участь в організації модельного слухання у парламентському комітеті з контролю за розвідкою.

3. Сформулювати розуміння місця, функцій та правових засад діяльності Служби безпеки України (СБУ) в системі національної безпеки та правоохоронних органів. Скласти доповідь.

4. Проаналізувати еволюцію повноважень СБУ, зокрема в умовах повномасштабної війни (2022–2026), та її взаємодію з іншими інститутами.

5. Критично осмислити баланс між необхідністю забезпечення безпеки та захистом прав людини. Скласти доповідь.

6. Творчо осмислити роль СБУ як спеціального органу держави в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Скласти доповідь.

7. Скласти аналітичне есе: «СБУ: щит держави».

8. Кейс-дослідження: аналіз реальної справи за участю СБУ (наприклад, розслідування державної зради, контррозвідувальна операція, скарга на порушення прав).

9. Візуальний проєкт: інфографіка «СБУ 2026: структура, повноваження, обмеження», схема «Шлях розслідування СБУ».

10. Скласти уявний звіт експерта: для Ради Європи або ООН щодо дотримання прав людини у діяльності СБУ.

11. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Голови СБУ з пропозиціями щодо покращення прозорості.

12. Ознайомитись та законспектувати у зошиті: Конституція України (ст. 131²).

13. Ознайомитись з Законом України «Про Службу безпеки України»; з Законом «Про оперативно-розшукову діяльність».

14. Запропонуйте три конкретні кроки, які, на вашу думку, допоможуть СБУ зміцнити довіру громадян, не втрачаючи ефективності у боротьбі з загрозами. Скласти доповідь.

15. Напишіть уявний щоденник працівника СБУ, який працює над справою про кібератаку на критичну інфраструктуру. Які правові, етичні та особисті виклики він зустрічає?

16. Створіть короткий гід (текст або інфографіку) «Що робити, якщо до вас звернулася СБУ?» – з акцентом на права, обов'язки та механізми захисту.

17. Складіть схему: Система злочинів проти основ національної безпеки України (розділ I Особливої частини КК України).

Самостійна робота – 3 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Під час проведення контррозвідувальної операції співробітники СБУ виявили, що громадянин України передає конфіденційну інформацію представнику іноземної розвідки. СБУ затримала цю особу без попередньої санкції суду.

Питання:

Чи правомірні дії СБУ? Обґрунтуйте з посиланням на закон.

Задача 2

Громадянин подав скаргу до прокуратури на те, що співробітники СБУ незаконно прослуховували його телефонні розмови без рішення суду. Як має бути вирішено таке питання? Які гарантії проти незаконного втручання у приватне життя передбачені законом?

Задача 3

СБУ розпочала досудове розслідування з приводу державної зради. Проте через два місяці стало відомо, що слідчий СБУ одночасно виконує обов'язки прокурора у цій справі.

Питання:

Чи допустиме таке поєднання функцій? Які принципи кримінального процесу можуть бути порушені?

Задача 4

Під час військового стану СБУ отримала право перевіряти електронні листування громадян без рішення суду.

Питання:

Чи відповідає це Конституції України та Європейській конвенції з прав людини? За яких умов такі повноваження можуть бути надані?

Задача 5

Депутат місцевої ради звернувся до Голови СБУ з проханням надати інформацію про результати розслідування справи, у якій фігурує його родич.

Питання:

Чи має право СБУ надати таку інформацію? Які положення закону регулюють доступ до матеріалів досудового розслідування?

Стислі теоретичні орієнтири

Правові основи діяльності СБУ:

- Конституція України (ст. 84, 106, 107).
- Закон України «Про Службу безпеки України» (від 20.03.2015

№ 248-IX, із змінами).

• Кримінальний процесуальний кодекс України (щодо повноважень під час досудового розслідування).

- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Основні напрями діяльності СБУ:

- Протидія шпигунству.
- Боротьба з тероризмом.
- Захист державної таємниці.
- Протидія кіберзагрозам.
- Запобігання державній зраді та іншим злочинам проти основ національної безпеки України.

Обмеження повноважень:

• Не має права здійснювати охорону громадського порядку (це функція Нацполіції).

• Не має права контролювати державний кордон (Держприкордонслужба).

• Провадження досудового розслідування – лише у справах, передбачених ст. 215 КПК України.

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання з обґрунтуванням відповіді:

1. Правові засади діяльності СБУ.

Основні нормативні акти:

- Закон України «Про Службу безпеки України».
- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».
- Закон України «Про Національну безпеку України».

Принципи діяльності: законність, підзвітність, обмеженість повноважень.

2. Основні функції СБУ (станом на 2026 рік).

• Контррозвідувальна діяльність.

• Боротьба з тероризмом та диверсіями.

• Захист державної таємниці.

• Розслідування особливо тяжких злочинів (державна зрада, шпигунство, корупція в оборонному секторі, контрабанда культурних цінностей, зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин).

- Забезпечення кібербезпеки.
- Участь у протидії гібридним загрозам.

3. Обмеження та механізми контролю.

Які повноваження не належать СБУ?

- Прокурорський нагляд.
- Судовий контроль (санкції на прослуховування, обшуки тощо).
- Парламентський контроль (комітет ВР з питань розвідки).
- Громадянський моніторинг (НПО, журналісти).

4. Аналіз однієї реальної ситуації з діяльності СБУ.

• Оберіть приклад із офіційних повідомлень СБУ, рішень судів, звітів НПО або медіа.

- Опишіть: суть події, правові підстави дій СБУ, реакція суспільства.
- Чи було дотримано принципів законності, пропорційності, необхідності?

Визначте, який орган має розслідувати:

а) депутат міськради отримав неправомірну вигоду за виділення коштів на ремонт школи;

б) колишній голова ОВА співпрацював з окупаційною адміністрацією;

в) військовослужбовець передав секретні дані іноземній розвідці.

Обговоріть: Чи доцільно передавати СБУ більше повноважень у боротьбі з корупцією?

Ознайомитись:

- Закон України «Про Службу безпеки України» (зі змінами)
- Кримінальний кодекс України (ст. ст. 111, 112, 114, 113, 111-1, 111-2, 201, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 258-6, 305 КК)
- Укази Президента України щодо СБУ (2022–2026 рр.)

Уявити:

Порівняльна таблиця

СБУ та інші органи досудового розслідування

Орган	Основна сфера компетенції	Хто керує?	Чи може розслідувати хабар?
СБУ	Національна безпека, тероризм, шпигунство, колабораціонізм	Президент	Лише у військовій / оборонній сфері
НАБУ	Корупція високопосадовців	Президент	Так (основна функція)
ДБР	Злочини правоохоронців	Кабмін (через МВС)	Так, якщо вчинені прокурором, суддею, поліцейським тощо
Поліція	Усі інші злочини	МВС	Так, якщо не високопосадовець

Уяснити:

Таблиця

Контроль за діяльністю СБУ

Форма контролю	Орган / механізм
Політичний контроль	Верховна Рада (через комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки)
Президентський контроль	Президент України (безпосередньо керує СБУ)
Прокурорський нагляд	Офіс Генерального прокурора (процесуальне керівництво, перевірка законності)
Судовий контроль	Суди – розглядають скарги на незаконні дії слідчих СБУ (наприклад, незаконні обшуки)
Громадянський контроль	Уповноважений Верховної Ради з прав людини, громадські ради при СБУ (обмежено під час воєнного стану)

Уяснити:

Таблиця

Основні напрями діяльності СБУ

Напрям	Зміст діяльності
1	2
1. Контррозвідвальна діяльність	Виявлення, запобігання та припинення діяльності іноземних спецслужб, шпигунства, диверсій, тероризму.
2. Боротьба з тероризмом	Протидія терористичним актам, фінансуванню тероризму, ліквідація терористичних груп.
3. Захист державної таємниці	Контроль за доступом до секретної інформації, перевірка осіб, які працюють із класифікованими даними.
4. Боротьба з корупцією	Лише у сферах, пов'язаних із національною безпекою (наприклад, корупція у військовій сфері, оборонному комплексі). <i>Не має права розслідувати корупцію високопосадовців, тому що це –компетенція НАБУ.</i>
5. Боротьба з організованою злочинністю	У разі зв'язку з загрозами нацбезпеці (наприклад, контрабанда зброї, кіберзлочинність).
6. Протидія колабораціонізму	З 2022 р.: розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 111-1, 111-2 КК України (колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, легітимізація окупаційної влади тощо).

Повноваження СБУ у кримінальному провадженні

СБУ має статус органу досудового розслідування, але лише у визначених законом справах:

Має право розслідувати:

- Державну зраду (ст. 111 КК).
- Шпигунство (ст. 114 КК).
- Терористичний акт (ст. 258 КК).
- Диверсія (ст. 113 КК).
- Незаконне втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК).
- Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК).
- Злочини у сфері кібербезпеки (ст. 361-1, 361-2 КК).

Не має права розслідувати:

- Хабарництво (окрім випадків у військовій / оборонній сфері).
- Зловживання владою службовими особами.
- Майнові, насильницькі, побутові злочини.

Процесуальне керівництво над розслідуваннями СБУ здійснюють прокурори Офісу Генерального прокурора, спеціалізовані на справах безпеки.

З 2023 р. активно створюються мобільні групи СБУ для роботи на тимчасово окупованих територіях та прифронтових зонах.

Структура СБУ (схема)

Питання для самоконтроля:

1. Служба безпеки України: поняття, основні завдання та функції.
2. Система Служби безпеки України.
3. Повноваження Служби безпеки України.

Теми рефератів:

1. Служба безпеки України: теоретико-правовий аналіз.
2. Завдання Служби безпеки України у сфері запобігання тероризму.
3. Система Служби безпеки України.
4. Роль Служби безпеки України у системі правоохоронних органів України.
5. Забезпечення національної безпеки України шляхом протидії загрозам державній, економічній, правовій та інформаційній безпеці.

Література до теми

1. Рішення судів щодо дій СБУ (Реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua>).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) / Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 року. № 30. Ст. 141 (зі змінами) №1401-VIII від 02.06.2016. *ВВР*. 2016. № 28. Ст. 532 № 2680-VIII від 07.02.2019. *ВВР*. 2019. № 9. Ст. 50. № 27-IX від 03.09.2019. *ВВР*. 2019. № 38. Ст. 160.
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 21.03.2014 № 1175-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 14. Ст. 536.
4. Про основні засади національної безпеки України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 32–33. Ст. 270.
5. Про затвердження Положення про Службу безпеки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2023 № 205. *Офіційний вісник України*. 2023. № 22. Ст. 812.
6. Рекомендація CM/Res (2016)2 Комітету міністрів Ради Європи щодо демократичного контролю над правоохоронними органами, що здійснюють функції безпеки. Страсбург, 2016. 10 с.
7. *Служба безпеки України* : офіційний вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua>
8. Державна програма реформування та розвитку Служби безпеки України на 2022–2025 роки : затв. Указом Президента України від 14.02.2022 № 63/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/632022-42345>

Тема 13. Національне антикорупційне бюро України

Практичне заняття – 2 год

Питання до заняття:

1. Правовий статус НАБУ.
2. Місце НАБУ в системі органів державної влади.
3. Принципи діяльності НАБУ.
4. Підслідність НАБУ.
5. Структура НАБУ.
6. Повноваження детективів НАБУ.
7. Взаємодія НАБУ з іншими правоохоронними та судовими органами.
8. Міжнародні стандарти та значення діяльності НАБУ для правої держави.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як правовий статус НАБУ: місце НАБУ в системі органів державної влади; принципи діяльності НАБУ; підслідність НАБУ; структура НАБУ; повноваження детективів НАБУ; взаємодія НАБУ з іншими органами; міжнародні стандарти та значення НАБУ, а також інші питання, які зазначені у темі.

Корупція є однією з найсерйозніших загроз для демократичного розвитку держави, верховенства права та прав людини. У зв'язку з цим, в Україні було створено систему спеціалізованих антикорупційних органів, центральне місце в якій посідає Національне антикорупційне бюро України (НАБУ).

Боротьба з корупцією є однією з пріоритетних задач державної політики України, особливо в умовах євроінтеграційних зобов'язань та воєнного стану. У цьому контексті ключову роль відіграє Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – спеціалізований правоохоронний орган, створений у 2015 році для розслідування особливо небезпечних корупційних злочинів, вчинених вищими посадовими особами.

НАБУ є частиною антикорупційної інфраструктури, яка також включає Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАС) та Національне агентство з питань

запобігання корупції (НАЗК). Саме НАБУ виконує функції оперативно-розшукової та досудової слідчої діяльності у кримінальних провадженнях про корупцію високого рівня.

Діяльність Національного антикорупційного бюро України є важливим елементом антикорупційної реформи, спрямованої на встановлення верховенства права, захист публічних інтересів та відновлення довіри суспільства до влади. З моменту свого створення, НАБУ здобуло значний досвід у розслідуванні складних корупційних схем, часто пов'язаних із високопосадовцями, державними підприємствами та міжнародними фінансовими потоками.

Однак ефективність діяльності НАБУ залежить не лише від його внутрішньої організації, а й від взаємодії з іншими антикорупційними органами, незалежності судової системи, наявності адекватного правового середовища та підтримки з боку громадянського суспільства.

Незважаючи на успіхи, зокрема, виявлення сотень корупційних злочинів, конфіскацію активів, міжнародне співробітництво, перед НАБУ залишаються виклики: бюрократичні затримки, політичний тиск, недостатнє фінансування та потреба в постійному оновленні кадрового складу.

Таким чином, НАБУ залишається стратегічним інструментом боротьби з корупцією в Україні, а його подальший розвиток має бути спрямований на підвищення прозорості, професійної етики та результативності у виконанні покладених завдань.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти доповідь щодо розуміння місця, функцій та правових засад діяльності НАБУ як спеціального антикорупційного органу.
2. Проаналізувати ефективність роботи НАБУ у розслідуванні корупційних злочинів високопосадовців та осіб, що виконують такі функції. Скласти доповідь.
3. Розвинути критичне мислення щодо взаємодії НАБУ з іншими інститутами (ВАП, ВРП, судами, НАЗК) та впливу політичного контексту на його діяльність. Скласти доповідь.
4. Творчо осмислити роль НАБУ в системі верховенства права та євроінтеграційних змін. Скласти доповідь.
5. Скласти аналітичне есе: «НАБУ: меч проти корупції чи політичний інструмент?»

6. Кейс-дослідження: аналіз однієї гучної справи, розслідуваної НАБУ (наприклад, справа про хабарництво суддів, зловживання посадовців, корупція в оборонному секторі).

7. Візуальний проект: інфографіка «Як працює НАБУ?», схема «Шлях корупційної справи від НАБУ до суду».

8. Скласти уявний звіт експерта: для Європейської комісії або МВФ щодо стану антикорупційної системи в Україні.

9. Скласти лист-звернення: від імені громадянської організації до Директора НАБУ з пропозиціями щодо удосконалення роботи.

10. «Чи вірю я, що НАБУ дійсно бореться з корупцією, а не просто формує статистику? Чи вважаю я його ефективним інструментом реформ? Що я, як майбутній юрист, можу зробити, щоб система антикорупційного правосуддя стала надійнішою?» Скласти есе.

11. Скласти доповідь щодо системи антикорупційних органів.

12. Підготуватись щодо проведення дебатів «Чи потрібно скасувати НАБУ і передати його функції поліції?»

13. Організувати модельне слухання у парламентському комітеті щодо звіту Директора НАБУ.

14. НАБУ – це не просто бюро. Це спроба побудувати систему, де корупція має ціну. Ваше завдання – зрозуміти, чи ця ціна дійсно платиться і хто за це відповідає. Скласти доповідь.

15. Запропонуйте три конкретні стратегічні кроки, які, на вашу думку, допоможуть НАБУ стати ефективнішим, прозорішим і менш вразливим до політичного тиску. Скласти доповідь.

16. Опишіть уявну (або реальну) справу від моменту надходження сигналу про корупцію до завершення судового провадження. Покажіть роль НАБУ, ВАП, суду, громадськості.

17. Напишіть лист від імені людини, яка подала сигнал до НАБУ. Чи отримала вона відповідь? Чи вірить у те, що її скарга буде розглянута?

18. Ознайомитись з Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України»; Законом України «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру».

Самостійна робота – 3 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу, здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин К. повідомив до НАБУ, що голова районної державної адміністрації отримав хабар у розмірі 50 тис. грн за прискорення видання дозволу на будівництво. Директор НАБУ наказав відкрити кримінальне провадження та розпочати досудове розслідування.

Питання:

1. Чи має право НАБУ розглядати цю справу?
2. Чи може директор НАБУ самостійно вирішувати про відкриття кримінального провадження?
3. Яка роль Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) у цьому випадку?

Задача 2

Під час перевірки декларацій посадових осіб Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) виявило, що міністр енергетики не вказав у своїй декларації нерухомість у Франції. НАЗК передало матеріали до НАБУ для перевірки на ознаки злочину.

Питання:

1. Чи має право НАБУ розслідувати такі випадки?
2. Які кримінальні правопорушення можуть бути встановлені у цій ситуації?
3. Які органи беруть участь у подальшому розслідуванні?

Задача 3

НАБУ отримало оперативну інформацію про те, що суддя Окружного адміністративного суду міста Києва вимагає 200 тис. грн за винесення вироку на користь певної сторони. Співробітники НАБУ без попереднього повідомлення провели обшук у квартирі судді та вилучили готівку.

Питання:

1. Чи правомірні дії НАБУ?
2. Чи потрібна санкція суду для проведення обшуку?
3. Чи входить до компетенції НАБУ розслідування злочинів, вчинених суддями?

Задача 4

Директор великої приватної компанії «ЕнергоТрейд» надав подарунок у вигляді автомобіля начальнику департаменту Міністерства інфраструктури. Подія стала відомою ЗМІ. Громадська організація звернулася до НАБУ з вимогою розслідувати цей випадок.

Питання:

1. Чи має НАБУ підстави для втручання?
2. Чи має значення, що дарувальник – приватна особа?
3. Які правові наслідки можуть бути для обох сторін?

Задача 5

Під час розслідування справи про корупцію НАБУ виявило, що підозрюваний переказав кошти на рахунок у банку в Литві. Для отримання інформації про рахунок слідчий НАБУ направив запит до литовського банку напряму.

Питання:

1. Чи правомірні дії слідчого?
2. Яким чином НАБУ має здійснювати міжнародне правове співробітництво?
3. Які органи можуть допомогти у міжнародному розслідуванні?

Методичні поради для розв'язання:

- Звертайте увагу на компетенцію НАБУ (ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»): розслідує корупційні злочини, вчинені посадовими особами, які займають особливо важливі або відповідальні посади, а також суддями.
- Пам'ятайте, що НАБУ не має права самостійно направляти справу до суду – це робить САП.
- Будь-яке процесуальне діяння (обшук, затримання, прослуховування) потребує санкції слідчого судді.
- Міжнародне співробітництво здійснюється через Центральний орган міжнародного правового співробітництва (наприклад, Генеральну прокуратуру України).

Завдання для самостійної роботи:

Відповісти на наступні запитання та обґрунтувати відповідь:

1. Правові засади діяльності НАБУ.
 - Конституційне та законодавче закріплення (Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»).
 - Місце НАБУ в системі правоохоронних органів: чи є воно частиною МВС, прокуратури чи окремим органом?
 - Принципи діяльності: незалежність, спеціалізація, конфіденційність, підзвітність.

2. Повноваження та обмеження.

- Які злочини входять до компетенції НАБУ (корупційні злочини, вчинені особами, що виконують такі функції)?

- Хто саме підпадає під її юрисдикцію (посадовці, судді, депутати, військові, керівники держпідприємств тощо)?

- Які повноваження не належать НАБУ (розслідування звичайних кримінальних справ, контроль за майном, прийняття рішень про затримання без санкції)?

3. Взаємодія з іншими інститутами.

- Верховна антикорупційна прокуратура (ВАП): роль у процесі розслідування.

- Вища рада правосуддя (ВРП): механізми контролю за діяльністю НАБУ.

- НАЗК: передача матеріалів про порушення декларацій.

- Суди: оскарження дій НАБУ, розгляд справ.

4. Аналіз однієї реальної справи НАБУ (2020–2026).

- Назва справи, суть події, підозрювані особи.

- Етапи розслідування: від отримання інформації до направлення обвинувального акту.

- Результат: чи було винесено обвинувальний вирок? Чи була справа припинена?

- Критика / підтримка з боку суспільства, ЗМІ, міжнародних партнерів.

Приклади справ для аналізу:

- Розслідування зловживань у «Укроборонпромі».

- Справи про корупцію в енергетичному секторі.

- Діяльність НАБУ під час воєнного стану (розслідування зловживань при закупівлях для ЗСУ).

Питання для самоконтроля:

1. Правовий статус НАБУ.

2. Місце НАБУ в системі органів державної влади.

3. Принципи діяльності НАБУ.

4. Підслідність НАБУ.

5. Структура НАБУ.

6. Повноваження детективів НАБУ.

7. Взаємодія НАБУ з іншими органами.

8. Міжнародні стандарти та значення НАБУ.

Теми рефератів:

1. Діяльність НАБУ під час воєнного стану.
2. Місце НАБУ в системі правоохоронних органів:

Література до теми

1. *Офіційний сайт НАБУ*. URL: <https://nabu.gov.ua>
2. *Реєстр повідомлень про підозру*. URL: <https://nabu.gov.ua/povidomlennya-pro-pidozru>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 48. Ст. 1351.
5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 48. Ст. 1352.
6. Про Антикорупційну програму України на 2024–2026 роки : затв. указом Президента України від 20 грудня 2023 р. № 850/2023. *Офіційний вісник України*. 2023. № 102. Ст. 3987.
7. Про Вищу антикорупційну судову палату у складі Верховного Суду : Закон України від 22 червня 2016 р. № 1420-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 215.
8. Положення про Національне антикорупційне бюро України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2015 р. № 565. *Офіційний вісник України*. 2015. № 59. Ст. 2001.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 46–47. Ст. 427.
10. European Union Anti-Corruption Initiative in Ukraine (EUACI). Final Evaluation Report. Kyiv : EU Delegation to Ukraine, 2023. URL: <https://eeas.europa.eu>
11. GRECO. Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Ukraine Compliance Report (2024)]. Strasbourg : Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

12. Venice Commission. Opinion on the Draft Laws on the Judiciary and Anti-Corruption Bodies in Ukraine (CDL-AD (2015)025) Strasbourg : European Commission for Democracy through Law, 2015. URL: <https://www.venice.coe.int>

13. Національне антикорупційне бюро України. Щорічний звіт за 2024 рік Київ, 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/ua/reports>

14. European Commission. 2024 Report on Ukraine's progress towards EU membership. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/>

15. Центр політико-правових реформ. Аналіз діяльності НАБУ у 2020–2024 роках / авторський колектив. Київ, 2024. 62 с.

16. Transparency International Україна. Антикорупційна ефективність НАБУ: моніторинг за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://ti-ua.org>

17. UNDP Ukraine. EU PRAVO Project: Supporting Anti-Corruption Institutions in Ukraine – Annual Report 2024. Kyiv : United Nations Development Programme, 2025. URL: <https://ua.undp.org>

18. Лукашук І. І. Правові засади діяльності антикорупційних органів в Україні. *Юридичний журнал*. 2022. № 3. С. 34–47.

19. Семенова О. В. Співвідношення повноважень НАБУ та ДБР: проблеми розмежування. *Право України*. 2023. № 5. С. 98–110.

20. Козюбра М. І. Антикорупційне правоохоронення в Україні: теорія та практика. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 288 с.

21. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua>

22. Українська правда. Хронологія найгроміших справ НАБУ (2020–2025). URL: <https://www.pravda.com.ua>

23. НАБУ. Статистика розслідувань та обвинувальних актів (2020–2025). Київ, 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/ua/statistics>

24. Верховна Рада України. Матеріали парламентських слухань щодо діяльності НАБУ (2022–2024) URL: <https://rada.gov.ua>

Тема 14. Бюро економічної безпеки України

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Етапи розвитку Бюро економічної безпеки України.
2. Завдання, структура і становлення Бюро економічної безпеки України.

3. Принципи діяльності Бюро економічної безпеки України.
4. Підслідність і структура Бюро економічної безпеки України.
5. Правові та організаційні проблеми функціонування Бюро економічної безпеки України.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як етапи розвитку Бюро економічної безпеки України; завдання, структура і становлення Бюро економічної безпеки України; правові та організаційні проблеми функціонування Бюро економічної безпеки України, а також інші питання, які зазначені у темі.

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) є новим центральним органом виконавчої влади, створеним у 2021 році як частина комплексної реформи правоохоронної системи з метою ліквідації корупційних схем у сфері економіки та податкового адміністрування. Воно прийшло на заміну колишнім підрозділам Державної фіскальної служби, які неодноразово критикувалися за зловживання повноваженнями, рейдерство, тиск на бізнес та відсутність реальних результатів у боротьбі з економічними злочинами.

Створення БЕБ стало відповіддю на довготривалі вимоги міжнародних партнерів (зокрема ЄС, МВФ, ОЕСР) та українського бізнес-середовища щодо дерегуляції державного контролю, запровадження прозорих механізмів розслідування економічних правопорушень і забезпечення справедливої конкуренції. На відміну від попередників, Бюро орієнтоване не на адміністративний тиск, а на професійне розслідування серйозних економічних злочинів – зокрема контрабанди, великої податкової ухилення, легалізації доходів, фінансування тероризму та шахрайства з державними коштами.

У сучасних умовах, особливо під час воєнного стану, роль БЕБ значно зросла: орган активно займається розслідуванням злочинів, пов'язаних із заволодінням гуманітарною допомогою, постачанням непридатної продукції для ЗСУ, маніпуляціями на ринках стратегічних товарів тощо. Актуальність аналізу діяльності Бюро полягає в необхідності оцінки ефективності нової моделі економічної безпеки, виявлення її сильних і слабких сторін, а також визначення подальших шляхів удосконалення у контексті євроінтеграційних зобов'язань України.

Злочинність у сфері економічної діяльності стала проблемою, над вирішенням якої працювали і сьогодні продовжують працювати науковці, практики, політики, фахівці-правознавці тощо. А тому, стало актуальним питання про створення спеціалізованого органу, що буде займатися боротьбою з фінансовими злочинами проти держави.

Так, 28 січня 2021 року був прийнятий Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», який визначає, що Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Відповідно до покладених завдань, Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Діяльність Бюро економічної безпеки України спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», інші закони, що регулюють діяльність органів виконавчої влади, а також Закон України «Про державну службу» застосовуються до Бюро економічної безпеки України та його працівників у частині, що не суперечить цьому Закону. Правову основу діяльності Бюро економічної безпеки України становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей Закон та інші закони України, а також прийняті відповідно до них нормативно-правові акти.

Відповідно до ст. 3 Закону, Бюро економічної безпеки України здійснює свою діяльність на основі принципів:

- 1) верховенства права;
- 2) законності;
- 3) пріоритетності додержання прав, свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 4) оперативності;
- 5) відкритості та прозорості діяльності Бюро економічної безпеки України для суспільства та громадського контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам;
- 6) політичної нейтральності та позапартійності;
- 7) незалежності від інших, крім державних, інтересів;

- 8) персональної відповідальності кожного працівника;
- 9) справедливості;
- 10) неупередженості;
- 11) єдиноначальності у реалізації повноважень Бюро економічної безпеки України;
- 12) взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Основними завданнями Бюро економічної безпеки України є:

- 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;
- 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;
- 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;
- 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;
- 5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;
- 6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;
- 7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;
- 8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки.

Творчо-аналітичне завдання

1. Проаналізувати роль Бюро економічної безпеки у правоохоронній системі України. Скласти доповідь.

Самостійна робота – 2 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

БЕБУ отримало інформацію про те, що ТОВ «ЕнергоТрейд» протягом року не сплачувало податки, використовуючи фіктивні договори з «тіньовими» фірмами. Слідчий БЕБУ негайно направив запит до банку про надання інформації про рахунки компанії, а потім провів обшук у її офісі без попереднього звернення до суду.

Питання:

1. Чи має право БЕБУ розглядати таку справу?
2. Чи правомірно отримання банківської інформації без санкції суду?
3. Чи може БЕБУ проводити обшук без рішення суду?

Задача 2

Підприємець звернувся до суду з позовом про визнання незаконними дій слідчого БЕБУ, який провів перевірку його підприємства без попереднього повідомлення та без наявності кримінального провадження. Слідчий пояснив, що «підозрює ухилення від сплати податків».

Питання:

1. Чи має право БЕБУ проводити перевірки без відкриття кримінального провадження?
2. Чи може БЕБУ ініціювати досудове розслідування за власною ініціативою?
3. Які гарантії передбачені для бізнесу від рейдерських дій з боку БЕБУ?

Задача 3

НАЗК виявило, що директор державного підприємства не подав повну інформацію про свої доходи. Матеріали були передані до БЕБУ. Однак БЕБУ відмовилося відкривати провадження, пояснивши, що це питання компетенції НАБУ.

Питання:

1. Чи правильно діяло БЕБУ?
2. Хто має розслідувати справи про недостовірне декларування посадовими особами?
3. Чи може БЕБУ взаємодіяти з НАБУ у таких випадках?

Задача 4

Під час розслідування справи про ухилення від сплати податків (ст. 212 КК) слідчий БЕБУ виявив, що кошти були переказані

на рахунок у Польщі. Він звернувся до польської влади через Міністерство юстиції з проханням про правову допомогу.

Питання:

1. Чи має право БЕБУ здійснювати міжнародне співробітництво?
2. Через які органи здійснюється міжнародна правова допомога?
3. Чи може БЕБУ самостійно звертатися до іноземних банків?

Задача 5

ТОВ «Промінь» отримало повідомлення від БЕБУ про початок розслідування щодо ухилення від сплати ПДВ на суму 5 млн грн. Керівник підприємства стверджує, що це помилка бухгалтерії, а не злочин, і вимагає припинити провадження.

Питання:

1. Чи має право БЕБУ розслідувати такі випадки?
2. За яких умов дії підприємства вважаються злочином, а не порушенням?

Задача 6

БЕБУ виявило схему контрабанди сигарет через кордон із Білоруссю. Однак СБУ заявило, що ця справа належить йому, оскільки задіяні осібники, пов'язані з іноземними спецслужбами.

Питання:

1. Хто має юрисдикцію у цій справі?
2. Як відбувається розмежування між БЕБУ та СБУ?

Задача 7

Громадянин подав скаргу до БЕБУ на те, що його конкурент – великий дистриб'ютор – ухиляється від сплати податків, використовуючи фіктивні фірми-«одноденки». БЕБУ відповіло, що не розглядає анонімні скарги.

Питання:

1. Чи має право БЕБУ відмовити у розгляді скарги?
2. Чи обов'язково вказувати свої дані при зверненні до БЕБУ?

Задача 8

Під час розслідування зловживань у закупівлях медикаментів для армії БЕБУ затримало керівника держпідприємства. Проте Міністерство оборони наполягає, що справа належить до компетенції військової прокуратури.

Питання:

1. Чи правомірне втручання БЕБУ?
2. Як визначається юрисдикція у справах із зловживаннями під час війни?

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на наступні поняття та дати на них відповіді (уяснити їх зміст):

- Відмінність Бюро економічної безпеки від СБУ.
- Ризики створення БЕБ та іноземний досвід.
- Очікування суспільства від створення Бюро економічної безпеки.
- Повноваження Бюро економічної безпеки України.
- Завдання Бюро економічної безпеки України.
- Бюро економічної безпеки України як важливий орган контролю.
- Роль Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану.
- Загальні положення Бюро економічної безпеки України: статус, принципи та завдання діяльності.
- Історичні засади створення Бюро економічної безпеки України.
- Нормативно-правові засади створення Бюро економічної безпеки України.

Питання для самоконтроля:

1. Етапи розвитку Бюро економічної безпеки України.
2. Завдання, структура і становлення Бюро економічної безпеки України.
3. Правові та організаційні проблеми функціонування Бюро економічної безпеки України.

Теми рефератів:

1. Організація діяльності Бюро економічної безпеки України.
2. Основні положення Закону України «Про Бюро економічної безпеки України».
3. Бюро економічної безпеки України в системі органів кримінальної юстиції.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради*

України. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 19.07.2021 № 1573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1573-20>

3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Про запобігання і протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 21.08.2014 № 1638-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1638-18>

7. Про затвердження Положення про Бюро економічної безпеки України : Указ Президента України від 28.01.2022 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2022>

8. Головацький В. М. Правоохоронні органи України: нові інститути та реформи. Львів : ЛДУВС, 2025. 312 с.

9. Кравченко М. О. Бюро економічної безпеки як суб'єкт боротьби з економічною злочинністю. *Право і безпека*. 2024. № 3. С. 45–56.

10. Семенова Н. В. Реформування системи економічної безпеки в Україні: роль БЕБ. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 78–90.

11. Бюро економічної безпеки України : офіційний вебсайт. URL: <https://beb.gov.ua>

12. Міністерство внутрішніх справ України : офіційний сайт. URL: <https://www.mvs.gov.ua>

13. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (НАЗК) : офіційний сайт. URL: <https://nabu.gov.ua>

14. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.rada.gov.ua>

15. Державна податкова служба України : офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua>

Тема 15. Державне бюро розслідувань. Органи досудового розслідування

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та характеристика Державного бюро розслідувань України.
2. Органи досудового розслідування: поняття, система, структурні підрозділи та їх характеристика.
3. Повноваження слідчого.
4. Межі компетенції слідчого згідно КПК України.
5. Службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як повноваження слідчого; межі компетенції слідчого згідно КПК України; службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій, а також інші питання, які зазначені у темі.

Досудове розслідування є ключовим етапом кримінального провадження, під час якого здійснюється збирання, фіксація та перевірка доказів для встановлення обставин злочину, виявлення осіб, причетних до його вчинення, та забезпечення їхньої відповідальності. У цьому процесі центральну роль відіграють органи досудового слідства – уповноважені державні структури, які мають право здійснювати слідчі та оперативно-розшукові дії відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

Система органів досудового слідства в Україні є багатоконпонентною та включає як спеціалізовані правоохоронні органи (Національну поліцію, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України), так і окремих посадових осіб – слідчих. Такий підхід спрямований на забезпечення ефективності розслідування злочинів різного рівня складності та суспільної небезпеки. Особливо важливим є розмежування компетенції між органами: наприклад, ДБР розслідує злочини високопосадовців, СБУ – злочини проти основ національної безпеки, а Нацполіція – решту кримінальних правопорушень.

Актуальність аналізу органів досудового слідства зростає в умовах триваючої судово-правоохоронної реформи, воєнного стану та підвищених вимог до швидкості, якості та законності розслідувань. Ефективність досудового слідства безпосередньо впливає на результативність усього кримінального процесу, захист прав потерпілих та запобігання безкарності.

Кримінальним процесуальним законодавством України встановлено дві форми здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень – досудове слідство та дізнання.

Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Дізнання – це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Творчо-аналітичне завдання:

1. Законспектувати у зошитах ст. 131² Конституції України та уявити її зміст.

2. Вивчити та законспектувати у зошитах статті 3–5 Закону України «Про «Державне бюро розслідувань».

3. Переглянути 2–3 рішення ДБР на [dbr.gov.ua] (<https://www.dbr.gov.ua>).

4. Порівняти компетенцію ДБР та НАБУ. Скласти схему (таблицю).

5. Підготувати доповідь щодо питання: «Хто розслідує зловживання прокурора – ДБР чи НАБУ?»

6. З'ясувати щодо місця, функцій та правових засад діяльності Державного бюро розслідувань як спеціального органу, що розслідує злочини, вчинені посадовими особами правоохоронних органів. Скласти стислий конспект.

7. Проаналізувати ефективність роботи ДБР у розслідуванні злочинів прокурорів, суддів, слідчих, поліцейських, співробітників СБУ тощо. Скласти доповідь.

8. Критичне осмислити щодо незалежності ДБР, механізмів контролю за його діяльністю та впливу політичного середовища. Скласти доповідь.

9. Провести творче осмислення ролі ДБР як інструменту підзвітності правоохоронних органів перед суспільством. Скласти доповідь.

10. Підготувати аналітичне есе: «ДБР: ефективність діяльності».

11. Кейс-дослідження: аналіз однієї справи, розслідуваної ДБР (наприклад, зловживання прокурора, корупція судді, насильство поліцейського).

12. Візуальний проект: інфографіка «Хто підпадає під юрисдикцію ДБР?», схема «Шлях розслідування злочину посадової особи».

13. Скласти уявний звіт експерта: для Ради Європи або ООН щодо стану механізмів підзвітності правоохоронців в Україні.

14. Скласти лист-звернення: від імені громадянської організації до Директора ДБР з пропозиціями щодо удосконалення роботи.

15. Організувати проведення дебатів «Чи потрібно передати функції ДБР до НАБУ?».

16. Підготувати модельне слухання у парламентському комітеті з питань прав людини.

17. ДБР – це не просто бюро. Це відповідь на питання: «Хто відповідає за тих, кому довірено захищати закон?» Ваше завдання – зрозуміти, чи ця відповідь задовольняє суспільство і як її покращити. Скласти доповідь.

18. Аналіз однієї реальної справи ДБР (2020–2026 рр.)

- Назва / сутність справи (наприклад, катування затриманого поліцейськими, одержання неправомірної вигоди суддею, фальсифікація обставин справи слідчим).

- Етапи розслідування: від сигналу до направлення до суду.

- Результат: чи було винесено обвинувальний вирок? Чи була справа припинена?

- Реакція громадськості, ЗМІ, міжнародних партнерів.

Приклади справ для аналізу:

- Справа про катування військовослужбовця співробітниками Нацгвардії.

- Розслідування зловживань прокурора під час війни.

- Справа про незаконне затримання журналіста поліцією.

- Діяльність ДБР щодо розслідування злочинів у тимчасово окупованих територіях.

19. Ознайомитись з Законом України «Про Державне бюро розслідувань».

20. Напишіть уявний лист від імені особи, яка стала жертвою зловживання владою правоохоронця, і звернулася до ДБР. Чи отримала вона справедливе рішення? Що можна покращити?

21. Створіть схему або стислий аналітичний текст про механізми контролю за діяльністю ДБР – внутрішні, зовнішні, громадянські, міжнародні.

22. Складіть схему: «Шлях кримінального провадження: від заяви до суду» для справи, що підпадає під юрисдикцію ДБР.

Самостійна робота – 2 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Слідчий Національної поліції відкрив кримінальне провадження за фактом хабарництва щодо міністра інфраструктури. Через тиждень до нього звернулася Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) з вимогою передати матеріали до НАБУ.

Питання:

1. Чи правомірно відкриття провадження слідчим поліції?
2. Чи має НАБУ виключну компетенцію щодо таких злочинів?
3. Які наслідки можуть бути за порушення підслідності?

Задача 2

Під час розслідування справи про шахрайство слідчий поліції провів обшук у квартирі підозрюваного без санкції суду, мотивуючи це «невідкладністю». Підозрюваний оскаржив дії слідчого.

Питання:

1. Чи може слідчий проводити обшук без санкції суду?
2. У яких випадках допускається невідкладний обшук?
3. Чи можуть докази, отримані з порушенням процедури, бути визнані недопустимими?

Задача 3

Прокурор відмовив у погодженні оголошення підозри, бо, на його думку, «недостатньо доказів». Слідчий НАБУ вважає, що підстави є, і хоче оскаржити рішення прокурора.

Питання:

1. Чи має право прокурор відмовити в оголошенні підозри?
2. Чи може слідчий оскаржити таке рішення?
3. Як вирішуються розбіжності між слідчим і прокурором?

Задача 4

Громадянин повідомив до СБУ про те, що його колега збирає інформацію про військові об'єкти для передачі іноземній розвідці. СБУ відкрила провадження. Через місяць поліція також відкрила окреме провадження за тим самим фактом.

Питання:

1. Чи правомірно відкриття двох проваджень за одним фактом?
2. Хто має виключну підслідність у справах про шпигунство?
3. Що має зробити поліція після виявлення подібного факту?

Задача 5

Громадянин С. заявив, що під час затримання його побили співробітники Національної поліції. Він звернувся до ДБР з проханням розслідувати факт катування. Через тиждень йому відповіли, що справа не підпадає під юрисдикцію ДБР, оскільки подія сталася під час масових заворушень.

Питання:

1. Чи правомірна відмова ДБР?
2. Чи має ДБР повноваження розслідувати такі випадки?

Задача 6

Прокурор районної прокуратури був затриманий за підозрою у хабарництві. НАБУ почало розслідування, але ДБР також заявило про свої повноваження, оскільки прокурор – посадова особа правоохоронного органу.

Питання:

1. Хто має юрисдикцію у цій справі – НАБУ чи ДБР?
2. Як відбувається розмежування компетенції?

Задача 7

Суддя місцевого суду був підозрюваний у фальсифікації доказів у кримінальній справі. ДБР відкрило провадження. Однак Голова Верховного Суду надіслав листа з вимогою припинити розслідування, посилаючись на незалежність суддів.

Питання:

1. Чи може ДБР продовжувати розслідування?
2. Чи є незалежність судді перешкодою для розслідування злочину?

Задача 8

Журналіст опублікував матеріал, у якому стверджував, що ДБР свідомо затягує розслідування щодо високопоставленого силовика.

Директор ДБР відмовився коментувати, посилаючись на таємницю слідства.

Питання:

1. Чи має ДБР обов'язок інформувати громадськість?
2. Як поєднується прозорість із таємницею слідства?

Додаткове завдання для обговорення

Чи потрібно передавати функції ДБР до НАБУ або Нацполіції для уникнення дублювання?

Аргументуйте свою позицію, враховуючи:

- принцип спеціалізації;
- ризики політизації;
- ефективність розслідувань;
- міжнародні стандарти.

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на наступні поняття та законспектувати у зошитах:

1. Правові засади діяльності ДБР.
 - Законодавче закріплення: Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (2019 р.)
 - Місце ДБР у системі правоохоронних органів: чи є воно частиною МВС, прокуратури чи окремим органом?
 - Принципи діяльності: незалежність, об'єктивність, конфіденційність, підзвітність
2. Повноваження та об'єкт розслідувань.
 - Які злочини входять до компетенції ДБР?
 - Злочини, вчинені посадовими особами:
 - суддями, прокурорами, слідчими, поліцейськими, співробітниками СБУ, Нацгвардії, ДПСУ, пенітенціарної служби тощо
 - Застосування насильства, катування, зловживання владою, перешкоджання правосуддю.
 - Хто не підпадає під юрисдикцію ДБР? (наприклад, будь-які громадяни, депутати, голови ОДА).
3. Механізми контролю та взаємодії.
 - Внутрішній контроль: Рада громадського контролю при ДБР.
 - Прокурорський нагляд: роль спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ВАП).

- Судовий контроль: санкції на обшуки, арешти, прослуховування.
- Парламентський контроль: звіти перед Верховною Радою.

Що, на вашу думку, допоможе ДБР стати ефективнішим, незалежнішим і більш відкритим для громадян?

Питання для самоконтроля:

1. Повноваження слідчого.
2. Межі компетенції слідчого згідно КПК України.
3. Службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій.

Теми рефератів:

1. Шлях кримінального провадження: від заяви до суду.
2. Місце Державного бюро розслідувань в системі правоохоронних органів України.

Література до теми

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) / Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 року. № 30. Ст. 141 (зі змінами №1401-VIII від 02.06.2016. *ВВР*. 2016. № 28. Ст. 532 № 2680-VIII від 07.02.2019. *ВВР*. 2019. № 9. Ст. 50. № 27-IX від 03.09.2019. *ВВР*. 2019. № 38. Ст. 160).

2. Закон України Про національну безпеку України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241 (із змінами, внесеними згідно із Законами № 522-IX від 04.03.2020, № 808-IX від 17.07.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. 14:30, 14.10.2020.

3. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Наказ Генеральної прокуратури України від 06 квітня 2016 року № 139 (зі змінами, внесеними згідно з Наказами Генеральної прокуратури № 147 від 22.05.2017 № 16 від 31.01.2019).

4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, Мін'юсту, Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051 (із змінами та доповненнями, № 140-IX від 02.10.2019, № 187-IX від 04.10.2019, № 263-IX від 31.10.2019).

6. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. *Голос України*. 2016. № 7; № 1798-VIII від 21.12.2016. *ВВР*. 2017. № 7–8. Ст. 50; № 2475-VIII від 03.07.2018. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 36, Ст. 272 № 2720-VIII від 16.05.2019. *ВВР*. 2019. № 22. Ст. 84 № 263-IX від 31.10.2019.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 3.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

8. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

9. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 48. Ст. 1352.

10. Про Антикорупційну програму України на 2024–2026 роки : затв. Указом Президента України від 20 грудня 2023 р. № 850/2023. *Офіційний вісник України*. 2023. № 102. Ст. 3987.

11. Про Вищу антикорупційну судову палату у складі Верховного Суду : Закон України від 22 червня 2016 р. № 1420-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 215.

12. European Union Anti-Corruption Initiative in Ukraine (EUACI). Final Evaluation Report. Kyiv : EU Delegation to Ukraine, 2023. URL: <https://eeas.europa.eu>

13. GRECO. Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Ukraine Compliance Report (2024). Strasbourg : Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

14. Venice Commission. Opinion on the Draft Laws on the Judiciary and Anti-Corruption Bodies in Ukraine (CDL-AD (2015)025). Strasbourg : European Commission for Democracy through Law, 2015. URL: <https://www.venice.coe.int>

15. Національне антикорупційне бюро України. Щорічний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/ua/reports>

16. European Commission. 2024 Report on Ukraine's progress towards EU membership. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/>

17. Центр політико-правових реформ. Аналіз діяльності НАБУ у 2020–2024 роках / авторський колектив. Київ, 2024. 62 с.
18. Transparency International Україна. Антикорупційна ефективність НАБУ: моніторинг за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://ti-ua.org>
19. UNDP Ukraine. EU PRAVO Project: Supporting Anti-Corruption Institutions in Ukraine – Annual Report 2024. Kyiv : United Nations Development Programme, 2025. URL: <https://ua.undp.org>
20. Лукашук І. І. Правові засади діяльності антикорупційних органів в Україні. *Юридичний журнал*. 2022. № 3. С. 34–47.
21. Семенова О. В. Співвідношення повноважень НАБУ та ДБР: проблеми розмежування. *Право України*. 2023. № 5. С. 98–110.
22. Козюбра М. І. Антикорупційне правоохоронення в Україні: теорія та практика. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 288 с.
23. *Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua>
24. Українська правда. Хронологія найгріміших справ НАБУ (2020–2025). URL: <https://www.pravda.com.ua>
25. НАБУ. Статистика розслідувань та обвинувальних актів (2020–2025). Київ, 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/ua/statistics>
26. Антикорупційна політика України: Національна стратегія на 2021–2025 роки : затв. Указом Президента України від 28.12.2021 № 536/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5362021-41589>
27. Верховна Рада України. Матеріали парламентських слухань щодо діяльності НАБУ (2022–2024). URL: <https://rada.gov.ua>
28. Офіційний сайт ДБР. URL: <https://www.dbr.gov.ua>

Тема 16. Адвокатура та нотаріат України

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття, завдання, принципи та організаційні форми діяльності адвокатури.
2. Конституційне право людини на захист.
3. Види адвокатської діяльності.

4. Професійні права та обов'язки адвоката.
5. Гарантії адвокатської діяльності.
6. Поняття нотаріату.
7. Вимоги до нотаріуса.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як поняття, завдання, принципи та організаційні форми діяльності адвокатури; види адвокатської діяльності; професійні права та обов'язки адвоката; гарантії адвокатської діяльності; поняття нотаріату; вимоги до нотаріуса, а також інші питання, які зазначені у темі.

Конституція України (ст. 59) гарантує кожному право професійну правничу допомогу. У ч. 1 ст. 131-2 Конституції України також проголошено існування в Україні одного з найважливіших правових інститутів – адвокатури, основними завданнями якої є надання професійної правничої допомоги.

Значною мірою за станом адвокатури та ставленням до неї держави судять про демократичність самої держави.

Престиж адвоката та ефективність його діяльності перебувають у прямій залежності від становища людини в суспільстві і державі, від ставлення до фундаментальних принципів демократії і законності.

У будь-якому правовому суспільстві адвокату належить особлива роль.

Адвокат має діяти не тільки в інтересах клієнта, а й в інтересах права в цілому.

Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам, що відбувся у серпні 1990 року, вказують на особливість адвокатської діяльності в суспільстві, яка має поважатися і гарантуватися урядами при розробці національного законодавства та його застосуванні як адвокатами, так і суддями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади і суспільством у цілому.

Після здобуття Україною незалежності, в українському законодавстві зроблено перші кроки шляхом створення самостійної, незалежної адвокатури.

19 грудня 1992 року був прийнятий Закон України «Про адвокатуру», за яким у статті 1 адвокатура в Україні визнавалася

добровільним професійним громадським об'єднанням, покликаним згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, юридичну допомогу. Але це був перший Закон України, який мав свої позитиви і певні недоліки.

5 липня 2012 року Верховною Радою України був прийнятий вже другий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за яким ***адвокатура України** – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом (ст. 2 Закону).*

У ч. 2 ст. 2 Закону вказано, що адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти доповідь щодо місця, функцій та правового статусу адвокатури та нотаріату в системі забезпечення правосуддя та захисту прав громадян.

2. Проаналізувати принципи самоврядування, гарантії незалежності та механізми професійної відповідальності адвокатів і нотаріусів. Скласти доповідь.

3. Критично осмислити роль цих інститутів у забезпеченні доступу до правосуддя, правової безпеки та верховенства права. Скласти доповідь.

4. Адвокат і нотаріус – це не просто професії. Це мости між законом і людиною. Ваше завдання – зрозуміти, чи ці мости надійні і як їх зміцнити. Скласти есе.

5. Порівняльне аналітичне есе: «Адвокат і нотаріус: хто ближчий до громадянина?»

6. Кейс-дослідження: аналіз ситуації, коли адвокат або нотаріус порушив професійну етику (за матеріалами Кваліфікаційно-дисциплінарних комісій).

7. Візуальний проект: інфографіка «Шлях до адвокатського свідцтва», схема «Що може і не може робити нотаріус?»

8. Скласти уявний звіт експерта: для Ради Європи щодо стану адвокатури та нотаріату в Україні.

9. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Асоціації адвокатів або Нотаріальної палати з пропозиціями щодо покращення якості послуг.

10. Підготуватись щодо проведення ролевої гри «Клієнт у нотаріуса / адвоката».

11. Підготуватись щодо проведення дебатів «Чи потрібно скасувати монополію адвокатів на представництво в суді?»

12. Напишіть уявний щоденник професіонала, який працює в умовах війни, цифровізації та зростання попиту на правову допомогу.

13. Створіть стислий гід (текст або інфографіку) з порадами для громадян: на що звертати увагу, як перевірити легітимність, куди скаржитися.

14. Запропонуйте три конкретні зміни, які, на вашу думку, зроблять ці інститути більш доступними, прозорими та орієнтованими на громадянина. Скласти доповідь.

15. Ознайомитись з Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

16. Скласти есе: «Чи хотів (ла) б я стати адвокатом або нотаріусом? Чи вірю я, що ці професії дійсно служать громадянам, а не лише власному доходу? Що я, як майбутній юрист, очікую від цих інститутів?»

17. Взаємодія громадянина з інститутами адвокатури та нотаріата у повсякденному житті. Скласти есе.

Самостійна робота – 2 / 4 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин Петренко звернувся до адвоката Сидоренка з проханням захистити його сина у кримінальній справі. Адвокат погодився, але попросив 50 000 грн «за зв'язки з суддею». Петренко записав розмову на диктофон і звернувся до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії.

Питання:

1. Чи порушив адвокат закон?
2. Які наслідки можуть настати для адвоката?
3. Чи є запис розмови доказом у дисциплінарній справі?

Задача 2

Лікар Лисенко важко хворіє і хоче оформити заповіт на користь онука. Він не може прийти до нотаріуса через стан здоров'я. Його родичі звернулися до нотаріуса з проханням приїхати до лікарні.

Питання:

1. Чи має право нотаріус виїхати до лікарні?
2. Які умови повинні бути дотримані при оформленні заповіту поза нотаріальною конторою?
3. Чи потрібна присутність свідків?

Задача 3

Адвокат Іваненко представляє інтереси клієнта в цивільній справі про стягнення боргу. Під час засідання суду він дізнався, що суддя – його двоюрідний брат. Адвокат не заявив про це, і справа була розглянута. Пізніше противник оскаржив рішення, посилаючись на конфлікт інтересів.

Питання:

1. Чи мав адвокат обов'язок заявити про спорідненість із суддею?
2. Чи є підстави для скасування рішення суду?
3. Чи може це бути підставою для дисциплінарної відповідальності адвоката?

Задача 4

Нотаріус посвідчив довіреність на продаж квартири від імені жінки, яка перебувала в стані алкогольного сп'яніння. Пізніше вона звернулася до суду з позовом про визнання довіреності недійсною.

Питання:

1. Чи мав право нотаріус посвідчувати таку довіреність?
2. Які обов'язки нотаріуса щодо перевірки дієздатності особи?
3. Чи несе нотаріус відповідальність за завдану шкоду?

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на наступні поняття та з'ясувати їхній зміст:

1. Адвокатура.
 - *Правові засади:* Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Конституція (ст.ст. 59, 131-2).
 - *Принципи:* незалежність, конфіденційність, професійна таємниця, самоврядування.

- *Функції*: захист прав клієнтів, представництво в суді, надання правової допомоги.

- *Органи самоврядування*: Всеукраїнський конгрес адвокатів, Рада адвокатів, Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії (КДК).

- *Механізми відповідальності*: дисциплінарні провадження, скасування статусу адвоката.

2. Нотаріат.

- *Правові засади*: Основи законодавства України про нотаріат, Цивільний кодекс.

- *Принципи*: законність, об'єктивність, недоторканність нотаріальної діяльності.

- *Функції*: посвідчення угод, видання виписок, засвідчення копій, накладення заборон на відчуження майна.

- *Форми діяльності*: державний нотаріус та приватний нотаріус.

- *Органи самоврядування*: Нотаріальна палата України, кваліфікаційні комісії.

- *Механізми відповідальності*: дисциплінарна, цивільна, кримінальна відповідальність.

3. Порівняльний аналіз.

- У чому полягає різниця між адвокатом і нотаріусом?

- Як обидва інститути сприяють профілактиці правових конфліктів?

- Чи є проблеми доступу до адвокатських та нотаріальних послуг у регіонах?

- Як цифровізація (електронний нотаріат, онлайн-консультації) впливає на їх діяльність?

4. Аналіз однієї реальної ситуації.

- Оберіть приклад із офіційних рішень КДК адвокатів або Нотаріальної палати.

- Опишіть: суть порушення, процедуру розгляду, рішення, наслідки.

- Чи було дотримано принципів справедливості та професійної етики?

Приклади для аналізу:

- Скасування статусу адвоката за розголошення таємниці клієнта.

- Дисциплінарне стягнення нотаріуса за незаконне посвідчення угоди.

- Випадки участі адвоката у фіктивних угодах.

- Роль нотаріуса під час воєнного стану (наприклад, оформлення довіреностей для ВПО).

Відповісти на запитання та обґрунтувати відповіді:

1. В чому полягає взаємодія адвокатури та нотаріату з іншими правоохоронними органами?

2. В чому полягає роль адвоката (захист) і нотаріуса (профілактика)?

3. В чому полягають реальні механізми професійної етики та відповідальності?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття, завдання, принципи та організаційні форми діяльності адвокатури.

2. Види адвокатської діяльності.

3. Професійні права та обов'язки адвоката.

4. Гарантії адвокатської діяльності.

5. Поняття нотаріату.

6. Вимоги щодо нотаріуса.

Теми рефератів:

1. Роль нотаріуса під час воєнного стану.

2. Поняття та характеристика функцій нотаріуса.

3. Правовий захист особи як конституційної гарантії захисту прав людини.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.06.2018 № 2464-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-19>

3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.2003 № 1294-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1294-15>

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Про гарантовану державою правову допомогу : Закон України від 11.02.2013 № 494-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-18>
8. Бойко О. М. Адвокатура та нотаріат України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2024. 288 с.
9. Головацький В. М. Правова система України: адвокатура, нотаріат, юридична допомога : підручник / В. М. Головацький, Т. В. Цимбалюк. Львів : ЛДУВС, 2025. 352 с.
10. Семенова Н. В. Роль адвокатури в забезпеченні права на справедливий суд, *Право України*. 2025. № 4. С. 62–75.
11. Петренко І. О. Сучасні проблеми функціонування нотаріату в Україні. *Юридичний часопис*. 2024. № 6. С. 28–37.
12. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.naua.org.ua>
13. Національна асоціація нотаріусів України : офіційний сайт. URL: <https://notaries.ua>
14. Міністерство юстиції України : офіційний вебпортал. URL: <https://minjust.gov.ua>
15. Єдиний державний реєстр нотаріусів України. URL: <https://usr.minjust.gov.ua>
16. Офіційні сайти: <https://www.advocates.org.ua> (Асоціація адвокатів України); [<https://notary.kiev.ua>] (Нотаріальна палата України)
17. Реєстри: Єдиний реєстр адвокатів: [<https://advocate.gov.ua>]; Реєстр нотаріусів: [<https://minjust.gov.ua>]

Тема 17. Органи та установи юстиції

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Історичний розвиток органів юстиції України.
2. Міністерство юстиції України, його завдання і повноваження.
3. Загальна характеристика органів юстиції.
4. Структурні підрозділи Міністерства юстиції України та їх характеристика і особливості: Державна виконавча служба (ДВС); Державна пенітенціарна служба України; Органи державної реєстрації;

Центри безоплатної правової допомоги; Державна служба України з питань суддівсько-правової реформи.

5. Основні етапи реформ.

6. Територіальні органи юстиції, система та правові засади діяльності.

7. Структурні підрозділи міжрегіонального управління Міністерства юстиції.

Методичні рекомендації

Слід розглянути у повному обсязі такі питання як історичний розвиток органів юстиції; Міністерство юстиції України, його завдання і повноваження; загальна характеристика органів юстиції, а також інші питання, які зазначені у темі.

Органи юстиції України – це система органів виконавчої влади, яку очолює Міністерство юстиції України, призначенням якої є формування та забезпечення реалізації державної правової політики та виконання інших завдань, визначених законодавством.

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Органи та установи юстиції становлять собою важливу складову інфраструктури правової держави, забезпечуючи реалізацію судових рішень, реєстрацію правових фактів, виконання покарань, захист прав громадян та функціонування цивільного обороту. На відміну від судової влади, яка здійснює правосуддя, органи юстиції виконують допоміжні, але стратегічно значущі функції, спрямовані на підтримку верховенства права, стабільності правових відносин та ефективності правоохоронної системи в цілому.

До системи органів юстиції в Україні належать Міністерство юстиції України, Державна виконавча служба, Державна пенітенціарна служба, Державна служба України з питань суддівсько-правової реформи, органи державної реєстрації (держреєстратори), нотаріат (у частині державного нагляду), а також установи виконання покарань, центри безоплатної правової допомоги та інші підрозділи. Усі вони діють у рамках єдиної державної політики у сфері юстиції, координованої Міністерством юстиції.

Актуальність аналізу цієї системи зростає в умовах триваючих реформ, цифровізації державного управління, воєнного стану

та прагнення України до повноцінної інтеграції в європейський правовий простір. Ефективне функціонування органів юстиції безпосередньо впливає на доступ до правосуддя, виконання рішень судів, захист майнових і немайнових прав громадян, а також на загальний інвестиційний клімат у країні.

Діяльність сучасних органів юстиції України спрямована на максимальне сприяння зміцненню інститутів державної влади в Україні і в цьому контексті – проведення державної правової політики.

Органи юстиції України покликані стояти на сторожі принципів справедливості, верховенства права, і це свідчить про значний внесок в утвердження демократичних засад розвитку державності, пріоритету прав і свобод людини, незалежної, самостійної держави.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Сформувати цілісне розуміння місця, функцій та структури органів юстиції в системі державного управління та правозастосування. Скласти доповідь.

2. Проаналізувати роль Міністерства юстиції та підпорядкованих йому установ (реєстраційні служби, виконавча служба, пенітенціарна система, органи з питань громадянства тощо) у забезпеченні правової безпеки, доступу до правосуддя та реалізації прав громадян. Скласти доповідь.

3. Критично осмислити ефективність, цифровізацію та реформування сектору юстиції в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Скласти доповідь.

4. Творчо осмислити взаємодію органів юстиції з іншими правоохоронними структурами та громадянами. Скласти доповідь.

5. Скласти аналітичне есе: «Юстиція – двигун правової держави?»

6. Кейс-дослідження: аналіз взаємодії громадянина з одним із органів юстиції (наприклад, реєстрація права власності, виконання судового рішення, оформлення громадянства).

7. Візуальний проєкт: інфографіка «Екосистема юстиції: хто що робить?», схема «Шлях громадянина через органи юстиції»

8. Скласти уявний звіт експерта: для Європейської комісії щодо стану реформи юстиції в Україні.

9. Скласти лист-звернення: від імені громадянина до Міністра юстиції з пропозиціями щодо покращення послуг.

10. Органи юстиції – це механізми, через які закон стає частиною нашого життя. Ваше завдання – зрозуміти, як вони працюють і як зробити їх кращими. Скласти аналітичне есе.

11. Скласти доповіді щодо питань:

- Цифровізація: електронні реєстри, онлайн-реєстрація, цифрові довіреності.

- Вплив воєнного стану: робота в умовах війни, допомога ВПО, захист прав окупованих територій.

- Проблеми: корупційні ризики, бюрократія, навантаження на виконавчі служби, умови утримання в установах.

12. Оберіть приклад із офіційних звітів Мін'юсту, скарг громадян, медіа або судових рішень та опишіть: суть події, роль конкретного органу юстиції, результат, реакцію суспільства; чи було дотримано принципів ефективності, доступності, поваги до прав людини?

13. Проаналізувати та скласти доповідь щодо наступних питань:

- Реєстрація права власності на житло після звільнення Херсонщини.

- Виконання рішення суду про стягнення аліментів.

- Надання статусу біженця особі з окупованих територій.

- Умови утримання в слідчих ізоляторах під час війни.

14. Запропонуйте три конкретні реформи, які, на вашу думку, зроблять органи юстиції більш ефективними, людяними та цифровими.

15. Опишіть уявну історію: людина втрачає житло через бойові дії, переїжджає як ВПО, оформлює нову власність, отримує документи, звертається до виконавчої служби. Покажіть, як органи юстиції допомагають (або заважають).

16. Створіть короткий буклет або інфографіку: «Що робити, якщо вам потрібно зареєструвати угоду, виконати рішення суду, отримати статус біженця, знайти в'язня?»

17. Ознайомитись: з Законом України «Про Міністерство юстиції України»; Законом України «Про державну виконавчу службу»; Законом України «Про виконання покарань».

18. Підготуватись щодо проведення ролевої гри «Громадянин у ДАРі / у виконавчій службі»;

19. Провести організацію дебатів «Чи потрібно передати виконавчу службу до судової системи?»

20. Скласти есе: «Права людини в умовах воєнного стану: як оформлювати документи?»

21. «Чи усвідомлював (ла) я раніше, наскільки часто я взаємодію з органами юстиції? Чи вважаю їх діяльність ефективною? Що я, як майбутній юрист, можу зробити, щоб ця система стала справжньою опорою для громадян?» Скласти доповіді.

Самостійна робота – 2 год / 10 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин Петров отримав рішення суду про стягнення 100 000 грн із колишнього роботодавця. Через два місяці борг так і не був сплачений. Петров звернувся до районного відділу Державної виконавчої служби, але виконавець відповів: «Це не наша справа – звертайтеся до поліції».

Питання:

1. Чи правомірна відмова виконавця?
2. Які повноваження має державний виконавець?
3. Які дії може вжити Петров для захисту свого права?

Задача 2

Міністерство юстиції України відмовило у реєстрації громадської організації «Правова ініціатива», мотивуючи це тим, що її назва «може ввести громадян в оману». Засновники організації вважають, що їхнє конституційне право на об'єднання порушено.

Питання:

1. Чи має право Міністерство юстиції відмовляти в реєстрації громадської організації?
2. За яких умов можлива така відмова?
3. Як можна оскаржити рішення Міністерства юстиції?

Задача 3

У місті немає державного нотаріуса, а приватні нотаріуси відмовляються їхати до лікарні для оформлення заповіту важкохворому пацієнту. Родичі звернулися до управління юстиції з проханням направити державного нотаріуса.

Питання:

1. Чи існують державні нотаріуси в Україні?
2. Чи має управління юстиції повноваження забезпечити надання нотаріальної допомоги?

3. Які гарантії доступу до нотаріальних послуг передбачені законом?

Задача 4

Громадянка Сидоренко народила дитину вдома. Через місяць вона звернулася до РАГСу для реєстрації народження, але їй відмовили, бо не було медичного свідоцтва про народження.

Питання:

1. Чи правомірна відмова РАГСу?
2. Як можна зареєструвати народження дитини, якщо вона народилася поза медичним закладом?
3. Які документи потрібні в такому випадку?

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на наступні поняття та їх зміст:

1. Поняття та система органів юстиції.

Чи є «органи юстиції» окремою гілкою влади?

Які органи входять до системи юстиції за чинним законодавством?

- Міністерство юстиції України.
- Державна виконавча служба України.
- Державна пенітенціарна служба України.
- Державна служба України з питань громадянства.
- Реєстраційні служби (ДАР, ЦНАПи, нотаріат).
- Національна школа суддів (у співвідпорядкуванні).

2. Основні функції ключових установ.

• Міністерство юстиції: стратегічне керівництво, законотворча діяльність, представництво інтересів держави в судах, міжнародне правове співробітництво

• Державна виконавча служба: виконання судових рішень, адміністративних актів.

• Пенітенціарна служба: утримання осіб під вартою, виконання покарань, реабілітація.

• Служба з питань громадянства: надання статусу біженця, державного захисту, легалізація перебування іноземців.

- Реєстраційні органи: державна реєстрація прав на нерухомість, юридичних осіб, актів цивільного стану.

Питання для самоконтроля:

1. Історичний розвиток органів юстиції.
2. Міністерство юстиції України, його завдання і повноваження.
3. Загальна характеристика органів юстиції.

Теми рефератів:

1. Органи юстиції в системі правоохоронних інститутів України:
2. Міжнародні стандарти щодо організації діяльності органів юстиції України.

Література до теми

1. Про організацію та діяльність органів і установ юстиції : Закон України від 18.03.2010 № 1841-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-17>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.2003 № 1294-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1294-15>
4. Про державну виконавчу службу : Закон України від 02.03.2016 № 1257-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1257-19>
5. Про реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.06.2018 № 2464-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-19>
7. Положення про Міністерство юстиції України : затв. Указом Президента України від 24.01.2023 № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25/2023>
8. Бойко О. М. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / О. М. Бойко, І. В. Козаченко. Київ : Алерта, 2023. 320 с.
9. Головацький В. М. Органи юстиції в системі правоохоронних інститутів України : монографія. Львів : ЛДУВС, 2024. 256 с.
10. Кравченко М. О. Система органів юстиції: теоретико-правові засади та практика функціонування. *Юридичний вісник*. 2025. № 2. С. 34–48.

11. Міністерство юстиції України : офіційний вебсайт. URL: <https://minjust.gov.ua>
12. Державна виконавча служба України : офіційний сайт. URL: <https://dvsu.gov.ua>
13. Національна асоціація нотаріусів України : офіційний сайт. URL: <https://notaries.ua>
14. Реєстраційна служба України : офіційний портал. URL: <https://www.dabi.gov.ua>
15. Про Міністерство юстиції України : Закон України : від 20.12.2017 № 2312-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 4–5. Ст. 28.
16. Про виконавче провадження : Закон України : від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 27. Ст. 654.
17. Про виконання покарань та застосування інших заходів кримінально-правового характеру : Закон України : від 20.03.2012 № 4398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 24. Ст. 205.
18. Про безоплатну правову допомогу : Закон України : від 23.02.2012 № 4371-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 138.
19. Рекомендація СМ/Рес (2010)13 Комітету міністрів Ради Європи щодо ефективного виконання судових рішень. Страсбург, 2010. 8 с.
20. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими («Правила Нельсона Мандели») : прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.2015. Нью-Йорк, 2015. 22 с.
21. Міністерство юстиції України : офіційний вебсайт. URL: <https://minjust.gov.ua>
22. Офіційний сайт Міністерства юстиції. URL: <https://minjust.gov.ua>

Тема 18. Вища рада правосуддя

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Місце Вищої ради правосуддя в системі органів державної влади.
2. Історія становлення Вищої ради правосуддя.
3. Склад та порядок формування Вищої ради правосуддя.
4. Основні повноваження Вищої ради правосуддя.
5. Форми діяльності Вищої ради правосуддя.

Методичні рекомендації

Під час розгляду теми слід розглянути у повному обсязі такі питання як місце Вищої ради правосуддя в системі органів державної влади; історія становлення ВРП; склад та порядок формування Вищої ради правосуддя; основні повноваження Вищої ради правосуддя; форми діяльності Вищої ради правосуддя; Вища рада правосуддя та міжнародні стандарти; значення Вищої ради правосуддя для правової держави, а також інші питання, які зазначені у темі.

Судова реформа в Україні, спрямована на забезпечення незалежності, ефективності та довіри до правосуддя, є одним із ключових напрямів державотворення. Центральним органом, який координує цей процес та забезпечує функціонування системи підзвітності суддів, є Вища рада правосуддя (ВРП).

Як квазісудовий орган, *ВРП виконує важливі повноваження* у сфері формування судової влади, дисциплінарного провадження щодо суддів, а також здійснення контролю за додержанням етичних стандартів. У контексті євроінтеграційних зобов'язань України роль ВРП набуває особливої актуальності, оскільки саме вона має бути гарантією балансу між незалежністю суддів і їхньою підзвітністю перед суспільством.

Вища рада правосуддя є центральним інститутом сучасної судової системи України, покликаним забезпечувати баланс між незалежністю суддів і їхньою підзвітністю. За час свого існування ВРП зробила значні кроки у напрямку професіоналізації судової влади, зокрема завдяки впровадженню конкурентних механізмів призначення суддів та посиленню етичного контролю.

Проте перед органом залишаються серйозні *виклики*: забезпечення реальної незалежності від політичного тиску, підвищення прозорості рішень, скорочення строків розгляду дисциплінарних справ та посилення ролі професійного суддівського середовища у її складі.

Подальша реформа ВРП має враховувати міжнародні стандарти, рекомендації європейських інституцій та очікування українського суспільства.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти доповідь щодо місця, функцій та конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя (ВРП) як ключового органу судового самоврядування.

2. Проаналізувати повноваження ВРП у сфері призначення, атестації, дисциплінарного провадження щодо суддів та прокурорів. Скласти доповідь.

3. Критично осмислити щодо ефективності, незалежності, прозорості та політичної впливовості ВРП. Скласти доповідь.

4. Творчо осмислити роль ВРП у забезпеченні верховенства права, довіри до правосуддя та виконанні міжнародних зобов'язань України. Скласти доповідь.

5. Скласти аналітичне есе: «ВРП: гарант незалежності чи інструмент політичного компромісу?»

6. Кейс-дослідження: аналіз конкретного рішення ВРП (наприклад, про призначення судді Верховного Суду, дострокове звільнення прокурора, дисциплінарне стягнення).

7. Візуальний проект: інфографіка «Хто формує ВРП?», схема «Шлях кандидата в судді через ВРП».

8. Скласти уявний звіт експерта: для Венеціанської комісії або Європейської комісії з демократії через право.

9. Скласти лист-звернення: від імені громадянської організації до ВРП з пропозиціями щодо удосконалення роботи.

10. Вища рада правосуддя – це не просто комісія. Це дзеркало, в яке дивиться вся система правосуддя. Ваше завдання – зрозуміти, чи воно чисте і як його протерти. Скласти есе.

11. Опишіть, як би ви приймали рішення щодо кандидата в судді, який має високу кваліфікацію, але підтримує сумнівні політичні погляди. На що звернули б увагу? Як уникнути упередженості?

12. Напишіть уявну заяву від імені правозахисної організації, яка критикує надмірну закритість ВРП. Запропонуйте три конкретні кроки для підвищення прозорості.

13. Запропонуйте три реалістичні зміни у законодавстві або процедурі роботи ВРП, які, на вашу думку, зроблять її більш незалежною, професійною та відкритою.

14. Законспектувати у зошиті Конституцію України (ст. 131).

15. Ознайомитись з Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

16. Підготувати проведення модельного засідання ВРП.

17. Підготуватись щодо проведення дебатів «Чи потрібно скоротити кількість політичних представників у ВРП?»

18. Скласти доповідь: «Чи дійсно захищає незалежність суддів і прокурорів ВРП? Що я, як майбутній юрист, очікую від цього органу? Як можна зробити ВРП справжнім гарантом справедливого правосуддя?»

19. Скласти есе: реформа правосуддя – це не лише зміна законів, а й створення нових інститутів контролю.

20. Скласти доповідь щодо критичного ставлення до балансу між професійною автономією та суспільною підзвітністю.

Самостійна робота – 2 год

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується розв'язати задачі

Ситуативні задачі

Задача 1

Громадянин подав скаргу до Вищої ради правосуддя на суддю районного суду через те, що той не розглядав його цивільну справу протягом 10 місяців. Скарга була подана без паспортних даних автора (анонімно). ВРП відмовила у розгляді скарги.

Питання:

1. Чи правомірна відмова ВРП?
2. Які вимоги до форми дисциплінарної скарги на суддю?
3. Чи може ВРП розглядати скарги на порушення строків судочинства?

Задача 2

Прокурор області отримав дисциплінарне стягнення – оголошення недовіри – за грубе порушення процесуального закону. Він оскаржив рішення ВРП, стверджуючи, що ВРП не має права розглядати справи щодо прокурорів.

Питання:

1. Чи входить до компетенції ВРП розгляд дисциплінарних справ щодо прокурорів?
2. З якого часу ВРП набула таких повноважень?
3. Чи є рішення ВРП остаточним?

Задача 3

ВРП розглянула питання про звільнення судді через не подання електронної декларації. Більшість членів підтримала звільнення. Однак суддя

звернувся до суду з позовом про визнання рішення ВРП недійсним, посилаючись на те, що він подав декларацію з затримкою на 2 дні.

Питання:

1. Чи є несвоечасне подання декларації підставою для звільнення судді?
2. Чи має право суд переглядати рішення ВРП?
3. Які гарантії передбачені для судді під час дисциплінарного провадження?

Задача 4

Президент України вніс до ВРП подання щодо призначення кандидата на посаду судді окружного адміністративного суду. ВРП відмовила, мотивуючи це відсутністю достатнього досвіду кандидата. Президент вважає, що ВРП порушила його конституційні повноваження.

Питання:

1. Чи має ВРП право відмовляти Президенту у призначенні судді?
2. Яка роль ВРП у процедурі призначення суддів?
3. Чи може Президент оскаржити рішення ВРП?

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на наступні поняття та з'ясувати їхній зміст:

1. Конституційно-правові засади ВРП.
 - Коли і чому було створено ВРП? Які зміни внесено до Конституції України?
 - Чи є ВРП частиною судової влади, виконавчої влади чи окремим органом?
 - Які принципи лежать в основі її діяльності? (незалежність, колегіальність, підзвітність, прозорість).
2. Склад та механізм формування.
 - Хто входить до складу ВРП? (судді, прокурори, адвокати, науковці, представники Президента, ВР, Уряду).
 - Як відбувається відбір несуддівських членів?
 - Чи забезпечує поточний склад баланс інтересів та професійну легітимність?
3. Основні повноваження ВРП.
 - Призначення на посаду та звільнення суддів.
 - Дисциплінарні провадження щодо суддів (через Дисциплінарну комісію).

- Подання подань до Президента про звільнення суддів.
- Участь у формуванні Вищої кваліфікаційної комісії суддів.
- Контроль за дотриманням вимог щодо етики та поведінки суддів.
- З 2021 року – аналогічні повноваження щодо прокурорів (через Вищу кваліфікаційну комісію прокурорів).

Проаналізувати реальне рішення ВРП (2022–2026 рр.).

- Назва / сутність рішення (наприклад, відмова у призначенні кандидата, дострокове звільнення судді за порушення етики, підтримка скарги на прокурора).

- Процедура прийняття рішення.
- Реакція громадськості, ЗМІ, міжнародних партнерів.
- Чи вважаєте ви рішення обґрунтованим, прозорим, відповідним міжнародним стандартам?

Приклади для аналізу:

- Рішення щодо членів Вищого антикорупційного суду.
- Звільнення судді за порушення Кодексу суддівської етики.
- Відмова у призначенні кандидата через недостатню кваліфікацію.
- Рішення щодо дисциплінарної скарги на прокурора під час війни.

Питання для самоконтроля:

1. Місце Вищої ради правосуддя в системі органів державної влади.
2. Історія становлення ВРП.
3. Склад та порядок формування Вищої ради правосуддя.
4. Основні повноваження Вищої ради правосуддя.
5. Форми діяльності Вищої ради правосуддя.
6. Вища рада правосуддя та міжнародні стандарти.
7. Значення Вищої ради правосуддя для правової держави.

Теми рефератів:

1. Значення Вищої ради правосуддя для правової держави.
2. Вища рада правосуддя та міжнародні стандарти.

Література до теми

1. Офіційний сайт ВРП. URL: <https://vrp.gov.ua>
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр](https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр)

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 203.
4. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 204.
5. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1405-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 206.
6. Про дисциплінарну відповідальність суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 26. Ст. 205.
7. Положення про Вищу раду правосуддя : затв. постановою Вищої ради правосуддя від 12 квітня 2017 р. № 22. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/documents/polozhennya-pro-vrpr>
8. Положення про Дисциплінарну палату Вищої ради правосуддя : затв. постановою Вищої ради правосуддя від 12 квітня 2017 р. № 23. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/documents/polozhennya-pro-dytsyplinarnu-palatu>
9. Кодекс суддівської етики : затв. постановою Вищої ради правосуддя від 22 лютого 2017 р. № 3. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/documents/kodeks-suddivskoyi-etyky>
10. European Convention on Human Rights (Rome, 4.XI.1950). Strasbourg : Council of Europe, 1950. URL: <https://www.echr.coe.int>
11. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecutors in the criminal justice system: adopted 13 October 2010. Council of Europe. Strasbourg, 2010. URL: <https://rm.coe.int/168070d3c0>
12. Venice Commission. Opinion on the Draft Laws on the Judiciary of Ukraine (CDL-AD (2017)030). Strasbourg: European Commission for Democracy through Law, 2017. URL: <https://www.venice.coe.int>
13. Вища рада правосуддя. Щорічний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://vrp.gov.ua/ua/reports>
14. European Commission. 2024 Report on Ukraine's progress towards EU membership. Brussels: European Commission, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/>
15. GRECO. Fourth Evaluation Round – Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors: Ukraine Compliance Report (2024). Strasbourg : Council of Europe, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

16. Центр політико-правових реформ. Аналіз діяльності Вищої ради правосуддя у 2020–2024 роках / авторський колектив. Київ, 2024. 58 с.
17. Transparency International Україна. Моніторинг діяльності Вищої ради правосуддя: звіт за 2024 рік. Київ, 2025. URL: <https://ti-ua.org>
18. UNDP Ukraine. EU PRAVO Project: Supporting Judicial Reform in Ukraine – Annual Report 2024. Kyiv : United Nations Development Programme, 2025. URL: <https://ua.undp.org>
19. Лукашук І. І. Реформа органів суддівського самоврядування в Україні. *Юридичний журнал*. 2022. № 5. С. 42–55.
20. Загайкевич М. В. Вища рада правосуддя як гарант незалежності судової влади. *Право України*. 2023. № 4. С. 105–118.
21. Козюбра М. І. Судова реформа та роль Вищої ради правосуддя *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 77–90.
22. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://vrp.gov.ua>
23. Українська правда. Хронологія ключових рішень Вищої ради правосуддя (2020–2025) URL: <https://www.pravda.com.ua>
24. Верховна Рада України. Матеріали парламентських слухань щодо діяльності Вищої ради правосуддя (2022–2024). URL: <https://rada.gov.ua>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти до всіх тем

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Митний кодекс України від 13 бер. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Про Службу безпеки України : Закон від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
5. Про Національну поліцію: Закон від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
6. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
7. Про прокуратуру : Закон від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
9. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535.
10. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
11. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
12. Про державну таємницю : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 16. Ст. 93. Документ 3855-XII,

чинний, поточна редакція. Редакція від 24.10.2020, підстава 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

13. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 3.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. *Голос України*. № 79 (7085) 24 квітня 2019 року. С. 11.

15. Про Службу безпеки України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

16. Про Національну поліцію. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

17. Про державний кордон України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 2. Ст. 5. Документ 1777-XII, чинний, поточна редакція. Редакція від 05.08.2021. Підстава 1664-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>

18. Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст.131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

19. Про прокуратуру : Закон України від 14.05.2015 № 714-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 217.

20. Про дисциплінарну відповідальність прокурорів : Закон України від 14.05.2015 № 715-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 218.

21. Положення про Вишу кваліфікаційну комісію прокурорів : затв. Указом Президента України від 22.02.2017 № 22. *Офіційний вісник України*. 2017. № 11. Ст. 312.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний вебсайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>

2. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <http://www.portal.rada.gov.ua>

3. Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

4. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>
5. Офіційний вебпортал судової влади в Україні. URL: <http://www.court.gov.ua/vscourt>
6. Офіційний вебсайт Верховного Суду України. URL: <http://www.scourt.gov.ua>
7. Офіційний вебсайт Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільний і кримінальних справ. URL: <http://www.sc.gov.ua>
8. Офіційний вебсайт СБУ. URL: <http://www.sbu.gov.ua>
9. Офіційний вебсайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua>
10. Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua>
11. Єдиний реєстр судових рішень в Україні. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
12. Форум працівників МВС України. URL: <http://www.police.ua>
13. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури. URL: <http://www.vkka.gov.ua>
14. Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
15. Сайт Міжнародного гуманітарного університету. URL: <https://mgu.edu.ua>
16. Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <http://library.onua.edu.ua/>

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Адвокатура – саморегульована професійна спільнота адвокатів, яка забезпечує правовий захист громадян і юридичних осіб. Не входить до системи правоохоронних органів.

Активи, одержані злочинним шляхом – майно, кошти, права або інші цінності, набуті внаслідок вчинення корупційного злочину. НАБУ має повноваження виявляти такі активи, а ВАС – приймати рішення про їх конфіскацію на користь держави.

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) – централізований орган досудового розслідування, що розслідує податкові злочини, контрабанду, фінансові махінації. Створено у 2021 р. шляхом реформування податкової міліції.

Верховний Суд України – єдиний касаційний суд у системі судів загальної юрисдикції. Забезпечує єдиносправедливе застосування закону та узагальнення судової практики.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України (ВККС) – орган, що проводить конкурси на посади суддів, перевіряє їхню професійну придатність та етичну поведінку.

Вища рада правосуддя (ВРП) – незалежний конституційний орган, що забезпечує незалежність суддів, здійснює кадрову політику у судовій системі, призначає / звільняє суддів та розглядає дисциплінарні справи щодо суддів.

Вищий антикорупційний суд (ВАС) – спеціалізований суд, створений у 2019 році для розгляду кримінальних проваджень про корупційні злочини високого рівня, які розслідуються НАБУ та підтримуються САП. Має першу та апеляційну інстанції.

Державне бюро розслідувань (ДБР) – орган досудового розслідування, що розслідує злочини, вчинені посадовими особами правоохоронних органів (поліція, прокуратура, суди, СБУ тощо).

Дисциплінарна відповідальність – відповідальність посадової особи (судді, прокурора, слідчого) за порушення службової

дисципліни або етичних норм, що влече застосування стягнень (попередження, догана, звільнення).

Дисциплінарна відповідальність прокурора – відповідальність за порушення службової дисципліни, що накладається керівником прокуратури без участі незалежного органу.

Дисциплінарна відповідальність судді – відповідальність за порушення Кодексу суддівської етики або службової дисципліни, що розглядається Дисциплінарною палатою ВРП.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, під час якої здійснюються слідчі та оперативно-розшукові дії для встановлення фактичних обставин злочину, збору доказів, виявлення підозрюваних. Проводиться слідчими органами (Національна поліція України, НАБУ, ДБР, СБУ). У справах НАБУ цю функцію виконують слідчі бюро за процесуального керівництва САП.

Загальний нагляд – функція прокуратури, скасована у 2015 р., яка передбачала контроль за додержанням законів усіма органами та особами.

Конституційний контроль – перевірка відповідності законів і інших правових актів Конституції України, яку здійснює лише Конституційний Суд.

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції, що здійснює конституційний контроль – перевіряє відповідність законів Конституції.

Корупційний злочин високого рівня – злочин, передбачений Кримінальним кодексом України, вчинений службовою особою, яка займає особливо відповідальне або відповідальне становище (наприклад, міністри, голови ОДА, керівники державних підприємств, судді, депутати, прокурори тощо), або пов'язаний із завданням значної шкоди державі (понад 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Міжнародне співробітництво в боротьбі з корупцією – взаємодія НАБУ з іноземними правоохоронними органами (наприклад, Eurojust, OLAF, FBI, NABU partners тощо) для розслідування транснаціональних корупційних схем, вилучення активів за кордоном, обміну інформацією та правової допомоги.

Міністерство внутрішніх справ (МВС) – центральний орган виконавчої влади, що координує діяльність Національної поліції, ДСНС, ДМС та інших підпорядкованих структур.

Національна поліція України – орган досудового розслідування, що розслідує більшість кримінальних проваджень, не віднесених до компетенції НАБУ, ДБР чи СБУ.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – спеціалізований центральний орган державної виконавчої влади, підпорядкований Президенту України, який здійснює оперативно-розшукову та досудову слідчу діяльність щодо корупційних злочинів високого рівня. Створене відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII.

Незалежність НАБУ – гарантія, що діяльність бюро не підлягає політичному чи адміністративному втручанням. Забезпечується через особливий порядок призначення керівництва, фінансування з держбюджету, а також механізми внутрішнього контролю та звітування.

Незалежність судді – принцип, згідно з яким суддя підпорядковується лише Конституції та законам України і не може піддаватися тиску з боку державних органів, посадових осіб чи громадян.

Нотаріат – система уповноважених осіб, що удостоверюють угоди, видають дублікати документів, засвідчують копії. Не є правоохоронним органом. |

Оперативно-розшукова діяльність НАБУ – діяльність НАБУ, спрямована на виявлення, запобігання, припинення та розкриття корупційних злочинів за допомогою спеціальних засобів і методів (наприклад, прослуховування, контрольовані поставки, залучення конфіденційних співробітників тощо).

Орган юстиції – Міністерство юстиції України – центральний орган виконавчої влади у сфері юстиції (реєстрація, нотаріат, виконавча служба), яке не належить до судової системи, але забезпечує функціонування нотаріату, держреєстрації, виконавчої служби тощо.

Правовий статус – сукупність прав, обов'язків, гарантій та відповідальності особи або органу, встановлених законом.

Правовий статус прокурора – сукупність повноважень, обов'язків, підпорядкованості та відповідальності прокурора як посадової особи єдиної системи прокуратури.

Правовий статус слідчого – процесуальний статус посадової особи, уповноваженої проводити досудове розслідування; залежить від органу (поліція, НАБУ, ДБР, СБУ).

Правовий статус судді – сукупність прав, обов’язків, гарантій (неприкосновеність, незмінність, фінансова забезпеченість) та відповідальності, встановлених законом.

Правоохоронний орган – орган державної влади або місцевого самоврядування, уповноважений на забезпечення правопорядку, захист прав і свобод громадян, розслідування злочинів або виконання покарань. До них належать: поліція, прокуратура, СБУ, НАБУ, ДБР, суди тощо.

Принципи правосуддя – основоположні засади здійснення правосуддя: незалежність суддів, гласність, рівність перед законом, презумпція невинуватості, заборона втручання тощо.

Присяжний – громадянин, який бере участь у розгляді кримінальної справи у Верховному Суді України та визначає лише винуватість чи невинуватість обвинуваченого.

Прозорість діяльності НАБУ – принцип, згідно з яким бюро забезпечує доступ громадян до інформації про свою діяльність (за винятком даних, що становлять державну або слідчу таємницю), публікує звіти, проводить брифінги, взаємодіє з ЗМІ та громадськістю.

Прокурорське самоврядування – це система органів і механізмів, що забезпечують колегіальне управління діяльністю прокуратури, захист професійної незалежності прокурорів, а також здійснення внутрішнього контролю за дотриманням закону в системі органів прокуратури. Прокурорське самоврядування реалізується через Вищу раду прокуратури – колегіальний орган, який має повноваження щодо призначень, звільнень, дисциплінарного провадження, оцінки професійної діяльності прокурорів тощо (стаття 131-1 Конституції України).

Прокурорський нагляд – діяльність прокурора з метою забезпечення законності під час досудового розслідування, виконання судових рішень та в інших випадках, передбачених законом.

Процесуальне керівництво – повноваження прокурора давати обов’язкові вказівки слідчому, перевіряти законність його дій, затверджувати обвинувальний акт.

Самоврядування (суддівське / прокурорське) – механізм, за яким представники професійної спільноти (суддів чи прокурорів) беруть участь у формуванні кадрової, етичної та організаційної політики. В Україні повноцінно реалізоване лише суддівське самоврядування.

Слідчий – посадова особа органу досудового розслідування, уповноважена проводити слідчі дії в рамках кримінального провадження.

Служба безпеки України (СБУ) – спеціальний централізований орган, підпорядкований Президенту України, що забезпечує національну безпеку України (боротьба зі шпигунством, тероризмом, колабораціонізмом).

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у справах, що розслідуються НАБУ, підтримує обвинувачення в суді і працює у тісній взаємодії з НАБУ.

Суд присяжних – форма участі громадян у здійсненні правосуддя (у кримінальних справах з особливо тяжкими злочинами (умисне вбивство, терористичний акт тощо), коли питання про винуватість обвинуваченого вирішує колегія з 12-ти присяжних, а покарання призначає професійний суддя.

Суддівське самоврядування – механізм, за яким судді через ВККС, ВРП беруть участь у формуванні кадрової та етичної політики у судовій системі.

Судова влада – самостійна гілка державної влади, яка здійснюється через систему судів і має на меті здійснення правосуддя – захист порушених або оспорюваних прав, свобод та інтересів.

Фінансова недоторканність судді – гарантія, що забороняє зменшувати заробітну плату судді під час виконання ним повноважень.

ДОВІДНИК

здобувача фахової передвищої освіти

1. Основні принципи правосуддя (Конституція, ст. 8, 19, 129).

- Незалежність суддів – підпорядковуються лише закону.
- Гласність – судові засідання відкриті (крім випадків, передбачених законом).
- Рівність усіх перед законом і судом.
- Презумпція невинуватості – особа невинна, доки її вину не доведено в установленому порядку.
- Заборона втручання у здійснення правосуддя (ст. 375 КК – кримінальна відповідальність за втручання).

2. Судова система України.

Рівень	Орган	Компетенція
Першої інстанції	Місцеві загальні суди, окружні адмінсуди	Розгляд справ у першу чергу
Апеляційний	Апеляційні суди	Перевірка рішень нижчих судів
Касаційний	Верховний Суд	Єдиний касаційний суд; забезпечує єдність практики
Спеціалізований	Вищий антикорупційний суд (ВАС)	Корупційні справи проти високопосадовців
Конституційна юрисдикція	Конституційний Суд	Не входить до системи судів загальної юрисдикції

Пам'ятай: Після реформи 2016 р. ліквідовано Вищі спеціалізовані суди (окрім ВАС).

3. Органи досудового розслідування: повноваження.

Орган	Юрисдикція	Процесуальне керівництво
НАБУ	Корупція осіб із переліку НАЗК	Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)
ДБР	Злочини правоохоронців (поліція, прокурори, судді, СБУ)	Прокурори ДБР (Офіс ГП)
СБУ	Шпигунство, тероризм, колабораціонізм, держзрада	Спеціалізовані прокурори Офісу ГП
Національна поліція	Усі інші злочини	Місцеві прокурори
БЕБ	Податкові злочини, контрабанда, фінансові махінації	Прокурори Офісу ГП

Правило: Якщо злочин має корупційний характер, але вчинений особою поза переліком НАЗК, то його розслідує поліція.

4. Порівняння статусу: суддя, прокурор, слідчий.

Критерій	Суддя	Прокурор	Слідчий
Роль у процесі	Нейтральний арбітр	Сторона обвинувачення	Не сторона, а виконавець розслідування
Незалежність	Висока (конституційні гарантії)	Обмежена (ієрархія)	Низька (підлеглий керівництву)
Неприкосновеність	Так (лише за згодою ВРП)	Ні	Ні
Дисциплінарна відповідальність	Через Дисциплінарну палату ВРП	Через керівника прокуратури	Через керівника органу
Призначення	ВРП	Генпрокурор	Керівник органу

5. Гарантії незалежності суддів.

- Призначення на необмежений строк.
- Неприкосновеність (затримання – лише за згодою ВРП, окрім випадків «гарячого злочину»).
- Незмінність (не можна перевести без згоди).
- Фінансова неприкосновеність (заборона зменшувати зарплату).
- Право на пенсію (втрачається лише при корупційному злочині).

6. Ключові органи самоврядування та контролю.

Орган	Функція
Вища рада правосуддя (ВРП)	Призначення / звільнення суддів, дисциплінарна відповідальність
Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС)	Конкурси на посади суддів, перевірка етики
Конгрес суддів України	Вибирає представників до ВРП та ВККС
Прокурорське самоврядування	Відсутнє – система централізована

7. Суд присяжних.

- Діє лише у Верховному Суді України.
- Застосовується у кримінальних справах з покаранням понад 10 років або довічним позбавленням волі.

- 12 присяжних визначають винуватість чи невинуватість.
- Професійний суддя призначає покарання.
- Присяжний не несе відповідальності за вердикт.

8. Рекомендовані нормативні акти.

- Конституція України (ст.ст. 8, 19, 124–131¹)
- Кримінальний процесуальний кодекс України
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів»
- Закон України «Про прокуратуру»
- Закони України про НАБУ, ДБР, СБУ, БЕБ
- Закон України «Про Вищу раду правосуддя»

9. Поради для самостійної роботи.

1. Починайте уявлення теми з основних (базових питань).
2. Відмежовуйте схожі поняття.
3. Використовуйте схеми для візуалізації ролей у кримінальному провадженні.

4. Перевіряйте актуальність нормативних актів: після 24 лютого 2022 р. відбулися зміни у законодавстві.

Правила користування довідником:

- Перед семінаром (практичним заняттям) повторіть відповідний розділ.
- Під час виконання завдань звертайтеся до таблиць або схем.
- Для підготовки до модульного контролю (заліку, іспиту) вивчіть основні положення відповідних тем навчальної дисципліни.
- Для написання реферату чи доповіді використовуйте словник основних термінів як глосарій.

Навчальне видання

ЗАГОРОДНЮК Світлана Олегівна
МАТВЄЄВ Олексій Валерійович
МЕДЕНЦЕВ Анатолій Миколайович

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»**

Верстка та обкладинка

В. Грицик

Технічне редагування

О. Гринюк

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 24.09.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 8,95. Наклад 300.
Замовлення № **100м-1225**.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.